

TC
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİRİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEMLÜK KAYNAKLARINA GÖRE YAVUZ VE
KANUNİ DÖNEMLERİNDE MİSİR VE ŞAM'DA
ÇIKAN İSYANLAR

AMAR ELHOSSARY

120121013

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. ABDÜLKADİR ÖZCAN

İSTANBUL 2015

TC
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİRİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEMLÜK KAYNAKLARINA GÖRE YAVUZ VE
KANUNİ DÖNEMLERİNDE MİSİR VE ŞAM'DA
ÇIKAN İSYANLAR

AMAR ELHOSSARY

120121013

DÜZELTİLMİŞ TEZ

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih Anabilim Dalı

Bu tez 15.09.2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Abdulkadir ÖZCAN   Prof. Dr. Fahameddin BAŞAR   Prof. Dr. İdris BOSTAN

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

BEYAN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Memlük Kaynaklarına Göre Yavuz Ve Kanuni Dönemlerinde Mısır Ve Şam’da Çıkan İsyenlar**” adlı çalışmanın, proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etik kurallarına uygun bir şekilde hazırlandığı ve yararlandığı eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Amar ELHOSSARY

15.10.2015

DÜZELTME

“Memlük kaynaklarına göre Yavuz ve Kanuni dönemlerinde Mısır ve Şam’da çıkan isyanlar” başlıklı tezimde düzeltilen kısımlar:

1. Tezin ön kısmına kısaltmalar eklenmiştir.
2. Önsözden sonra teşekkür eklenmiştir.
3. Tezin son bölümüne haritalar eklenmiştir.
4. Tezin son bölümüne fotoğraflar eklenmiştir.
5. Son olarak tezin son kısmına fihrist bölümü eklenmiştir.

ÖZET

Bu çalışmamızda Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde çıkan ayaklanmaları inceleyeceğiz. Bu dönemlerde Mısır ve Şam'da Osmanlı Devleti'ne karşı çıkan isyanların çoğu Memlükler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle önce Osmanlı-Memlük ilişkileri hakkında kısa bilgiler verdik.

Mısır ve Şam'ın fethini ve bu fetihlere sebep olan nedenleri açıkladık. Bu bilgileri 16.yy da yazılmış olan kaynaklara göre kaleme aldık. Özellikle İbn İyas ve diğer müellifler arasındaki fikir ayrılıklarını karşılaştırarak inceledik. Yavuz Sultan Selim ile Kansu Gavri arasındaki yazışmalar, el-Himsî, el-İshaki, İbn Tulun, el-Gazzi ve İbn İyas'ın yazdıklarına göre ve Yavuz Sultan Selim'in Mısır ve Şam'ı fethettikten sonra tüm Memlükler'e istisnasız beraat belgesi vermesi üzerine Yavuz Sultan Selim'in fethinden sömürge ya da makam amacı olmadığını söyleyebiliriz. Sultan Selim Sünni bölgeleri Safeviler'e karşı savunmak için ve de özellikle Safeviler Portekiz ile işbirliği yapınca burayı fethetme mecbur kalmıştı. Fakat fethettikten sonra siyasi, ekonomik, iktisadi bir takım durumlar ortaya çıktı.

Genel olarak ayaklanmalar Bedeviler ve Memlükler tarafından yapılmıştır. Bu isyanların başlıca sebebi olarak Osmanlı-Memlük savaşlarından sonra Memlükler'in silahlarıyla dağa çıkıp Memlük Devleti'ni yeniden canlandırmak istemeleri olduğunu söyleyebiliriz. İkinci bir sebep olarak, Yavuz Sultan Selim'in herkese beraat belgesi vererek Memlükler'in kendilerine güvenip, kendilerini toplamalarına neden olduğunu ilave edebiliriz. Bedeviler Memlük dönemlerinde de isyan ederler fakat Memlükler bu isyanlarını hemen bastırırlardı. Ancak Memlük hakimiyeti sona erdiğinde Bedeviler bu durumu fırsat bilip tekrardan ayaklanmalara başladılar.

İsyan sebeplerinden sonra çalışmamıza Ahmed bin Bekir'in isyanıyla devam ettik. Ahmed bin Bekir isyancı bir karaktere sahip olup Memlük döneminde de isyanlar

çıkartıyordu. Bu isyancı karakteri ve Hayır Bey ile anlaşamaması ayaklanmasının başlıca sebebi idi.

Bedevi ayaklanmasından sonra çalışmamıza Memlûk ayaklanmalarıyla devam ettik. Hasan Meri'nin Tomanbay'ı Yavuz Sultan Selim'e teslim etmesiyle ilk Memlûk isyanı başladı ve bu isyanla Hasan Meri Memlûkler tarafından öldürüldü.

Bu ilk Memlûk isyanıyla Canberdi el-Gazali uyandı ve onun gibi Memlûk Devleti'ni canlandırmak isteyenlerin var olduğunu düşündü. Canberdi el-Gazali isyanını açıklayarak onun gerçek bir Memlûk olduğu ve Memlûk Devleti'ni canlandırmak amacıyla Osmanlı Devleti'ne karşı isyan çıkardığı konusu üzerinde durduk.

Canberdi el-Gazali kılık kıyafet, para, lakap gibi birçok konudaki düzeni eski haline döndürmüştür. Gazali'nin bu isyanı Mısır bölgesinde çıkan es-Seyfi isyanlarına yol açmıştır.

Son olarak Osmanlı olan Ahmed Paşa'nın Osmanlı'ya karşı olan ayaklanmasını inceledik. Bu isyan kişisel bir amaçla ortaya çıktığından bunu Bedevilerin isyanlarına benzetebiliriz. Ayrıca isyan sırasında yaptığı açıklamalarda kendisini Memlûkler'e sevdirmeye çalışarak onlardan olduğunu iddia ediyordu. Ahmed Paşa ayaklanma sırasında Safeviler'le işbirliği yaparak halk ve alimler nazarında affedilemez duruma gelmişti. Yaptığı bu işbirliği halkı ve âlimleri ayağa kaldırarak, ayaklanmanın bastırılması için İstanbul'dan gelen Osmanlı askerleri beklenmedi ve Ahmed Paşa yakalanarak öldürüldü.

Bizim bu çalışmamızda amacımız bu konuyu yeni bilgilerle ele almak ve tarihe katkıda bulunabilmektir.

ABSTRACT

There search is a unique attempt to shed light on the rebel movements in the reigns of Sultan Selim (I) and Suleiman Elqanoni in the period from 1519 AD until 1524 AD.

Mamluks led most of the rebel movements in Egypt and the Levant at this critical period of life of the Ottoman Empire. So, the research was to try to find out the nature of the relations of the Ottoman and Mamluk and how it was developed, especially before the Ottoman conquest of Egypt and the Levant.

The first part of the research surveyed the causes of the Ottoman conquest, as addressed in contemporary books, and especially the topics of IbenEyas compared to participation of his contemporaries about Ottoman conquest.

Based on the correspondence of the first documented properly between Sultan Selim (I) and QansuhGhouri and is proven by senior contemporaries such as Imam Gazan and what mentioned by great IbnTulun and the Ishaqi and al-Homsi and as confirmed by the full amnesty for the movement of the Mamelukes after the defeat of the Safavids. All of these evidences support our conclusion that a purely religious motive to save the Sunni region from SafavidShiism risk and the Portuguese colonial crusader is the only motivation for that conquest. The resulted economic gains and political control are subsequent achievements and were not of his motives.

Furthermore, the research covered in details the movement of disobedience and rebellion as consequence of the inevitable result of scarcity of security which is generated by the successive events including, in particular:

- Battles between the Ottomans and Mamluks and the disappearance of the remains of the Mamluks in the mountains with their armaments.

- Emergence of Bedouins as a force was limited by the Mamluks forces (appeared at the end of the Mamluk state)
- General Amnesty of the Mamluks, who offered an opportunity to revive their state.

The research touched the Limited disobedience led by Ahmed IbinBakr which based on two factors; namely personal desires and component rebellion of nomadic Bedouin figure that was disobedience against Khair Bay authority.

The research go through the real disobedience of the Mamluks , which began in Egypt , led by some princes in retaliation for Tumanbay after his arrest and his death. This was an initial spark for the insurgency and the Mamluks achieved and shown by Jan Bardi and Al-Ghazali declared explicitly that he is Mamluk rebellion to revive the Mamluk State terrifying all the old features of the Mamluk state like style, currency, titles, customs and ceremonies. Egyptian Mamluk under the leadership of Jean -Saifi and Inal -Saifi continue the sedition of disobedience.

The approach concluded that Ahmed Pasha -Ottoman Governor-disobedience as an real disobedience against the Ottoman Empire and it is Bedouin-like in terms of motivation and is Mamluks-like in terms of tools. The personal desires and motivations are the main drivers for this disobedience and hatred towards his removal from the Great Power. Ahmed Pasha used, the same tools used by the Mamluks, where he claimed that he is Mamluk originally Circassian wants to revive the Mamluk State. He committed a heinous crime he has not forgiven by scientists and the general public the explicit alliance with the Safavids and which in turn led to eliminate the rebellion before the Ottoman forces reach to eliminate it .

In this humble effort, we have enriched the historical heritage of one of the issues affecting the movement of history under international obstacles affected for some time to consolidate the pillars of the Ottoman Empire out of its capital .Therefore, I hope to this effort to be benefit for, decision-makers and political science students researchers in an important historical period from the date of Ottoman Khilafa.

ÖNSÖZ

Osmanlı döneminde yazılmış Mısır ve Şam ile ilgili kitap ve araştırmalar ihmal edilmemiş olup yeterlilik arz eden düzeydedir. Özellikle siyasi, ekonomik, iktisadi ve idari konuları içeren bu eserler dönemin içinde barındırdığı hemen bütün olaylara yer vermiştir diyebiliriz.

Mısır, Osmanlı hakimiyetinde bulunduğu dönemde, tarihçiler ve araştırmacılar tarafından ve yoğun olarak çalışılmıştır. Özellikle Osmanlı hakimiyetinin ilk dönemi olan 16. asır Mısır'ı üzerinde önemli çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu araştırmacıların ve tarihçilerin yalnızca küçük bir kısmı bu dönemde çıkan isyanlardan bahsetmiş; Yavuz Selim ve Kanuni döneminde baş gösteren isyanlar neredeyse hiç ele alınmamıştır.

Çıkan isyanlar sebebiyle, Osmanlı hükümeti Mısır'a daha çok önem verip isyana sebep olan konuları ivedilikle çözerek Mısır'ı tamamen hakimiyeti altına aldı. Bu sayede, fethedilmesine rağmen hâlâ etkisi hissedilen Memlûk bakiyesinin hakimiyeti ve gücünün azalmasına sebep olarak isyanlar sonlandırılmaya uğraşmış ve başarılı olunmuştur.

Bu isyanların önemli bir sonucu da Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılan Mısır Kanunnamesi'dir. Bu kanunname siyasi, iktisadi, idari ve askeri kanunları barındırır. İlk çıkan ayaklanma Yavuz Sultan Selim döneminde Şeyh Abdüddaim bin Ahmed bin Bekir tarafından Şarkıyye şehrinde 1518 yılında çıkmıştır.

Osmanlı hükümetine karşı çıkan ayaklanmalardan biri de, Şam bölgesinde Canberdi el-Gazali tarafından 1520 yılında Yavuz Sultan Selim'in ölümünden sonra ortaya çıkmıştır. Bu ayaklanmanın ardından gelen diğer ayaklanma İnal es-Seyfi ve Canım es-Seyfi tarafından 1522 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu ayaklanmanın sebebi, Memlûkler'in Osmanlı hakimiyetini benimsemeyip kendi hakimiyetlerini istemeleridir.

Diğer bir ayaklanma Osmanlı hükümeti tarafından atanan Mısır valisi Ahmed Paşa tarafından 1524 yılında  karılmıŐtır. Ahmed Paşa, Şeyh Abdüddaim bin Ahmed bin Bekir'e destek vererek, onunla Osmanlı h k metine karşı işbirliği yapmıştır.

TEŞEKKÜR

Araştırmamda Türkiye’de bulmakta zorlandığım Memlûk kaynaklarını Mısır’dan bana ulaştıran sevgili arkadaşlarım Yasir SALAH ve Kerim ABDÜLMECİD’e çok teşekkür ediyorum. Ayrıca tezin tercüme aşamasında emek harcayan nişanlım Ayşenur KARAÇİVİ’ye teşekkürlerimi sunuyorum. Araştırmalarımda tüm kaynaklarından değerli bilgilere ulaşma imkanı sunan başta vakıf başkanı Prof. Dr. Halit EREN olmak üzere IRCICA Merkezi’ne ve yine başta vakıf başkanı Prof. Dr. Ahmet AKGÜNDÜZ olmak üzere Osmanlı Araştırmaları Vakfı’ne teşekkür etmek istiyorum.

Bana bu önemli konu üzerine araştırma yapma lütfu sunan, gerek tez planının oluşturulmasında gerekse de çalışmamın her merhalesinde yol gösteren, yazmış olduğum tez metinlerini teker teker inceleyip kıymetli zamanını ve emeğini harcayan, hiçbir türlü yardımını esirgemeyen çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Abdülkadir ÖZCAN’a sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
TEŞEKKÜR	ix
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xii
KAYNAKLARI TANITMA.....	xiii
GİRİŞ.....	1
a) Osmanlı Memlûk İlişkileri İlk Münasebetler	1
b) Fatih Dönemindeki Münasebetler	2
c) II. Bayezid Dönemindeki Münasebetler.....	2
d) Osmanlı-Memlûk Muharebesi.....	4
1. YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİ: ŞAM'IN VE MİSİR'İN FETHİ	8
1.1. Savaşlar Öncesi	14
1.2. Mercidabık Savaşı Yavuz Selim'in Sefer Planı	23
1.3. Ridaniye Savaşı	40
1.4. Kumül'l-Hamam Savaşı	45
1.5. Savaşlar Sonrası.....	49
İKİNCİ BÖLÜM	56
2. İSYANLAR.....	56
2.1. Hayır Bey Döneminde Çıkan İsyanlar	57
2.2. Canberdi El-Gazali'nin İsyanı.....	62
2.2.1. Canberdi El-Gazali'nin Hayatı Ve Memlûkler'e Hizmeti	62
2.2.2. Canberdi El-Gazali'nin Osmanlı Dönemindeki Valiliği.....	72
2.2.3. Canberdi El-Gazali İsyanı.....	76
2.3. Canım Es-Seyfi Ve İnal Es-Seyfi İsyanları	86
2.4. Ahmed Paşa İsyanı.....	92
2.4.1. Safeviler'in Ahmed Paşa İsyanına Katkısı	99
2.4.2. Ahmed Paşa'nın Sonu	102
2.4.3. Ahmed Paşa İsyanından Sonra Mısır'da Kargaşa.....	104
SONUÇ.....	106
BİBLİYOGRAFİ.....	108

KAYNAK ESERLER	108
ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER	109
EKLER 1.....	111
EKLER 2.....	118
FİHRİST	125

KISALTMALAR

a.g.e	: adı geçen eser
a. mlf.	: aynı müellif
b.	: bin, ibn
bkz.	: bakınız
bs.	: baskı
c.	: cilt
d.	: doğumu
H./h.	: hicri
mlf.	: müellif
ö.	: ölümü
s.	: sayfa
thk.	: tahkik eden
TK.	: Türk Silahlı Kuvvetleri
t.y	: baskı tarihi yok
yy.	: yüzyıl
y.y	: baskı yeri yok

KAYNAKLARI TANITMA

Araştırmamızda kullanacağımız kaynakların çoğu Memlûkler'e aittir ve Mısır Arapçası ile yazılmıştır. Bu kaynaklarda geçen olaylar ya yaşanmış, görülmüş veya bir başka yerden aktarılmıştır. Kaynaklarda ağırlıklı olarak siyasî, askerî, dinî ve özellikle de hukukî konular yer almaktadır. Ancak yer yer sosyal olaylara ve günlük yaşantıyla ilgili isyanlar, susuzluk, kıtlık, zam gibi çeşitli sosyal konulara da yer verilmiştir. Kullandığımız kaynaklarda halk Kıptî takvimini benimsemiş olsa da resmi olarak Hicrî takvim kullanılmıştır. Kaynaklarımız yazarlarının birçoğu askerî ya da idarî makamlara yakın olup, küçük bir kısmı da halktan sıradan kişilerdir. Biz bu çalışmamızda 16 ve 17 asırlarında Mısır ve Şam bölgesinde Memlûk müellifleri tarafından yazılan kaynakları kullanacağız.

1) İbn İyas

Hiç şüphesiz dönem kaynaklarının en önemlisi Ebü'l-Berekât İbn İyas el-Hanefî'nin(d.1448-ö.1523), "Bedaiü'z-Zuhûr fî Vekâii'd-Duhûr" adlı eseridir. İbn İyas, Kahire'de 1448 yılında doğmuştur. Kafkas kökenli olup Abaza kabilesindedir. Künyesi "Ebü'l-Berekât İbn İyas el-Hanefî" dir. Adının tamamı 'Muhammed bin Şehabettin bin Ahmed İbn İyas'tır'. Memlûk devrinin son dönemlerinin en ünlü yazarıdır. Memlûk sultanlarına, vezirlerine, valilerine ve liderlerine yakın bir kişiydi. Dedesi ve babası büyük liderlerden olup evladü'n-nas'ın ünlülerindedir.¹ Bıraktığı birkaç eser aşağıdadır:

1. Bedaiü'z-Zuhûr fî Vekâii'd-Duhûr

1. Naşkul-ezher Fi Acâyibül-aktâr

---

¹Hatta babası Memlûk sultanlarına danışmanlık yaptığı rivayet edilir. Mahmud Rizk Selim, **Salâtinu'l-Memalik**, c.22, Adeb yayinlari, Kahire,1965, s.171

2. Cerîdetul-acâyib ve Buğetut-taleb
3. İkdü'l-cüman Fi Vakayii-izmen
4. Nüzhetul-ümem Fi el-Acâyib ve el-Hikem

İbn İyas bu kitaplarda Mısır coğrafyasını, Firavunlar dönemi tarihini, Hicaz ve Endülüs gibi yerlerin tarihini kaleme almıştır.² İbn İyas'ın bizim kullanacağımız kitabı olan Bedaiü'z-Zuhûr fî Vekâii'd-Duhûr adlı eseri altı ciltten oluşup toplam 3363 sayfadır.

Birinci cilt, hilkatten 29 Mayıs 1363 tarihine kadar Kahire'de yaşanmış olaylardan; ikinci cilt, iki kısımdan oluşup 1363 ile 1412 tarihleri arasından; üçüncü cilt, 1412 ile 1468 tarihleri arasından; dördüncü cilt, 1468 ile 1501 tarihleri arasından; beşinci cilt 1501 ile 1515 tarihleri arasından ve altıncı cilt ise 1516 ile 1522 tarihleri arasından bahsetmektedir.

Bu bölümlerde siyasî, askerî, kânunî, iktisadî, kültürel, fen, mimarî gibi geleneksel ve Mısırlıların sosyal hayatlarını ilgilendiren konular, dinî ve sosyolojik olarak ayrıntıyla ele alınmıştır. Kitabın son cildinde Osmanlı'nın Mısır'ı fethinden, Memlükler'in çıkardığı isyanlardan ve Canberdi el-Gazali'den bahsedilmektedir³. İbn İyas Osmanlı'dan bahsederken; Osmanlıyı eleştirerek, Osmanlı'nın köyleri harap ettiğini söylemiştir. Bu açıklamalar ile Osmanlı Devleti faaliyetlerini, Moğol Akınları ve Haçlı Seferlerinin Müslüman dünyasında yaptıklarına benzetmeye çalıştığı görülmektedir.⁴

2) İbn Tûlûn

Bu konu ile ilgili ikinci kaynağımız Muhammed bin Ahmed bin Ali bin Tûlûn ed-Dimaşkî es-Sâlihî'nin(d.1475-ö.1546) iki kitabıdır. Birinci kitabının ismi İ'lâmü'l-Verâ bi men vulliyen nâiben mine'l-etrâk bi-Dimaşki's-Şam el-Kübrâ olup bu kitap 1536'ya kadar olan olaylardan bahseder. İkinci kitabının ismi ise Mufakehetul-Hillen

---

²George Ziden, *Tarihü'l-Âdabi'l-Arabî*, c.3, El-Hilal Yayınları, Kahire, 1911, s.338.

³İbn İyas, age, c.4 209'dan c.5 bitene kadar.

⁴İbn İyas, age, c.5, s.152 , s.183, 229-232

fi Hâvâdisi'z-Zeman olup iki ciltten oluşur. Birinci cilt 1480-1515 yılları, ikinci cilt ise 1516-1520 yılları arası olayları hakkında bilgiler verir.

Müellifimizin tam ismi “Muhammed bin Ahmed bin Ali bin Humarvey bin Tûlûn ed-Dimaşkî es-Sâlihî el-Hanefî Şemseddin Ebu Abdullah” olup, bazı kaynaklarda ismi Muhammed bin Alaaddin olarak, bazı kaynaklarda ise de el-Hasan el-Harisi es-Salihi el-Hanefi İbn Tûlûn olarak belirtilmiştir⁵.

Muhammed bin Tûlûn Şam'ın Salihyye bölgesinde Ebû Ömer Medresesi'nde müderrislik yaptı. İbnü'l-İmad Şezeretü'z-Zeheb adlı kitabında; İbn Tûlûn'un müderrislik yaparken onun derslerine katılmak için her bölgeden talebe geldiğini söyler. Tıp, tarih, Arapça, Tefsir, Fıkıh, İtikat gibi çoğu alanda dersler verdi. Bu alanların her birinden eser bırakmış olup toplam 750 eseri vardır. İnsanlar onu ya ibadethane de ya da dershanede bilirlerdi. İbnü'l-İmad onun için ‘okyanus gibi adam’ deyimini kullanır.⁶ Bazı eserleri şunlardır:

1. Talikat (yorumlar)
2. El-Gurfetul-aliye fî Teracimi'l-Hanefiyye (Hanefi alimlerinin biyografisi)
3. ez-Zahair (Biyografi tarzında, devlet adamlarından bahsetmiştir)
4. İrşad'ü-daris (İnşaa edilen yapılardan ve içeriklerinden bahsetmiştir)
5. eş-Şuzûr ez-Zehebîyye (Şii alimlerinin biyografisi)
6. el-Erbaîn (Hadis kitabı)
7. Durru'l-Felek (Fıkıh kitabı)
8. Tuhfetü'l-ahbâb (Hayvanlardan ve kuşlardan bahsetmiştir)

Konumuz itibariyle İbn Tûlûn'un sadece İ'lâmü'l-Verâ ve Mufakehetü'l-Hillen adlı eserlerini kullanacağız. Müellif bu kitaplarında 16.yy daki olayları ince ayrıntılarıyla ele almıştır.

İbn Tûlûn tanınan, önemli bir alim olduğundan idari ve siyasi yöneticilere yakındı. Bu yakınlıktan dolayı hem diğer tarihçilere göre daha güvenilir bilgi elde etmiş, hem de 16.asırdaki olayları en yakından yaşamış, gözlemlemiş ve kitaplarına

---

⁵Muhammed Bin Ahmed Bin Ali Bin Tûlûn ed-Dimaşkî Es-Sâlihî, **İ'lâmü'l Verâ bi men vulliyen nâiben mine'l-Etrâk bi-Dimaşki's-Şam El-Kübrâ, Daru'l-fikr**, Beyrut, 1984, s.8

⁶Muhammed Bin Ahmed Bin Ali Bin Tûlûn ed-Dimaşkî Es-Sâlihî, **Mûfakheetul-Hillen Fi Hâvâdisi'z-Zaman**, 1.bs, Daru'l-kûtûbu'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, s.15

aktarmıştır. Küçük büyük demeden tüm olayları dikkatli bir şekilde incelemiş, sebep sonuçları hiçbir eksik detay bırakmadan hepsini birleştirerek, olayları yakından yaşadığını okuyucuya hissettirerek anlatmıştır⁷.

Bu kitaplardan Mufakehetü'l-Hillen çok önemli bir kitap olmasına rağmen Canberdi el-Gazali hakkında yeterince bilgi yoktur. Diğer kitabı İ'lamü'l-Verâ ise Canberdi el-Gazali'nin Memlûkler dönemindeki Osmanlı'ya karşı tavrını ince ayrıntılarıyla belirtmektedir. İbn Tûlûn 10 temmuz 1546 da vefat etmiştir⁸ Araştırmamız ekseninde İ'lamü'l-Verâ adlı eserin bizim için önemli olmasının sebeplerine değinecek olursak;

1. İbn Tûlûn bu kitabında Memlûkler dönemi boyunca Şam bölgesinde yapılmış cami, medrese, tekke, hamam, çarşı, sokak gibi yapıları ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır.
2. Valilerin hayatından teker teker bahsederken valilerin, şehirlerin, ilçe ve mahallelerinin isimleri hakkında ayrıntılı bilgi vermekte olup, bu bilgileri başka kaynakta bulmamız mümkün değildir.
3. Bu dönemde Mısır ve Kahire üzerine yazılmış bir çok kaynak bulunurken Şam bölgesi ile ilgili boşluğu bu kitap doldurmaktadır.
4. Osmanlıların bölgedeki ilk dönemlerinde atadığı valiler hakkında bilgi eksikliği bu kitap sayesinde tamamlanmış olup, Osmanlı valilerinden de bahsedilmektedir.
5. Bu kitap bizim konumuz olan Canberdi el-Gazali'den sıkça bahsetmiş ve özellikle de çıkardığı isyan, bu isyanın sebep-sonuç ve Canberdi el-Gazali'nin ölümünü anlatmıştır.

---

⁷Bin Tûlûn , **Mûfakehetul-Hillen**,age, s.7

⁸ İbin Tûlûn, age, s.20

3) Necmeddin el-Gazzi

Çalışmamızda faydalanacağımız üçüncü kaynağımız, 1570-1651 yılları arasında yaşayan Necmeddin Muhammed bin Muhammed bin el-Gazzi'nin el-Kevâkibü's-sâire bi-a'yâni'l-mieti'l-âşire, adlı biyografik kitabıdır. Bu kitapta sadece 16. asırda yaşayan önemli kişilerden bahsettiği görülmektedir.

Necmeddin el-Gazzi'nin el-Kevâkibü's-sâirebi a'yâni'l-mieti'l-âşire⁹ adlı eseri üç ciltten oluşur. İlk cildini 2 ekim 1494 ile 26 eylül 1527 tarihleri arasında, ikinci cildini 27 eylül 1527 ile 2 ekim 1559 tarihleri arasında, üçüncü cildini ise 3 ekim 1559 ile 18 ekim 1591 tarihleri arasında kaleme almıştır.

Ebü'l-Mekarim (Ebü's-SuudEbü'l-Mehasin) Necmeddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazzi el-Amiri el-Kureşi ed-Dımaşkî Şeyhü'l-İslam Muhaddisü'ş - Şam el-Hafız ed-Dımaşki Necmeddin el -Gazzi adı ile tanınmıştır.¹⁰

Alfabetik sıraya göre, yazdığı yıllar içerisinde ölen kişilerin hayatlarını biyografi tarzında yazmıştır. Ayrıca her cildin ilk sayfalarında alfabetik sıraya geçmeden iyi tanınmış insanlardan bahsetmiştir. Kitabını oluştururken kişiler hakkındaki bilgileri, bizzat kişilerle yaşamış olan insanlardan almıştır. Dimaşk, Kahire, Mekke, Medine, Şam, Halep'e gidip buralardaki alimlerden bilgi toplamıştır. Sultanın tarafı alimlerini ve kişilerin arkasından konuşan alimleri güvensiz bulup o insanlardan bilgi toplamamıştır. Bir başka kaynağı o dönemde yazılmış el yazması kitaplar idi.¹¹ Ayrıca kitaplarında bazı Osmanlı ünlü şahsiyetlerinden de bahsetmiştir. Bu kişileri Taşköprülüzade Ahmed Efendi'nin eş-Şakayıku'n-Numaniyye adlı kitabından yararlanarak vermiştir. Necmeddin el-Gazzi muhaddislerin tarzını benimseyerek, konuları olduğu gibi aktarıp, yorum yapmamıştır. İnsanların aleyhinde yazmamış, ama kişilerin o insanlar hakkındaki sözlerini yazıp, sözlerin kime ait olduğunu ve insanların iyi yönlerini açıkça belirtmiştir.¹²

---

⁹Necmüddîn Muhammed el-Gazzî, **el-Kevâkibü's-sâirebi a'yâni'l-mieti'l-âşire**, nşr.,Halil el-Mansûr, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye,1997, s.3

¹⁰Hayreddin ez-Zirikli, **el-Âlem**, 15.bs, Daru'l-İlmî, Beyrut, c.7 s.63

¹¹age, s.5

¹² El-Gazzî, age, s.6-8

4) en-Nahravali

Dördüncü kaynağımız, 1511-1583 yılları arasında yaşayan Muhammed bin Ahmed en-Nahravali'nin “el-Îlem bi Âlem Beytillahi'l-Haram” adlı kitabıdır¹³. Bu kitap Hayır Bey ve Canberdi el-Gazali'den ve de özellikle Mercidabık Savaşı'ndan bahsettiği için önemli bir kaynaktır.

5) Muhammed bin İsa

Beşinci kaynağımız, 1663-1740 yılları arasında yaşayan Muhammed bin İsa bin Kennan'ın¹⁴ Hadayiku'l-Yasemin fi Zikr Kâvânini'l-Hulefa v'es-sâlâti'l adlı eseridir. Muhammed bin İsa'nın, ailesinde tanınmış alimler bulunmakta olup Mısır ve Şam'da talebelik yapmıştır. İslamî ve tarihi alanlarda yaklaşık olarak 22 eser bırakmıştır¹⁵. Hadayiku'l-Yasemin adlı kitabında Canberdi el-Gazali hakkında oldukça fazla bilgi vermiştir. Hadayiku'l-Yasemin kitabının Canberdi el-Gazali ile ilgili en önemli eserlerden biri olmasının sebebi Canberdi el-Gazali'nin Şam valiliğinden sonra gerçekleştirdiği inkılâptan bahsetmiş olmasıdır. Ayrıca Canberdi el-Gazali ve Hayır Bey için hain ya da hain olmadığından bahsetmemiş, ikisinin de yaptıklarını ele almıştır.

6) İbnü'l İmâd el-Hanbeli

Altıncı kaynağımız Şehabettin Abdü'l-Hay İbn Ahmed el-Hanbeli'nin Şezeratü'z-zeheb fî ahbari men-zeheb adlı kitabıdır. Tam ismi ‘Şehabettin Ebi'l-Felah Abdü'l-Hay İbn Ahmed bin Muhammed el-Hanbeli ed-Dimaşk’ olmasına rağmen, İbnü'l-İmâd el-Hanbeli ismi ile tanınır. 8 Mayıs 1623 yılında Şam, Dimaşk'da doğup büyümüştür. Gençlik dönemlerinde Kahire'ye gitmiş ve buradaki en ünlü alimlerden ders alıp talebelik yapmıştır. Fıkıh, Tefsir ve Edebiyat alanlarında birkaç eser bırakmıştır.¹⁶

---

¹³Şehabettin Abdü'l-Hay İbn Ahmed El-Hanbeli, **Şezeratü'z-Zeheb Fî Ahbarî Men Zeheb**, c.10, Daru'bnü-Kesir, Beyrut, 1993.

¹⁴Ömer Rıza Kehhale, **Mu'cemü'l-Müellifin**, c.11, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993, s.108

¹⁵Selahaddin Muncid, **Mu'cemü'l-Mü'arrhin**, Daru-lkitabul-cadid , Beyrut, 1978, s.343

¹⁶Ebü'l-Felah Abdülhay B. Ahmed b. Muhammed İbnü'l-İmad, **Şezeratü'z-zeheb Fî Ahbari Men Zeheb**, Dârulbn Kesir, Beyrut, 1986, s.13

Bu kitapta hicretten 1592 yılına kadar olan önemli olaylardan ve önemli kişilerden bahsedilmiştir. İbnü'l-İmâd bu kitapta anlattıklarını, ez-Zehebi, İbn Hacer, et-Tabarî, İbn Kesir ve el-Gazzi gibi tarihçilerin eserlerinden yararlanarak özetlemiştir. Bu kitabın bizim için önemi İbnü'l-İmâd'ın Memlûkler'in son dönemlerinde kaybolan kitapları bulup bu kitapları özetlemiş olmasıdır.¹⁷

7) İbnü'l-Hanbeli

Yedinci kaynağımız Razıyiddin Muhammed İbn İbrahim el-Hanbelî'nin Dürarü'l-Habeb fi Târîh'i A'yâni Haleb isimindeki kitabıdır. İbnü'l-Hanbeli 1502 yılında Haleb'de doğmuş ve burada yaşayıp, eğitim almıştır. Haleb'in kadısı olan babasından çokça etkilenmiş ve ondan çok şey öğrenmiştir¹⁸. Matematik, mantık ve fıkıh alanlarında ön planda olmuş ve bu alanlarda Haleb ve bölgede oldukça meşhur olmuştur. Tarihî ve dinî ilimlerde toplam 60 eser bırakmıştır.

İbnü'l-Hanbeli Dürarü'l-Habeb kitabında, Haleb'in tarihinden, Haleb'de yaşayan kadı, vali ve liderlerden bahsetmiştir. Bu eser Haleb'in tarihinden bahseden ilk kitaptır. Burada Hayır Bey ve Canberdi el-Gazali hakkında çokça bilgi verilmiştir¹⁹.

8) el-Yemeni el-Hindi

Sekizinci kaynağımız, 1570 yılında Hindistan'ın Ahmedâbâd şehrinde doğan 'Abdülkadir bin Şeyh bin Abdullah bin Şeyh bin Abdullah el-Aydarus el-Yemeni el-Hindi'nin en-Nûrû's-safir fi Ahbâri el-Karni'l-âşir adlı kitabıdır. Bütün ilim alanlarına katkısı vardır. Talebelik yaparken çok yer gezmiştir. En çok sevdiği şey kitap toplamaktır. Kitabında Kansu Gavri'nin ölümünden bahsetmiştir²⁰.

9) İbnü'l-Vekil

---

¹⁷Ez-Zirikli, age, c.3.s.290

¹⁸İbnul-limadEl-Hanbeli, age, c.8, s.365; Ez-Zirikli, age, s.5, s.305

¹⁹İbnul-lHanbeli, **Durarul-Habeb Fi Tarih Ayan Haleb**, Tahkik Mahmudhamed, c.1, Dimaşk, kultur bakanlığı yayınları, 1972, s.7-9

²⁰Ömer Rıza Kehhale,age, c.2, s.188; Ez-Zirikli,age, c.4, s.39; Muhammed Amin bin Fazlullah, **Hulâsatu'l-eser**, c.2, Beyrut, 2010, s.440

Dokuzuncu kaynağımız, İbnü'l-Vekil ismiyle tanınan Ebü'l-Hacer Yusuf bin Muhammed el-Mellavanî (El Mullavî)'nin Tuhfetul-ahbâb Bi-men Meleke Mısır min el-Mulûki ve en-Nûveb adlı eseridir. İbnü'l-Vekil'in 17.asrın üçüncü çeyreğinde, Mısır'ın güneyinde Mellavî mahallesinde doğduğu söylenmektedir. El-Mellavanî diye tanınmasının sebebi doğduğu mahallenin ismindendir. Ayrıca el-Mullavî diye tanınmasının sebebi ise Mısır'ın güneyindeki Mullavî tarikatının önderi olmasıdır. Kökü sufi olmasına rağmen, tarihi alanlarda çalışıp, bu alanda birkaç eser bırakmıştır.

Eserlerinden birkaçı şöyledir:

1. Uyûnü'l-eser
2. Ahbâru'l-barâmik
3. Buyetu'l-musamir

Konumuz açısından İbnü'l-Vekil'in Tuhfetü'l-ahbâb kitabının bizim için önemine bakacak olursak:

1. Mısır ve Osmanlı tarihi için en önemli kaynaktır. Abdurrahman el-Ceberti'nin kitabından daha üstün bir kitaptır diyebiliriz.
2. Hem siyasî hem iktisâdî hemde sosyal olaylardan bahsetmiştir.
3. Yolsuzluklardan, hırsızlıklardan ve zulümlerden bahsetmiş, insanlar ve askerler arasındaki ilişkileri anlatmıştır.
4. Mısır Osmanlı hakimiyeti altında bulunduğu süre zarfında, Mısır tarihinden, Osmanlı halifelerinin tarihinden ve bu dönemde çıkan isyanlardan bahsetmiştir. Özellikle Canım es-Seyfi ve Ahmed Paşa ayaklanmalarını açıklamıştır²¹.

10) et-Tabâh

Onuncu kaynağımız, Muhammed bin Râgıb et-Tabâh'ın İlâmü'l-Nubelâ bi Târîh Halebu's-Şehbâ adlı eseridir. Muhammed bin Râgıb et-Tabâh 1877 yılında Haleb'de

---

²¹Ez-Zirikli, age, c.8. s.252; İbnul-l Vekil, El İlem Bi Alem Beytillahil Haram, **Tahkik Muhammed Şiştvi**, Beyrut, 1999, s.6

doğmuştur. Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca dillerini bilmektedir. Haleb tarihini iyi bir şekilde yazmıştır. Haleb’de görev yapan 815 ile 1933 yılları arasındaki tüm valileri, hakimleri, sultanları ve önde gelen kadıları anlatmıştır. El yazması olarak 7, toplam ise 18 eseri bulunmaktadır²². Bu kaynağın bizim için önemi Hayır Bey ile Canberdi el-Gazali’den çok bahsetmiş olması ve birinci dünya savaşı ile ikinci dünya savaşı sırasında gelen işgal kuvvetleri ile özellikle kaybedilmeye çalışılan kitaplardan bilgi almış ve bunları kitabına aktarmıştır.

11) İbn Zümbül

Onbirinci kaynağımız, İbn Zümbül ismi ile tanınan Ahmed İbn Ali İbn Zümbül’ün Âhiretu’l-Memâlik ya da Târîhu’s-Sultân Selîm Hân ma’a’s-Sultân el-Gavrî adlı eseridir. İbn Zümbül’ün ne zaman doğduğu belli olmamakla beraber 1552 yılında öldüğü biliniyor. İdarî ya da askerî hiçbir mevkisi olmamakla beraber Kansu Gavri’nin falcısıdır. Savaşlarda Sultan Kansu Gavri’ye eşlik ediyordu²³.

İbn Zümbül’ün Mısır’ın Fethi adıyla türkçeye çevrilen kitabı, Âhiretu’l-Memâlik kitabının özetidir. İbn Zümbül’ün yazdıkları, Memlükler’in son dönemleri ile Osmanlılar’ın ilk dönemlerini açıklayıcı hüviyette olan önde gelen kaynaklardır. Astronomi ve büyü alanlarında da eserler bırakmıştır. Bu alanda Kanun en-Necâme ve el-Makdet fi Hâl el-Müşkilât’tır. Coğrafya alanında ise Tuhfetü’l-Mülk adlı eseri bulunmaktadır. Bu eserler el yazması halindedir²⁴.

12) İbn Ebü’s-Sürûr el-Bekri

Onikinci kaynağımız, İbn Ebü’s-Sürûr el-Bekri adı ile tanınmış olan Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed bin Muhammed Ebü’s-Sürûr el-Bekri es-Sıddıkî’nin el-Minehü’r-rahmaniyye fi Devleti’l-Osmaniyye adlı eseridir. İbn Ebü’s-Sürûr el-Bekri 1607 yılında doğup 1676 yılında ölmüştür. İbn İyas ve İbn Zümbül’den sonra tarihçi olarak en önde gelen isim İbn Ebü’s-Sürûr el-Bekri’dir. Tanınan, zengin ve ilim

---

²²Muhammed Bin Râgıb Et-Tabâh, **İlâmü’l-Nubelâbi Târîh Halebu’s-Şehbâ**, c.1, 2.Bs, Daru’l-Kâlem, Beyrut, 1988, s.16

²³Ahmed İbn Ali İbn Zümbül, **Târîhu’s-Sultân Selîm Hân ma’a’s-Sultân El-Gavrî**, 2.Bs, Mısır Milli Kütüphanesi Yayınları, Kahire, 1998, s.20

²⁴Ömer Rıza Kehhale, age, c.1, 316; Ez-Zirikli, Age, c.1, s.180

sahibi bir aileden ve ayrıca Ebu Bekr soyundan geldiği söylenir. İbn Ebü's-Sürûr el-Bekri'nin tarih yazıcılığına çok önem verdiğini görmekteyiz. Mısır ve Osmanlı tarihine ait çok sayıda eser bırakmıştır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

1. Uyûnul-ahbâr ve Nüzhetü'l-absâr (Hilkatten 1622 yılına kadar)
2. en-Nüzhetü ez-Zehiyye (1517 den 1632 yılına kadar, Osmanlıların Mısır'daki valilerinden ve o dönemdeki askeri kadıllardan bahsetmiştir)
3. Ernevdetü'l-Manuse fi Ahbâri Mısır'l-Mahruse (Mısır'ın tarihi, yukarıdaki iki kitabın özetidir)
4. el-Kevâkibu's-Sâire fi Ahbâbi Mısır'l-Kahire (Mısır'ın eski tarihi)
5. el-Feyzü'l-Mennan Bi-Zikrî Devletî Ali Osman (Osmanlı tarihi)(kuruluştan 1670 yılına kadar)²⁵

13) el-Kirmanî

Onüçüncü kaynağımız, Ebü'l Abbas el-Kirmanî adıyla tanınan Ahmed bin Yusuf el-Kirmanî'nin Ahbarü'd-Düvel ve Âsâru'l-Üvel adlı kitabıdır. 1532 yılında Dimaşk'da doğmuş olan Ebü'l Abbas el-Kirmanî 1610 yılında vefat etmiştir. Bu dönemde babası, Emevi Camii ve Külliyesi'nin sorumlusuydu. el-Kirmanî çok tanınan ve valilere yakın olan bir kişiydi. Ahbarü'd-Düvel ve Âsaru'l-Üvel kitabının diğer bir ismi de Kirmanî'nin Tarihi'dir. Bu kitabında hilkatten 1603 yılına kadar olan Müslüman devletleri ve Müslüman toplumları yazmıştır.

14) el-Himsî

Ondördüncü ve son kaynağımız İbnü'l-Himsî Ahmed bin Muhammed bin Ömer el-Ensârî'nin Havadisü'z-Zaman vefeyâtü'ş-Şuyûhve'l-akrân adlı kitabıdır. el-Himsî ed-Dimaşkî 1437 yılında doğup 1527 yılında vefat etmiştir. Memlük döneminde yaşanan olayları ve çıkan ayaklanmaları yazan tarihçilerden İbn Tûlûn, İbn İyâs ve İbn Zünbül'ün yazdıklarına çok önem veriliyor. Bu üç kişinin kitabını bu bölgedeki tarihçiler kaleme almış ve tercüme etmişlerdir. Fakat iyi bir tarihçi olan el-Himsî ed-Dimaşkî'yi kaleme almamış ve yazdıklarını tercüme etmemişlerdir. Bunun nedeni olarak da İbn İyâs ve diğer tarihçilerin Memlüklere taraftar olmasını söyleyebiliriz. Halbuki el-Himsî ed-Dimaşkî ömrünü Mısır ve Şam tarihini yazmakla geçirmiştir.

²⁵Ez-Zirikli, age, c.7, s.64

Özellikle de Memlük döneminden Osmanlı dönemine geçiş tarihini uygun ve gerçekçi bir dille kaleme almıştır. Kendisi bu dönemde yaşadığından olayları ve çıkan ayaklanmaları detaylı bir şekilde kitabında belirtmiştir.

GİRİŞ

a) Osmanlı Memlûk İlişkileri İlk Münasebetler

Osmanlı-Memlûk ilişkileri sürekli değişen bir durum göstermiştir. Kimi zaman birbirlerine karşı şüpheli kimi zaman da kanlı ilişkileri olmuştur. Timurleng Devleti yok olduktan sonra, el-Eşref Barsbay döneminde Osmanlı-Memlûk ilişkileri güçlenmiştir.²⁶

Osmanlılar'la Mısır, Suriye, el-Cezire, Güney Anadolu ve Hicaz'a sahip olan Memlûk sultanlarıyla aralarındaki münasebet 14. asrın ikinci yarısından itibaren dostane bir şekilde başlamıştır. Osmanlılar'ın Rumeli'deki başarıları ve İslam hudutlarını genişletmeleri Memlûk Devleti tarafından sevilerek takip ediliyordu.

Sultan I.Murad, Kosova Meydan Muharebesi'nde şehit düştüğü zaman Memlûk Sultanı Melik Zahir Berkuk, Sultan Murad'ın türbesinde okunmak üzere otuz cüz Kur'an-ı Kerim vakfetmiştir. Yıldırım Bayezid ise Bursa'daki hastanesini yaptırdığı zaman Sultan Berkuk'tan mesleğinde mahareti olan bir tabib istemiş, Sultan da göndermişti. Sultan Berkuk öldüğü zaman oğlu Melik Nasır Ferec'in hükümdarlığını temin için Yıldırım Bayezid 20.000 kişilik bir kuvvetle kendisine yardımda bulunmuştu.

Memlûkler'in Malatya valisi Mintaş'ın isyanı üzerine Malatya, Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin'e geçti. Daha sonra Yıldırım Bayezid tarafından alındı. Bu nedenle Osmanlılar ile Memlûkler arasındaki dostluk bozulmaya başladı. Osmanlı Devleti'nin sınırları zaman geçtikçe genişlemeye başladı ve bu durum Memlûkler'le zaman zaman ihtilafa neden oldu. Timur hadisesinden sonra aradaki dostluk tekrar kurulmaya başlandı.²⁷

---

²⁶Makrîzî, *El-Mevâ'iz ve'l-i'tibâr bi Zikri'l-Hıtat ve'l-âsâr*, c.4, Kahire, 1984, s.656

²⁷İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s.184

Çakmak Bey döneminde Osmanlı Memlûk dostluğunu çok açık bir şekilde görebiliriz. İki devletin sultanları arasında hediyeleşme ve mektuplaşma sık olmuştur. II.Murad döneminde Memlûk Sultanı'na Avrupa'dan 50 esir ve 5 cariye hediye edilmiştir.²⁸

Osmanlılar'ın Karamanoğulları'na karşı iyimser tutumları ve Karamanoğulları'nın da Memlûk Devleti'nin himayesine ilticaları ve buna mukabil Memlûk Sultanı'na karşı muhalefet eden Memlûk emirlerinden Carıbey Sofi ile Dulkadr oğlu Nasiruddin Mehmed Bey'i Sultan II.Murad'ın himaye etmesi sebebiyle iki taraf arasındaki dostluk ilişkisi yeniden bozulmuştu.

1435 yılından itibaren iki taraf arasındaki münasebet yine iyi şekilde ilerliyordu. Bu tarihlerde Memlûk Sultanı Melik Eşref Barsbay kendisini tehdit etmekte olan Şahruh'la savaşa hazırlanırken Sultan II.Murad'a da bir name yollayarak kendisinden yardım istemişti.²⁹

b) Fatih Dönemindeki Münasebetler

Bu ilişkiler İstanbul Fethi'ne kadar düzgün bir şekilde ilerlemiştir. Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u feth ettikten sonra, Memlûk Sultanı'nın emriyle Kahire'de sokaklar aydınlatılmış, süslenmiş ve bu fetih kutlanmıştır.³⁰

1463 yılında Memlûk Sultanı Melik Zahir Kahire'ye gönderilmiş olan bir Osmanlı elçisine usule uygun olmayan merasim yaptığından güceniklik başlamıştır. Daha sonra da Karaman oğlu İshak Bey'in Memlûkler tarafından himaye edilmesi ve Osmanlılar'ın da Karaman oğlu Pir Ahmed Bey'i tutmaları aradaki ilişkiyi gerginleştirmişti.³¹

c) II. Bayezid Dönemindeki Münasebetler

1483-1491 yılları arasında Osmanlı-Memlûk ilişkileri zayıflamaya başladı ve bambaşka bir hal aldı. İstanbul Fethi'nden sonra artık Osmanlı Devleti genişlemeye başlamıştı. Artık Anadolu'ya yönelmeye ve burada ilerlemeye başladı. Bu sebeple

---

²⁸Ibni İyas el-Hanefî, *Bedaiü'z-Zuhûr fî Vekâii İ'd-Duhûr*, c.2, Mısır Milli Kütüphanesi Yayınları, Kahire, 1984, s.245

²⁹Uzunçarşılı, age, s.185

³⁰Ibn İyas, age,s.316

³¹Uzunçarşılı, age s.186

Osmanlı Devleti ile Memlük Devleti'nin kişisel çıkarları karşı karşıya gelmiştir. Bu dönemde Memlükler'in Osmanlılar'a soğuk davranmasına rağmen Osmanlılar, Memlükler ile ilişkilerinin bozulmaması için çok çaba gösterdi.

Memlükler'in Osmanlılar'a soğukluğunun sebebi, Osmanlılar'ın İstanbul'u feth ederek Müslümanların gözdesi ve kurtarıcısı olması sebebiyle arkada kalıp kıskançlık göstermeleridir.

İbn İyas'ın rivayetine göre, Memlükler bu dönemde Osmanlı'yı çok şüphelendirdi. Aynı zamanda sınırda bulunan Osmanlı hakimiyetindeki vilayetlerin valileri Memlük Sultanı'nı küçültüp kendilerini de Sultan diye nitelendirmişlerdi. İki devletin birbirlerine bakışları değişmiş ve artık Müslümanların reisi kim olacak diye düşünmeye başlamışlardı.³²

Fatih Sultan Mehmed 1481'de vefat ettikten sonra Cem Sultan ile II.Bayezid arasında tartışma çıkmıştı. Bu olaydan sonra Cem Sultan Mısır'a kaçmış ve Sultan Kayıtbay tarafından karşılanmıştı. Bu olaya karşı II.Bayezid sinirlenmiş ve Memlükler'e düşmanlık göstermeye başlamıştı.³³

Bayezid'e muhalefet eden kardeşi Cem Sultan'a karşı Memlük Sultanı'nın hüsnü kabul göstermesi ve Cem Sultan'ın Anadolu'ya geçmesine müsaade etmesi Sultan Kayıtbay'ın Osmanlı Devleti aleyhine çalıştığını gösterir. Ayrıca Memlük Sultanı tedbiri elden bırakmıyordu. Nitekim Bayezid'in cülusundan sonra İstanbul'a gelen Memlük elçisi Bayezid'in saltanatını tebrik etmiş ve bu sayede aradaki gerginlik bir nebze hafiflemişti. Bunun ardından Osmanlı himayesiyle Dulkadr emiri olan Alaüdevle Bozkurt, Memlükler'le uğraşmaya başlamış ve 1483 yılında Malatya'yı muhasara altında tutmuştur. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin yardımıyla Memlük kuvvetleri iki defa üst üste bozguna uğratılmıştır.³⁴

Cem olayından dolayı II.Bayezid askeri yönde Alaüdevle'yi desteklemiş, Mısır'ın ticaret yolunu tehdit etmiş ve Memlük kuvvetlerini zayıflatmak için çabalamıştır. Alaüdevle ise Karadeniz Bölgesi'ndeki çarşılardan Memlük Devleti'ne

---

³²İbni İyas, age, c.3, s.183

³³age, c3, s.183.

³⁴Uzunçarşılı, age, s.187

kölelerin gelip satılmasını engellemiştir. Kayıtbay askerlerini hazırlayıp Alaüddeve ve Osmanlı Devleti'nin hazırladığı askerlerle savaşmıştır.³⁵

Osmanlılar'la savaşmayı arzu etmeyen Memlük sultanı emirleriyle bir görüşme yapmış ve neticesinde bir elçi ile hediye göndererek aralarının düzelmelerini teklif etmişti. Bu teklif Osmanlı padişahı tarafından kabul edilmiş ve ardından Emir Cani Bey Habib elçi olarak deniz yoluyla gönderilmiştir.

Deniz yoluyla gidip karadan Malatya yoluyla dönmüş olan elçiye iyi muamele edilmemiş ve bu elçi dönmeden evvel Memlük Devleti'ne tabi beylerin bu devletin mezaliminden şikayetleri vesile ittihaz edilerek Karaman beylerbeyi ve Şehzade Abdullah'ın lalası Karagöz Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri 1485'de sınırı geçerek Memlükler'e ait bazı kaleleri almış ve bu sayede Osmanlı ile Memlük Devletleri arasında savaş başlamıştır.³⁶

d) Osmanlı-Memlük Muharebesi

Osmanlılar'la Memlükler arasındaki savaş 1485'den 1491'a kadar toplam altı sene sürmüş ve altı seferde bitmiştir. Osmanlılar Karamanoğulları Devleti'ni ortadan kaldırdıktan sonra Memlükler'e tabi Ramazan oğulları Türkmen Beyliği ile hemsınır olmuşlar ve bu nedenle taarruzlarını Adana ve havalisine tevcih ederek Gülek Kalesi'ni ve boğazını zaptetmişlerdir.

Osmanlılar'dan himaye gören Alaüddeve Bozkurt, Memlükler'in sıkıştırması üzerine yardım istediğinden sınır kumandanlarından Yakup Paşa kuvvetleriyle birlikte kendisine yardım etti. Bunlar Memlük kuvvetlerini galebe çalmış ise de mukabele olmak üzere Özbek komutasıyla sevk edilen asker Malatya civarında evvala Alaüddeve'yi daha sonra da Yakup Paşa'yı bozguna uğratmıştır. Bu başarıdan sonra Memlük ordusu Adana ve Tarsus taraflarına dönmüş ve Gülek Kalesi'yle Osmanlılar'a geçen diğer kaleleri geri almıştır.³⁷

İbni İyas'ın rivayetine göre, Kayıtbay devletini savunmak için askerlerini hazırlayıp Özbek Bey komutasında sınırlara göndermiş ve Memlükler ile Osmanlılar

---

³⁵İbni İyas, age, c.3, s.22

³⁶Uzunçarşılı, age, s.187

³⁷age, s.188

üç kez savaşmışlardır. Memlûkler bu savaşı kazanmışlar ve Osmanlı komutanı Ahmed bin Hersek'i esir almışlardır.³⁸

Osmanlılar ile Memlûkler arasındaki diğer sefere Dulkadr oğlu Alaüddeve'nin Osmanlılar'a yüz çevirmesi sebep olmuştur. Osmanlı kuvvetlerinin başarısızlığı üzerine Alaüddeve, Memlûk Sultanı'yla anlaşmayı kendi adına doğru bulmuş ve oğlunu Kahire'ye göndererek Memlûkler'le anlaşıp Osmanlı'ya karşı vaziyet sergilemiştir.

Bunun üzerine Osmanlı hükümeti Alaüddeve'nin yerine Şam Kalesi'ndeki hapisaneden kaçıp Osmanlı'ya iltica ederek kendisine Vize sancakbeyliği verilmiş olan Şah Budak'ı tayin etmiştir. Şah Budak'a yardım etmek üzere Mihal oğlu İskender Bey komutasıyla Osmanlı'dan destek gönderildi. Çıkan savaşta İskender Bey esir alınmış ve oğlu da öldürülmüştür. Dolayısıyla Şah Budak bu savaşta başarılı olamadı ve Alaüddeve İskender Bey'i esir olarak Kahire'ye götürdü.(1490).

Emir Özbek komutasındaki kuvvetler sınırda beklemeye koyulmuşlardı. Memlûk Sultanı bir anlaşma yapmak için Manay Haseki adında bir elçiyi Osmanlı hükümdarına yolladı. Elçinin geri gönderilmemesi üzerine Emir Özbek Kayseri taraflarına taarruza geçmiş, fakat Osmanlı'dan kuvvetlerin buraya gelmesiyle geri çekilip Gülek'te vaziyet almıştır.

Osmanlılar'ın savaşı sürdüreceklerini haber alan Memlûk Sultanı hazinede para bulunmaması ve askerlerinin sekeşliği nedeniyle sıkılmış ve Mısır ulemasıyla emirlerini toplayarak "Osmanlılar Mısır ile savaştan vazgeçmiyor, Bilad-ı Cebeliye ahvali fesada vardı, tüccarlar Mısır'a getireceği malları getirmeye korkar oldu, asker maaş istiyor, maaş vermezsem Mısır ve Kahire'yi yağma edip evleri yakacaklar ve Osmanlı askerleri buraya gelecek olurlarsa Mısır askerleri para almadan savaşa çıkmaz" diyerek durumu belirtmiş ve halktan vergi istemişti.³⁹

Bayezid'in askerlerinin başarısızlıklarından dolayı kendisinin de sefere çıkması gerekti. Ancak Molla Arap diye anılan Müftü Alaüddin Ali savaşa acele etmenin muhtaralı olduğunu belirterek işi önledi.

---

³⁸Ibni İyas, age, c3, s.226

³⁹Uzunçarşılı, age, s.189-190

1491 yılında Tunus beyi vasıtasıyla Osmanlılar ve Memlûkler barıştırılmış ve aralarındaki savaş durmuştur. Ayrıca ticari hareketler ve hediyeleşmeler de başlamıştır. Hatta Kansu Gavri Sultan II.Bayezid'in vefatına çok üzüлüp yaş dökmüş, ve Cuma namazından sonra el-Ezher ve Ahmed bin Tulun Camiileri'nde gıyabi cenaze namazını kılmıştır.⁴⁰ Nihayetinde Nisan 1491'de Manay Haseki serbest bırakılmış ve Kahire'ye gelmiştir. Bursa kadısı Şeyh Ali Çelebi Memlûk Sultanı'na elçi olarak gönderildi ve Adana ile Tarsus'un Mekke ve Medine evkafına ait yerler olmasından dolayı buralarla diğer kalelerin anahtarlarını Memlûk hükümdarına iade etti. Memlûk Sultanı bu elçiyi ikramlarla karşıladı ve İskender Bey'i serbest bırakarak gönderdi. Bu sonuç Osmanlılar'ın hoşuna gitmese de iki devlet arasında barış sağlandı ve 15 sene boyunca devam etti.⁴¹

II.Bayezid döneminde Osmanlılar'la Memlûkler arasında Çukurova bölgesinde yapılan savaş sonunda 1491'de barış imzalandı. Fakat Osmanlılar, bu barış antlaşmasını bir türlü hazmedememekte ve söz konusu antlaşmaya barış antlaşması değil bir ateşkes antlaşması olarak bakmaktaydılar. Yaklaşık altı yıl süren bu savaş nedeniyle Osmanlılar ile Memlûkler para, insan ve mühimmat bakımından büyük kayıplara uğramalarına rağmen her iki taraf da kesin bir sonuç elde edemedi. Ancak Osmanlılar Çukurova'yı Memlûkler'e bırakmışlardı.⁴²

Bu muharebelerde Osmanlı kuvvetlerinin kendilerinden beklenen başarıyı gösterememelerinin başlıca nedenlerini şöyle özetleyebiliriz:

1. II.Bayezid, sürekli olarak batıdan bir haçlı seferinin gelmesini beklemiş, bu nedenle bütün kuvvetleriyle ve bizzat sefere çıkamamıştı. Bu savaşa katılan Türk kuvvetleri sayıca yeterli olmadığından, Mısır karşısında bir başarı gösterememiş ve muharebeler, çoğu zaman Osmanlıların yenilgisiyle sonuçlanmıştı.
2. Mısır'a sığınmış olan Cem Sultan'ın kritik durumu da II.Bayezid'in hareketlerine engel olmuştu.

---

⁴⁰Ibni İyas, age, c.4, s.270

⁴¹Uzunçarşılı, age, s.191

⁴²Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, **Osmanlı Devri Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi Mercidabık (1516) ve Ridaniye (1517) Meydan Muharebeleri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1990, s.12

3. Türk askeri, dinsel nedenlerin etkisinde kalarak batı cephelerinde gösterdiği savaşma heyecanını bu cephede gösterememişti.
4. Komutanların bazen ihanet düzeyine varan çekilmeleri Karaman ve Dulkadroğulları'nın muharebeye katılmamak ya da muharebe alanından kaçmak gibi ihanetleri, muharebelerin kaybedilmesinde etkili olmuştu.⁴³

---

⁴³TK, age, s.13

1. YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİ: ŞAM'IN VE MISIR'IN FETHİ

ŞAM ve MISIR savaşları Safevi çatışmalarından dolayı meydana gelmiştir, İsyanlardan bahsetmeden önce Memlûk kaynaklarına göre Şam'ın ve Mısır'ın fethini biraz açıklamamız gerekir. Osmanlı Devleti XIV.yüzyıldan XVI.yüzyıla kadar İslam'ı yaymak ve toprak genişletmek amacıyla Avrupa bölgesine yoğunlaşmıştır. Özellikle Bizans Devleti'nden toprak alıp genişleyen Osmanlı Devleti, XVI.yüzyılda stratejisini değiştirip Arap bölgelerine önem vermiştir. Bunun birkaç sebebi vardır.

Osmanlı Devleti Avrupa bölgesinde artık adım atmakta güçlük çekmektedir ve tamamen savunmaya geçmiştir. Ama bir yandan toprak da genişletmek gerekiyordu. Bu nedenle Arap bölgelerine yönelmiştir. O sıralarda Portekiz Ortadoğu'daki Körfez bölgesine gelmiş ve Müslümanlar için kutsal olan bölgeleri tehdit etmektedir. Bu durumu engellemeye çalışacak bir güç yoktu. Safevi Devleti ile Portekiz'in işbirliğini duyan Osmanlı Devleti bu bölgelere önem vermeye başladı.

Osmanlı Devleti'nin bu bölgelere yoğunlaşmasının bir başka önemli sebebi ise mezhep meselesidir. Anadolu'nun Safevi Devleti tarafından işgali tehlikesine karşı, babasının ihmali karşısında o dönemde Trabzon valisi olan Yavuz Sultan Selim, Şia'ya karşı bu yarımada'yı müdafaaya girişti. Merkezin ikazlarına rağmen Şia ile olan mücadelesine devam etti ve bu mevzuda ihmalkâr davranan babasını tahttan indirerek yerine kendisi oturdu. Bu sırada Anadolu'daki Aleviler Safevi Şahı tarafından Osmanlı'ya karşı teşkilatlandırılmaya çalışılıyordu.

Aynı zamanda Şiiler Diyarbakır ve çevresindeki Kürt beyliklerine Sunni olduklarından dolayı saldırmış, evlerini yıkmış ve Kürtlerle savaşımaya başlamışlardır. Bu durumdan yakınan Kürt beyleri Yavuz Sultan Selim'e itaat ve yardım mektuplarını sunmuşlardır. Bu zulümler ve Şah İsmail'in bu bölgeyi Şiileştirme arzusu Yavuz Sultan Selim'i Safevilerle yapılan Çaldıran Savaşı'na⁴⁴ götürdü. Bu savaşta Yavuz Sultan Selim'in tek amacı İslam birliğini sağlamaktır.

---

⁴⁴Çaldıran Savaşı ve İsmail Safevi ile daha çok bilgiye ulaşmak için bkz. İbni İyas,age, c.4, s.191-205, s.435-438, s.446, s.462-463 ; İbniTulun **Muhafeket'ul-hillen**,age, s.343 ; Mehmmmed Ferid,**Târih'üd-Devlet-i Aliyye**, Daru'n-Nefais, Beyrut, 1988, s.188-192

Çaldıran Savaşı sırasında, Kansu Gavri onbaşılardan, kırbaşılardan ve dört büyük beyden oluşan dört bin Memlük askerini Yavuz Sultan Selim'e yardım etmesi için göndermişti.⁴⁵

Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'daki ilerlemesini iki aşamada inceleyebiliriz. Birincisi Safevi Devleti ile Osmanlı Devleti arasındaki çatışmalar, ikinci ise Memlükler ile Osmanlı Devleti arasındaki çatışmalardır. Safevi Devleti ile 1514 yılında Çaldıran Savaşı yapılmış ve Osmanlı Devleti Tebriz'e kadar ilerlemiştir. Daha sonra ise 1515 yılında Diyarbakır ve Musul alınmıştır.

Memlükler ile Osmanlı Devleti arasındaki çatışmalar, Osmanlı Devleti ile Safevilerin gerçekleştirdiği Çaldıran Savaşı'nda başlamıştır. Osmanlı'ya İstanbul'dan gelecek olan askeri malzemeler ve mühimmat gecikmiş ve Yavuz Sultan Selim şüphelenmiştir. Memlük eyaleti olan Dulkadr Beyliği'nin hükümdar valisi Alaüddeve Bey'in bu malzemelerin ve mühimmatın gelmesini engellediğini öğrenince Yavuz Sultan Selim Memlük Sultanı Kansu Gavri'ye "Alaüddeve'nin yaptıkları düşmanlıktır" uyarısını yolladı. Buna karşılık Kansu Gavri Yavuz Sultan Selim'e haberi olmadığını ve bu duruma karşı çıktığını bildirdi. Bu sırada Osmanlı askerlerinin yakaladığı bir grup Memlük askerlerinin üzerinden Kansu Gavri'ye ait bir mektup çıkmış. O mektupta Kansu Gavri Dulkadr eyaletinin valisi olan Alaüddeve'ye Osmanlı'ya gidecek olan malzeme ve mühimmatı engellemesinin hoşuna gittiğini belirtiyordu. Bu duruma karşı Yavuz Sultan Selim hemen Dulkadr eyaletini alıp Alaüddeve'nin öldürülmesi için asker sevk etti. Alaüddeve'yi öldürdükten sonra başını kesip Kansu Gavri'ye gönderdi.⁴⁶Bu son olay Memlüklerle gerçekleşen Mercidabık Savaşı'na zemin hazırlamıştır.

Yavuz Sultan Selim Dulkadr eyaletini alıp, Osmanlı Devleti'ne ilhak edince, Kansu Gavri ile Osmanlı Devleti arasındaki muhabbet sona erdi ve Kansu Gavri ile Yavuz Sultan Selim arasında düşmanlık başladı. Kansu Gavri halkın savaşı istemediğini ve benimsemeyeceğini düşünüyordu. Çünkü iki Müslüman devlet arasında savaş İslam dinine uygun değildi. Memlük Sultanı Kansu Gavri, askerlerin

---

⁴⁵Himsi Ahmed Bin Muhammed Bin Ömer El-Ensârî, **Havadis-u-zaman Vefeyâtü's-Şuyûh ve'l-Akrân**, 2.bs, Daru'n-Nefais, Beyrut, 2000, s.505

⁴⁶Ibnu'l-Hanbeli, age, c.8, s.144; İbni İyas, age, c.4, s.462; Ahmed Bin Yusuf El-Kirmanî, **Ahbârü'd-Düvel ve Âsâru'l El-Üvel**, Âlemü'l-kütüb, Beyrut, 1992, s.340.

ve halkın bu savaşı hem ahiret hem de dünya için Müslümanlara zarar vereceği inancında olduğunu düşünüyordu. Kansu Gavri askerleri ve halkı ikna etmek için sebepler arıyordu. Bir grup Memlûk askeri bir gün ellerinde bir belge ile Kansu Gavri'ye geldiler. O belgede Osmanlı askerleri arasında gayrimüslim, Avrupalı surette insanlar olduğu belirtiliyordu. Memlûk askerleri Osmanlı devşirme sisteminden habersizdiler ki, Kansu Gavri'ye verdikleri belgede Rum, Hristiyan, Sırp ve Ermenilere benzediklerini belirtip gayrimüslim sanmışlardı. Kansu Gavri de devşirme sisteminden habersiz, bu durumu fırsat bilerek Hanefî, Şafîi, Hanbelî ve Maliki mezhebinden dört kadı ile istişare yaptı. Ve bu istişare sonucu kadılar savaşı onayladı ve gayrimüslimlerin yardım ettiği askeri topluluk gayrimüslim sayılır kararı alındı. Bu sayede Memlûk halkı ve askerleri savaşa teşvik edildi. Savaş için halktan dua istendi⁴⁷.

Yavuz Sultan Selim Memlûklerin bölgelerine girmeden önce, Memlûk Devleti'nde zulümler, yolsuzluklar, hırsızlıklar, hastalıklar, dinî konularda cehalet ve bidatlar yayılmış durumdaydı. O dönemde kaynağı belirsiz “gelecek Cuma kıyamet kopacak” diye bir söylenti ortaya çıkmıştı ve halk bu söylentiye inanmıştı. Camiler dolmaya başladı. İnsanlar birbirlerine haklarını veriyor ve helallik istiyorlardı. Halbuki İslâm inancında kıyamet kopmadan önce gerçekleşecek alametler vardı. Yine o dönemlerde bulaşıcı bir hastalık yayılmıştı. İnsanlar dinden uzak kalınca tarikatçıların her dediğine inanmaya başlamıştı. 13 Ocak 1514 tarihinde bir tarikatçı çıkıp Hz.Muhammed(s.a.v)'i rüyasında gördüğünü ve bu yaygın hastalıktan kurtulmak için tavsiyeler verdiğini söyledi. Üç gün oruç tutulmasını, çöle inilmesini, tövbe edilmesini, türbelerde ve kabirlerde adak kesilmesini tavsiye etti. Halk ve bölgenin valisi bu hikâyeye inanmış ve vali bu tavsiyelerin yapılmasını söylemişti. İşte bu olaylar halkın bu dönemde dini bakımdan cehaletini ortaya koymuştu.

Bu gelişmeler üzerine bölgenin Şafîi kadısı valiye gidip; bu yaptıklarınız kabul edilemez, milleti kandırmayın, bölgedeki zulüm biterse Allah'ın verdiği hastalık, bela da biter demişti. Kadı'nın bu söylediklerine karşı vali ona hakaret etti. Bu olaylar valiler ve alimler arasında çatışmaya sebep olmuş ve valiler alimleri dinlememeye başlamıştı⁴⁸.Sultanlar ve Memlûkler Kur'an ve sünnete aykırı hareket

---

⁴⁷Ibni Tulun, **Mufakehatül-Hillen**, age, s.333; El Himsi, age, s.521

⁴⁸Ibni Tulun, **İlamü'l-Vara**, age, s.219

edince halkın onlara güveni kalmamıştı. Şer'î meseleleri arızalandırmış, sünnet meseleleri etkilenmiş ve halk bunların yok olmasını temenni ediyordu⁴⁹.

Yine bu dönemde Memlûk sultanı Kansu Gavri valileri ve valilerin emrindeki başkanları birkaç haftada bir değiştiriyordu. Bu değişimler valilerin isyan çıkartarak halka rahatsızlık vermesine, yemeklerini gasp edip mallarına el koymasına, hırsızlık yapıp halkı korkutmaya başlamasına sebep oluyordu.⁵⁰

Her şeyin tutarı en az üç kat artmaya başlamıştı. İnsanlar ne yapacağını şaşırılmış bir şekilde durumu kabul edemiyorlardı ve adeta patlayacak gibiydiler. Ekmek almak güç duruma gelmişti, karın doyurmak için parça ekme topluyorlardı⁵¹. Bu nedenler çocukların ölmesine sebebiyet veriyordu⁵². Memlûk askerleri yetimlerin, fakirlerin vakıflarının mallarına el koyup yağmaladılar⁵³. Ölen zengin insanların miraslarını da alıp gerisindeki ailelerine bırakmıyorlardı⁵⁴. Bu insanların çocukları fakir oluyor ve evleri sahipsiz kalıyordu⁵⁵. İnsanlar arasında kavgalar çıkıyordu ve bu kavgalardan ötürü insanların birbirlerini öldürmesi neredeyse normalleşmişti.⁵⁶

Kansu Gavri bu dönemde Şam'ı ziyarete gitmiş ve bu ziyaretinde bölge için başka bir yerden yiyecek temin etmişti. Aynı zamanda sultanın emriyle askerlerinden biri bölgeyi dolaşarak “silahlarınızı atın, bize güvenin, sultanımız size umut veriyor” bildirisini açıkladı. Ama sultanın bu çabaları hiçbir işe yaramadı.⁵⁷ Sultanın bu sakinleştirmesi işe yaramadığı gibi aynı zamanda durumu kötüleştirmişti. Halk ile Memlûkler birbirini öldürüyor ve hatta Memlûkler arasında iç çatışma çıkıyordu.

---

⁴⁹Abdü'l-Malik İbni El-Asımî el-Malikî, **Semtuncümü'l-a'vali fi Enbâu'l-a'vailve't-Tevali**, c.4, Daru'l-kütûbu'l-îlmiyye, Beyrut, s.511

⁵⁰İbni Tulun, **Mufakahetü'l-Hillen**, age, s.299

⁵¹İbni Tulun, **İlamü'l-vara**, age, s.174

⁵²İbni Tulun, **Mufakahetü'l-Hillen**, age, s.306

⁵³age, s.308

⁵⁴İbnul-limad El-Hanbeli, c.10, s.161

⁵⁵İbni El Asımii, age, s.511

⁵⁶İbni Tulun, **Mufakahetü'l-Hillen**, age, s.320

⁵⁷age, s.330

Mesela 16. asrın başında Halep valisi olan Özdemir bin Abdullah ile Huvarna⁵⁸ adlı grup çatıştı. Özduvar bin Abdullah adliyede iken Huvarnalar adliyenin etrafını kuşatmış ve valiyi hapsedmişlerdir.

Daha sonra bu olayın sultana gitmesinden korkan Huvarna'nın başındaki kişi Özdemir bin Abdullah'ın yanına gitmiş, Özdemir'a Huvarnaların güçlü olduğunu ve sonra Özdemir'ı ve kendisini öldürebileceklerini söylemişti. Huvarnalara güven verip barışmasını söyledi ve ardından bu olay soğuyunca onları teker teker takip ederek öldürürsün dedi⁵⁹. Hatta başka bir dönemde Kansu Gavri Sultan olmadan önce Halep'in valisi olan İynel Essilihdar ile çatışmaya girmiş, birbirlerini öldürmeye çalışmışlardır. "İkimizden biri ölecek" diye düşünüyorlardı⁶⁰. Ayrıca Kansu Gavri tahta çıktıktan sonra, Memlük'ün büyük beylerinden biri Kansu Gavri'ye suikast planlayıp onu öldürmeye çalışmıştı. Kansu Gavri bu Memlük beylerine uzakta küçük görev veriyordu. Hatta Hayır Bey Kansu Gavri'nin kendisini öldürmesinden korkuyordu⁶¹. Bu dönemdeki valiler kan akıtmayı seven ve huyu iyi olmayan insanlardı. Valiler serserileri destekleyip sağ kolu yapıyorlardı. Bu dönemde valilerin engellemediği, karışmadığı bir grubun ismi de "Huvarna" dır. İslâmiyette öldürmenin bedeli vardır. Huvarna adlı grup "bir takım insanları öldürelim, bedel olarak da ciğer ödeyelim" diyerek islâmiyetle dalga geçmiştir⁶².

Ve sorunlar sıkıntılar gitgide artıyordu.⁶³ Bu sorunlar uzun süre devam etti. Memlükler özellikle de Çerkez asıllı Memlükler Şam'da halkın tarlalarına girmiş, evlerinin kapılarını zorlamış ve dükkânlara saldırmışlardı. Hırsızlık ve gasp iyice artmıştı. Artık halkın sabrı kalmamıştı. Memlüklerin bu zulmüne karşı aralarında sorunlar bulunan halk barışmış ve bir olmayı talep ediyordu. Halk kendi arasında vali ve askerlerine karşı birlik olmuştu. Artık halk zulmedenlere karşı silah tutmaya karar

---

⁵⁸Çerkez asıllı Memlüklüler. Kasapçılık işiyle meşgul olmuşlardır ve kasap hanları vardır. Sert insanlardır.

⁵⁹Razıyiddin Muhammed İbn İbrahim el-Hanbelî, **Dürrü'l-Habeb Fi Târîh'ia'yân Haleb**, c.1, Kültür Bakanlığı, Dimaşk,1973, s.288-289

⁶⁰İbnul-LHanbelî, age, c.2, s.46

⁶¹age, c.2, s.48, Muhammed Bin Ali Eş-Şevkânî,**El-Bedru't-Tâfî Bi Mehasin Mebâde'l-Karnu's-Sabe**, Daru'l-Kitabu'l-İslamî, Beyrut, s.55

⁶²İbnul-LHanbelî, age, s.287

⁶³İbn Tulun, **İlamü'l-Vara**, age, s.192

vermişti⁶⁴. Ayrıca uzun zamandır halk bu olaylardan sonra Memlûk askerlerine karşı ilk defa silahlanmıştı.

Zulûmler iyice normalleşiyordu ve Memlûk askerleri açıktan açığa zulmediyordu ve buna karşı gelen şikâyetleri valiler değerlendirmiyordu. Bu dönemde gerçekleşen başka bir olayda ise, bir tüccara Memlûk askerleri tarafından zina etmediği halde “zina yaptım” itirafı yaptırılmıştı. Daha sonra bu tüccar Şeyh’ül-islam a gidip zina etmediğini ve itiraf etmeye zorlandığını açıkladı. Buna karşı Şeyh’ül-islam tüccara verilen hükmün geçerli şartları taşımadığını belirterek valiye bildirdi. Bundan sonra Memlûk askerleri o tüccarı öldürüp, kafasını Şeyh’ül-islamın evinin kapısına astılar. Bu durum Memlûklerin alimlere karşı saygısız olduğunu ortaya koyuyordu. Aynı zamanda bir başka Şeyh’ül-islam (Memlûk döneminde büyükşehirde bulunan genel müftüye şeyhü’l-islam denir.) alimi Kansu Gavri’nin içinde bulunduğu bir Cuma hutbesinde dolaylı yoldan bölgedeki sorunlardan, zulûmlerden, hırsızlıktan, yolsuzluk gibi çeşitli konulardan bahsetmişti. Bu olaylar alimler ile Memlûkler arasını iyice germişti⁶⁵. Mısır’ın en büyük müftüsü olan Şeyhü’l-islam Burhaneddin İbrahim İbn Ebi Şerif, Kansu Gavri’nin saldırılarına maruz kalmış ve müftülüğünden birkaç kez sultan tarafından zorla istifa ettirilmiştir⁶⁶.

Kansu Gavri 3 Temmuz 1513 tarihinde hapisanedeki bütün suçluları serbest bıraktı. Bu durum halk arasındaki sosyal, siyasi ilişkiler bozmuş ve bu yüzden insanlar kendilerini güvende hissetmemişti. Ayrıca bu suçlular rahat bırakılınca halk arasındaki suç oranı artmış ve insanlar rahatça suç işlemeye başlamıştı⁶⁷.

Sonuç olarak İbnü’l-Hanbeli, "Kansu Gavri zalimdir, şikâyet edeni dinlemeyerek vurmaktadır. Valilerin ve Memlûklerin zalim olduğu alenîdir. Kansu Gavri savaştan önce halka hakkını vermesi ve insanların kendisini sevdirmeye çalışması gerekir. Ama Kansu Gavri tam tersini davrandı." İfadelerini kullanmıştır.

---

⁶⁴İbn Tulun, age, s.161-168

⁶⁵El-Gazzi, c.1, s.296

⁶⁶İbnul-LHanbelî, age, c.2, s.48

⁶⁷İbn Tulun, **İlâmü’l-Vara**, age, s.218

1.1. Savaşlar Öncesi

İbn Zünbül'ün rivayetine göre, Osmanlı Devleti'nin elindeki yiyecek malzemeleri, savaş malzemeleri, diğer mühimmatlar, hayvan azıkları gibi çeşitli ihtiyaçlar azalmıştı. Yavuz Sutan Selim gelecek malzemeleri bekliyordu. Dulkadr valisi Alaüddevle savaş malzemelerine, mühimmatlara el koymuştu. Bu malzemelerin satışını yasaklamış ve izin vermemişti. Osmanlı askerlerinin azıkları bitmeye başlamıştı ve bu yüzden bazı insanlar ve hayvanlar hayatlarını kaybediyordu⁶⁸.

Osmanlı-Memlük siyasi ilişkilerinin üzerinde başlıca etki gösteren olaylardan birisi de; Dulkadr Beyliği sorunu ve özellikle bu beyliğin başında bulunan Alaüddevle'nin kendi çıkarlarını göz önünde bulundurarak izlediği, bazen Osmanlılara, bazen Memlüklere dönük kaypak siyaseti idi. Çaldıran Muharebesi sırasında çıkarını daha çok Memlükler ve Safeviler yönünde gören Alaüddevle, Yavuz Selim'in Çaldıran Seferi'ne katılma konusundaki önerisini yaşlılığını ileri sürerek kabul etmemişti. Alaüddevle, Osmanlı ordusuna gerekli olan yiyecek maddelerinin sağlanmamasını ve onlarla alışveriş edilmemesini kendi halkına bildirmiş ve bazı söylentilere göre, daha da ileri giderek bu kararını Osmanlı lojistik tesislerini ve ikmal kollarını vurarak da uygulamıştı. Bu konuda Memlük Sultanı'nın direktifi de rol oynamıştı.

Osmanlılar, Alaüddevle'nin bu biçimdeki hareketini Memlük Sultanı'na şikayet ettikleri zaman, Mısır Sultanı Kansu Gavri, "Alaüddevle'nin uyguladığı siyasetle bir ilgisi bulunmadığını, O'nun Çaldıran Seferi'ne katılmamasının yanlış olduğunu ileri sürmüş ve Alaüddevle'nin bazen kendisini de dinlemediğini" yanıtında bildirmişti. Fakat öte yandan Kansu Gavri, Osmanlılara karşı uyguladığı hareket biçiminden dolayı Alaüddevle'yi kutlamış, hatta kendisine onur kaftanları dahi göndermişti.⁶⁹

Yavuz Sultan Selim bu konunun üzerine düşüp, olayı araştırınca kimin yaptığını öğrenmişti. Osmanlı padişahı Dulkadr valisi Alaüddevle'yi hemen öldürmek istemişse de vezirleri onu engellemiş ve Kansu Gavri'den bilgi almasını istemişlerdi. Bu durum Yavuz Sultan Selim tarafından Memlüklü Sultanı Kansu Gavri'ye

---

⁶⁸İbni Zumbul, age, s.88, El Himsi, age, s.516

⁶⁹TK, age, s.14

bildirilince, Kansu Gavri “Alaüddevle isyancı ve eşkıya bir validir. Bu durumdan haberim yok. Onu öldürebilirsiniz.” diye cevap yolladı. Kansu Gavri aynı zamanda Alaüddevle’ye de teşekkür mektubu gönderdi. Ayrıca bu mektupta Osmanlılarla savaşması için onu kışkırttı. Daha sonra Yavuz Sultan Selim Kansu Gavri’nin Alaüddevle’ye yazdıklarını öğrenmişti⁷⁰.

Kansu Gavri, Dulkadr Beyliği üzerindeki etkinliğinin sarsılmasına ve Alaüddevle’nin Osmanlılar tarafından daha ziyade ezilmesine engel olmak amacıyla 1515 yılı Nisan ayında Yavuz Sultan Selim’e bir mektup göndermişti. Bu mektup, Yavuz Selim Kemah Kalesi’ni zapt etmek üzere Amasya’dan hareketinden sonra kendisine sunulmuştu. Kansu Gavri bu mektubunda, “Alaüddevle’nin kendi taraflısı bulunduğunu, O’ndan önce Dulkadr Beyi olan Şehsuvar’ın baş kaldırdığı için, Memlük Sultanı Kayıtbay tarafından Kahire’de asılmış olduğunu; o vakitler Anadolu’ya sığınmış olan oğlu Ali (Şehsuvaroğlu Ali Bey)’nin, şimdi Kayseri-Bozok Valiliği’ne atandığını duyduğunu; babası gibi, bu kişinin de iki devlet arasında fesat çıkarması olasılığı bulunduğunu” ileri sürerek, “kendisine başka taraflarda sancak verilmesinin uygun olacağını” bildirdikten sonra, “Dulkadr Beyliği sınırları içinde Memlük Sultanı’nın adının eskiden olduğu gibi hutbelerde okunmasını ve paralarda basılmasını” eklemiştir.⁷¹

Memlük Sultanı’nın Dulkadr Beyi Alaüddevle’yi koruma sınırlarını aşarak, adeta Osmanlı Devleti’nin hükümrânlığına ve iç işlerine karışmak niteliğini taşıyan bu mektubuna Yavuz Sultan Selim’in canı çok sıkılmıştı. Bu nedenle Yavuz Selim, Memlük elçisine, “Eğer Kansu Gavri mert ise, Mısır’da hutbe ve sikke kesmeyi sürdürsün” şeklinde sert yanıt vererek Memlük Devleti için düşündüklerini ve niyetlerini açığa vurdu. Yavuz Sultan Selim’in bu sert yanıtından sonra Kahire’de söylentiler dolaşmaya başlamış ve Yavuz’un Mısır’a sefer için hazırlıklara başladığı ileri sürülmüştü.⁷²

El-Kirmanî, Osmanlılar ile Memlüklüler arasındaki çatışma ile ilgili olarak başka bir sebep daha öne sürer. Osmanlı ordusu Safevilerle savaştığı sırada ordu ilerlerken,

---

⁷⁰Ibni Zambul, age, s.88-s.89

⁷¹TK, age, s.15

⁷² age, s.15

Alaüddeve Dulkadr bölgesinde Osmanlı ordusunun arka kısmındaki askerlere saldırmış ve çokça zarar vermişti. Ancak Alaüddeve bunu yapmadan önce Kansu Gavri'den onay almıştı. Muhammed Râgıb el-Tabbah, bu sebepler dışında Yavuz Sultan Selim'in Memlûklerle savaşmasının gizli sebepleri olduğunu da belirtir. Bu sebepler Mısır ve Şam'da çıkan fitne ve zulümlerde Memlûk Devleti'nin aciz kalması, Avrupa'dan gelen tehditlere karşı bişey yapamaması, Portekiz'in kutsal bölgelere ulaşması ve tehdit etmesi, Memlûk beylerinin kendi aralarında çıkan çatışmalar, birbirlerini öldürmeye çalışmaları, bu durumu halka yansıtıp halka zarar vermeleri, vergilerin artması, halkın mallarına el konulması ve Memlûk Devleti'nin burada yapabileceği birşey kalmaması, bölgeyi savunamaması, sistem olarak eskiyip aciz kalması ve artık Memlûk Devleti'nin yok olmaya başlamasıdır. Bütün bu sebepler Yavuz Sultan Selim'in Memlûklerle savaşmasını hızlandırmıştır⁷³.

Mısır'ın iç durumu Yavuz'un Mısır'a karşı hareketini çabuklaştırmıştı. Kansu Gavri'nin kötü idaresinden gerek halk, gerekse devlet ve idare adamları memnun değillerdi. Bu memnuniyetsizlik Mısır halkı, bilginleri ve devlet adamları tarafından çeşitli vesilelerle, değişik kanallarla ve değişik zamanlarda Yavuz Selim'e ulaştırılmış ve hatta Yavuz, Mısır'ı zapt etmeye bile teşvik edilmişti.

Kansu Gavri'nin şikayetlere neden olan bu kötü idaresi yüzünden halk bir kurtarıcının gelmesini adeta beklemekteydi. Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkışını takip eden günlerde Mısır bilginleri O'na haber göndererek, Mısır'ı istila etmesini ve Çerkezleri kovmasını istedikleri söyleniyordu. Gerçekte de Mısır'a giden Osmanlı elçilerine Mısır bilginleri gizlice aynı hususları telkin ediyorlardı.⁷⁴

Kemah'ın ele geçirilmesinden sonra, Türk ordusunun yeniden İran üzerine sefer hazırlığına başladığı hakkında ortada kuvvetli söylentiler dolaşmaya başlamıştı. Bu söylentiler Şah İsmail'i endişelendirmişti. Nitekim, Kemah'ın ele geçirilmesi ve Dulkadr Beyliği'nin ortadan kaldırılması üzerine Şah İsmail, Memlûk Sultanı Kansu Gavri'ye bir mektup göndererek İran'ın yenilgisi sonucu Mısır için meydana çıkan tehlikeye dikkati çekmiş ve başka hükümdarlarla kıyaslanmaması gereken Yavuz

---

⁷³Râgıb et-Tabbâh, age, s.104

⁷⁴TK, age, s.16

Sultan Selim ile İran'ın arası bulunarak iki devletin barıştırılmasını, bu olanaksız ise ona karşı Mısır ve İran arasında bir bağlaşma yapılmasını önermişti.

1515 yılı içinde Yavuz Sultan Selim'in Kemah'ı ele geçirmesi ve özellikle Dulkadr Beyliği'ni ortadan kaldırarak Suriye sınırlarına dayanması gerçekte Memlük Sultanlığı için kritik bir durum ortaya koymuştu. Bu nedenle tam zamanında yapılmış olan bu öneri Kansu Gavri'nin başkanlığında bir toplantı yapan Memlük emirleri kurulunda tartışılmış ve görüşmeler sonunda Yavuz'un Mısır'a karşı bir hareket tasarlamakta olduğu kanısına varılmıştı.

Bunun sonucu olarak da, Şah İsmail'in tam zamanında yapmış olduğu bağlaşma önerisinin kabulüne karar verilmişti. Bu karar gereğince, Osmanlıların İran üzerine tekrar harekete geçmeleri halinde, Memlükler Osmanlılara geriden taarruz edecekler ve bu suretle Osmanlıları İran'ı istiladan vazgeçirerek barışa zorlayacaklardı. Bu kararlar Safevi elçisine Memlükler tarafından güvence verilmişti. Fakat gerek Safeviler, gerekse Memlükler bu işte geç kalmışlardı. Çünkü, Yavuz Sultan Selim, bu durumu haber almış ve uygulanmasına olanak bırakmadan harekete geçmişti. Yavuz Selim, Doğu Anadolu gibi Doğu Akdeniz havzası da elde edilmedikçe Osmanlıların Anadolu'daki egemenliğinin ve İmparatorluğun doğu sınırları güvenliğinin tam ve kesin olamayacağına ve Osmanlıların ileride batı yönünde yapacakları hareket için tam bir özgürlüğe ancak bu suretle kavuşabileceklerine inanmıştı. Ayrıca Yavuz Sultan Selim'in geniş idealinde, İslam birliği, İslam liderliği ve nihayet cihangir olmak yatıyordu.⁷⁵

Yavuz Sultan Selim Dulkadr'i aldıktan sonra h. 22 Muharrem 922 (26 Şubat 1516) tarihinde Kansu Gavri Osmanlı Devleti ile savaşmaya karar verdi. Mısır'daki tüm limanları ordusuyla donattı ve bölgeyi savunmaya aldı. H. 1 Safer 922 (4 Mart 1516) tarihinde ise Abbasi halifeliğine ve kadınlara aldığı bu savaş kararını bildirdi. Alaüddeve öldürüldükten sonra, Kansu Gavri, kardeşlerine ve oğullarına 8000 dinar göndererek asker toplamalarını ve kendisini beklemelerini söyledi⁷⁶.

---

⁷⁵TK, age, s.16-17

⁷⁶Ibni İyas, age, c.5, s.14

H. 8 Safer 922 (13 Mart 1516) tarihinde askerler büyük meydanlarda gösteri yapmaya başladı. Kansu Gavri daha önce askerlere veremediği parayı vererek teşvik etti. H. 8 Safer 922 (13 Mart 1516) ve 23 Rebiülevvel 922 (26 Nisan 1516) tarihleri arasında askerler sürekli gösteri yapmış ve paralarını almışlardır. Kansu Gavri bu paraları halka yaptığı vergi zammından ödemişti. Vergileri yükseltince halk sıkıntıda kalmış, fakirler ekmek bulamamış, çarşılar kapatılmış ve tüccarlar ya iflas etmiş ya da kaçıyordu. Bu son olaylar özellikle Kahire’de yaşanmıştı.

H. 26 Rebiülevvel 922 (29 Nisan 1516) tarihinde Kansu Gavri Kahire kalesinden indi ve Ridaniye bölgesine doğru hareket etti. H. 12 Rebiülahir 922 (15 Mayıs 1516) tarihine kadar çadırlar kurup ordusuyla birlikte orada kaldı. Daha sonra Ridaniye’den Şam’a hareket etti⁷⁷. Şam’a hareket eden Memlük askerleri Şam’ daki askerlere, ”buraya İsmail Safevi ile Yavuz Sultan Selim’i barıştırmak için gelmemiz söylendi, Kansu Gavri ve Abbasi Halifesi arkamızdan geliyor” dediler⁷⁸.

Muhammed Râgıb el-Tabbah, Kansu Gavri’nin hareket ettiği vaktin yanlış olduğunu vurgulamıştı. Zira Kansu Gavri’nin sıcak dönemde hareket emrini vermesi suyun az, sıcaklığın fazla olması sebebiyle askerlerin gücünü azaltmış ve askerleri zorlamıştı. Bu müellifin ifadesiyle Kansu Gavri kendi aklına göre hareket eden birisidir. Kansu Gavri h. 15 Rebiülahir 922 (18 Mayıs 1516) tarihinde 15 büyük bey, 944 has Memlük askeri ve 5000 normal asker ile birlikte Şam’a ulaştı.

Kansu Gavri Ridaniye’de iken Yavuz Sultan Selim’den kendisine hoş mektuplar ulaşmıştı. Yavuz Sultan Selim Kansu Gavri’ye “Siz benim babam gibisiniz, Dulkadr Valisi Alaüddeve ile sizden izin almadan savaşmadım. Bu adam ikimize de zarar vermiştir. Sizden izin aldıktan sonra Allah’ın adıyla onunla savaştım. Bana bir takım haberler ulaştı. Zannediyormuşsunuz ki OrtaAsya’dan Mısır ve Şam bölgelerine Memlükler’in gelmelerini ben durdurmuşum. Öyle bir şey olmadı. Mısır ve Şam’da basılan dinarların gramları azaltılmış ve bu dinarları kullanan OrtaAsyalılar ticarete zarara uğramıştır. Dolayısıyla Memlükler tüccarlara zarar vermiş ve bu sebepten Memlük ticareti durdurulmuştur. OrtaAsya daki tüccarlar böyle karar aldı, bu konuda herhangi bir dahlim olmamıştır” dedi.

---

⁷⁷İbni İyas, c.5, age, s.30, s.36-38

⁷⁸El Himsi, age, s.519

İbn İyas gümüş dirhemlerin ve altın dinarların ayarlarıyla oynandığını da yazar⁷⁹. Kansu Gavri döneminde altın ve gümüş yeni para basılmıştır. Bu dönem mali işlemlerde en kötü dönemdir. Bu yeni sistemden dolayı halk alışveriş yaparken çok zarara uğramıştır⁸⁰.

İbn İyas'ın rivayetine göre Kansu Gavri h. 22 Rebiülahir 922 (25 Mayıs 1516) tarihinde ordusuyla birlikte Gazze'ye doğru harekete geçti ve h. 4 Cemazilevvel 922 (5 Haziran 1516) tarihinde oraya ulaştı. Burada Gazze valisi bütün askerlerinin, siyasi ve ekonomik bütün işlerinin raporlarını Kansu Gavri'ye sundu. Kansu Gavri üç gün boyunca Gazze'nin bu işleriyle ilgilendi. O sırada kendisine Şam Valisi Sibey'den bir mektup geldi. Sibey bu mektupta Kansu Gavri'yi Halep valisi Hayr Bey'den ötürü uyarıyor. Hayr Bey'in Yavuz Sultan Selim ile mektuplaştığını, Hayr Bey'in Memlükler ile ilgili bütün bilgileri belgeleri, Memlüklerin güçlerini ve sıkıntılarını Yavuz Sultan Selim'e aktardığını belirtiyordu. Kansu Gavri Sibey'in bu mektubuna kulak vermedi. Çünkü Sibey Şam valisi olarak Memlük sultanından sonra gelen en büyük bey idi. Kansu Gavri bu sebepten Sibey'den çekiniyordu.

Şam'da bedeviler tarafından bir ayaklanma çıkınca Şam Valisi Sibey bedevileri susturmak için askerlerini toplayıp onlara karşı savaş açacakken, halk Sibey'in ayaklanma çıkardığını zannederek dedikodu çıkarmıştı. Bu söylenti Kansu Gavri'ye askerleri tarafından ulaşınca Kansu Gavri de Sibey'den korktu. El-Himsi bu söylentilerin doğru olmadığını belirtir⁸¹.

Daha sonra Kansu Gavri Gazze'den Halep'e doğru hareket etti. Halep'e vardığında Yavuz Sultan Selim'den haber geldi. Yavuz Sultan Selim kadıları olan Zeyrekzade ve Kırac Paşa'yı Kansu Gavri'ye haber yollamak için Halep'e gönderdi. Yavuz Sultan Selim'in kadıları, Kansu Gavri'ye kendilerini vekil olarak Yavuz Sultan Selim'in gönderdiğini, Kansu Gavri'yle savaşmayacağını, ne istiyorsanız onun olabileceğini, bu yetkiye Sultan adına sahip olduklarını ilettiler. Aynı zamanda Alaüddeve'yi öldürdükten sonra Dulkadr'e bir vali atadığını ama bunun Kansu Gavri'nin isteğine göre değişebileceğini ve ne arzu ediyorsa gerçekleşebileceğini

---

⁷⁹İbni İyas, c.5, age, s.60

⁸⁰İbni İyas, c.5, age, s.89

⁸¹El Himsi,age, s.485

belirttiler. Ayrıca Yavuz Sultan Selim, İsmail Safevi ile aramıza girme, ben bu konu için bütün âlimlerden, kadınlardan onay aldım. İsmail Sünnilere çok zarar verdi ve askerleri İsmail'e bir ilah gibi⁸² tapıyorlardı. Onun başını kesmeden geri İstanbul'a dönemem diyordu⁸³.

İbn Tulun, Kansu Gavri'nin Mısır'dan Halep'e hareket etmesinin İsmail Safevi ile Yavuz Sultan Selim'i barıştırmak için olmadığını ve Kansu Gavri'nin eşinin bu sırada vefat etmesine rağmen bütün vaktini savaş ve asker toplamak için harcadığını belirtir. Ayrıca her asker için 100 dinar, her at için de 37 dinar vermişti⁸⁴.

İbnü'l-Hanbeli'nin rivayetine göre, Yavuz Sultan Selim Zeyrekzade ve Kıraç Paşa'yı Kansu Gavri'ye elçi olarak gönderdiğinde çok iyi niyetliydi. Hatta Kansu Gavri Mısır'dan Halep'e hareket ettiğinde bunu kötü niyet olarak görmedi ve iyi düşünmüştü. Aynı zamanda Kansu Gavri Yavuz Sultan Selim'in elçilerine çok iyi davranıp, ikram ve hediyeler verip, onlarla hoş sohbetle bulunmuştu. Kansu Gavri de elçilere İsmail Safevi ile Yavuz Sultan Selim'i barıştırmak için kendisinin Halep'e geldiğini bildirdi. Yine bu dönemde Kansu Gavri İsmail Safevi'ye mektup gönderdi. Ve o mektupta İsmail'e destek verdiğini, Mısır'dan Halep'e gelmesinin tek sebebinin İsmail'e yardım olduğunu ve Yavuz Sultan Selim'in İsmail Safevi'den kurtulabilse bile kendisine yakalanacağını bildirdi. Daha sonra Yavuz Sultan Selim'in bu mektuptan haberi olmuştu⁸⁵.

En-Nahravali'nin rivayetine göre Yavuz Sultan Selim, Kansu Gavri'nin İsmail Safevi'ye yazdığı bu mektubu öğrendikten sonra, artık Alaüddeve tarafından kesilen malzemelerde Kansu Gavri'nin etkisinin bulunduğu emin oldu. Aynı zamanda Yavuz Sultan Selim'in kulağına Kansu Gavri ile İsmail'in aynı mezhepten olduğu söylentisi gelmişti. Daha sonra Yavuz Sultan Selim İsmail Safevi ile savaşın

---

⁸²Bu sebeple Yavuz Sultan Selim İsmail Safevi ile savaşmaya karar aldı ve bunu cihatlıardan en önemli bir cihat olarak saydı. Muhammed bin Ahmed en-Nahravali, **el-İlem bi Âlem Beytillahi'l-Haram**, el-Mektebetü't-Ticariyye, Mekke, 1996, s.285, Safeviler mezardaki sunnileri çıkarıp onları asıp, zarar verdiler ve Kur'an ı yaktılar. El gazzi, **Şazaratü'z-zeheb**, age, c.10, age, s.199

⁸³İbni İyas, c.5, age, s.60, El Himsi, age, s.521

⁸⁴İbn Tulun, **İlamu'l-Vara**, age, s.227

⁸⁵İbnul-LHanbelî, c.2, age, s.53

durdurulup ilk olarak Kansu Gavri ile savaşılacağını söyledi ve hazır olun emrini buyurdu⁸⁶.

Muhammed bin İsa bin Kennan de, Kansu Gavri'nin Yavuz Sultan Selim'e olan ihanetinin öğrenmesinden sonra Kansu Gavri'nin savaşı ilan ettiğini bildirdi⁸⁷.

İbnü'l-Hanbeli'nin rivayetine göre, Kansu Gavri kendisine Yahudi bir köle aldı. Bu köle Kansu Gavri'ye haşhaş sarıyor ve kendisi de bunu tüketiyordu. Ve Kansu Gavri ile İsmail Safevi'nin ilişkileri bu köle sayesinde olmuştu. Bu Yahudi köle Kansu Gavri'yi İsmail Safevi'nin gücüyle korkutuyordu ve onunla arasındaki ilişkiyi iyi tutmasını ve onunla işbirliği yapmasını söylüyordu⁸⁸. İbn Tulun ise Kansu Gavri ile İsmail Safevi'nin muhabbetinin, mektuplaşmalarının ve haberleşmelerinin 17 Şaban 914 (11 Aralık 1508) tarihine kadar uzandığını belirtir⁸⁹.

Bu dönemde sultanlar, emirler, beyler ve krallar düşman bölgelere ajanlar gönderiyorlardı. Bu casuslar bu amirlere çok yakın ve güvенеbildikleri kişiler oluyordu. Bu ajanlar bütün haberleri, durumları öğrenip sultanlara gönderiyor ya da kendileri bizzat amirlerinin yanlarına gidip bildiriyordu. Bu ajanlar sıradan insan olmuyordu ve zeki, birkaç dil bilen, bilhassa gideceği yerin ana dilini çok iyi bilen, gideceği yerin adet ve geleneklerini iyi bilen kişiler oluyordu. Yavuz Sultan Selim de Kansu Gavri'nin İsmail Safevi ile olan mezhep birliğini bu şekilde öğrenmişti⁹⁰.

Necmeddin el-Gazzi'nin rivayetine göre Kansu Gavri dışarıdan Sünni görünen ama içinde bidat ehillerine ve İsmail Safevi gibi haricilere karşı sevgi bulunan bir insan olduğundan dolayı, Allah Kansu Gavri'ye Yavuz Sultan Selim'i musallat etmişti⁹¹.

---

⁸⁶En-nahravali, age, s.286

⁸⁷Muhammed Bin İsa Bin Kennan, **Hadayiku'l-Yasemin fi Zikr Kâvâninil-Hulefaves-sâlâti'l**, Daru'n-Nefais, Beyrut, 1991, s.184

⁸⁸İbnul-LHanbelî, age, s.49

⁸⁹İbn Tulun, **İlamu'l-Vara**, age, s.213

⁹⁰İsa Bin Kennan, age, s.75

⁹¹El-Gazzi, age, s.297

Kansu Gavri'nin bu durumundan şüphelenilince Memlük beyleri suçlu bulunmamıştı. Hatta Memlüklerin büyük beyleri bu mezhebe ve bu meselelere tamamen karşıydı. Ayrıca İsmail Safevi'den kaçıp sığınan kişileri bu Memlük beyleri severek kabul ediyorlardı. İsmail Safevi'den kaçıp Halep'e sığınan kişilerden biri de Murad Han idi(Uzun Hasan'ın yeğeni). Halep valisi Murad Han'ı askerleriyle birlikte bizzat karşıladı ve ona bol ikramlar bulundu⁹².

Savaş haberi açıktan açığa yayıldıktan sonra Kansu Gavri adamlarını Yavuz Sultan Selim'e göndermek istedi. Bunlar barış için geldiklerini söyleyecek fakat aslında savaş hazırlığını kontrol edeceklerdi. Moğol Bey ve beraberinde en güçlü on askerini göndermeye hazırladı. Bazı beyler Kansu Gavri'ye karşı çıkıp bunu yapmamasını faziletli alimlerinden birini seçip göndermesini önerdilerse de, Kansu Gavri bu söylenenleri dinlemeden Moğol Bey ve beraberinde hazırladığı on askeri Yavuz Sultan Selim'e gönderdi. Yavuz Sultan Selim kendisine gelen Moğol Bey ve askerleri görünce çok kızdı. "Bizi ve askerlerimizi korkutmak için mi gönderdi" sizi dedi. Ardından Yavuz Sultan Selim, Moğol Bey ve beraberindeki askerlerin öldürülmesinin emrini verdi. Yavuz Sultan Selim'in vezirlerinden biri gönderilen kişiler öldürülmez deyince Sultan Selim Moğol Bey'in kalmasını diğer askerlerin öldürülmesini emretti⁹³.

Moğol Bey, Yavuz Sultan Selim'e Kansu Gavri ile tekrardan barıştırmak için geldiğini söyledi. Yavuz Sultan Selim ise Moğol Bey'e İsmail Safevi Hâricilerdendir ve Kansu Gavri de onun gibidir, Kansu gavri'ye söyle görüşeceğimiz yer Mercidabık olsun ve beni orada beklesin buyurdu⁹⁴.Daha sonra Sultan Selim Mercidabık bölgesine doğru hareket etti.

---

⁹²İbnul-LHanbelî, **Duraru'l-Habe**, age, s.98-s.99

⁹³İbni İyas, c.5, age, s.64

⁹⁴El-Gazzi, age, s.297

1.2. Mercidabık Savaşı Yavuz Selim'in Sefer Planı

Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi için politik, askeri ve ekonomik amaçlar yönünden tasarladığı ve uyguladığı sefer planının ana hatlarını şöyle özetlemek mümkündür:

1. Osmanlı ülkesinin güneyinin güvenliğini sağlamak
2. Osmanlı, Safevi ve Memlük Devletleri açısından büyük önem taşıyan, Ortadoğu bölgesine egemen olmak
3. İleride batı yönünde yapılacak harekat için doğu ve güney sınırını güvence altına almak
4. Doğu Akdeniz'de yerleşerek deniz egemenliğini daha etkin hale getirmek
5. İslam liderliğini elde etmek ve kendi liderliği altında bir İslam dünyası oluşturmak
6. Safevi Devleti'ni tamamen ortadan kaldırmak ve Safevi Devleti'ni barış antlaşmasına zorlamak amacıyla bu ülkeye karşı yapılması muhtemel ikinci bir taarruzi harekatta Memlük ordusunun Osmanlı ordusuna yan ve gerilerden taarruz olasılığını ortadan kaldırmak için önce Memlük ordusunu yok etmek
7. Ortadoğu'daki ticaret yollarına ve transit merkezlerine egemen olmak
8. Zengin Mısır topraklarını ele geçirmek
9. Bu amaçlarla Mısır Memlük ordusuna karşı kesin sonuçlu stratejik taarruz harekatına girişmekti. Bu savaş hedefne ulaşmak üzere iken de Memlüklerin hazırlanmasına imkan vermeden Mısır sınırlarına inmek, Mısır Sultanı'nın Şah İsmail ile anlaşarak birleşmelerini önlemek ve Memlük ordusuna rastladığı yerde taarruz edip yok etmekti.⁹⁵
10. Memlüklerin son dönemlerinde bazı hâcibler Memlük Devleti'nin yıkılmasını, Osmanlı'nın bu bölgeleri alıp korumasını, hatta Memlük

---

⁹⁵TK, s.65

sultanlarının, beylerinin Osmanlılar tarafından ortadan kaldırılmasını istiyorlardı. Saruhan adıyla tanınan Ahmed bin Yunus bin Sarim bin Alaaddin Ali bu haciblerden biriydi. Saruhan Halep'in üçüncü hâcibidir. Halk tarafından iyi bilinen, sevilen bir insandı ve halk Saruhan'dan hiç zarar görmemişti⁹⁶.

Antep valisi Yavuz Sultan Selim'e gelip emrinde olduğunu ve onunla birlikte savaşacağını bildirdi. İbn İyas Kansu Gavri'nin şimdiye kadarki en büyük hatasının Yavuz Sultan Selim'e gönderdiği adamlar gelmeden, onun tarafından gönderilen adamları yollaması olduğunu belirtir. Kansu Gavri Yavuz Selim'in adamlarını yolladıktan sonra ne olup bittiğini öğrenmesi için, Kart Bey'i peşlerinden gönderir. Çok geçmeden Kart Bey'den haber gelir ve Yavuz Sultan Selim'in Moğol Bey dışında Kansu Gavri'nin adamlarını öldürdüğünü, saçını sakalını kesip eşeğe ters bindirerek geri yolladığını bildirir. Kansu Gavri bu haberleri duyunca endişelendi. Aynı zamanda Kart Bey Antep valisinin Yavuz Sultan Selim'le birlikte savaşacağını, Yavuz Sultan Selim'in savaş için harekete geçip Kayseri'ye kadar geldiği haberini verdi. Kansu Gavri bu söylenenlere inanmak istemiyordu ancak Moğol Bey'in Moğol Bey'in Yavuz Sultan Selim'den getirdiği "Mercidabık'ta görüşelim" haberini duyunca tamamen inanmaktan başka çaresi kalmamıştı⁹⁷.

Moğol Bey'in ardından Antep valisi Kansu Gavri'nin yanına gelip, özür diledi. Yaptıklarında mecbur kaldığını ve Yavuz Sultan Selim'i aldatmak için yaptığını söyledi. İbn Zünbül bu durum için Antep valisinin korktuğunu savunur. Neticede Memlükler'in mi yada Osmanlılar'ın mı kazanacağı belli olmadığından, bulunduğu makamdan atılmak da istemediğinden, kendisini güvenceye almak için iki tarafa da iyi gözükmeğe çalıştığını söyler. Sonuçta Kansu Gavri bu duruma inanmadı ve onunla birlikte beraberinde bütün beyleri çağırdı. Antep valisini öldürtmeyi düşünüyordu. Bu sırada Sibey, Hayr Bey'in başından tutup onu ortaya çıkararak "birini öldürmeyi düşünüyorsan bunu öldürmelisin Sultanım" dedi. Hayr Bey o sırada hiç konuşmadan duruyordu. Daha sonra Canberdi el-Gazali ortaya çıkıp Kansu Gavri'ye, "Ey Sultanım, askerlerini ve beylerini öldürme, fitne çıkmasın, asker ve beylerini öldürürsen bu haber Yavuz Selim ve ordusuna gider, onlar da sevinip zayıf

---

⁹⁶İbnul-LHanbelî, age, c.2, s.231-s.232

⁹⁷Râgıb Et-Tabâh, age, s.121, İbni İyes, age, s.68

olduğumuzu zannederler, neticede emir yine de senin” buyurdu. Bu durumda Kansu Gavri ikisini de öldürmedi⁹⁸.

Yavuz Sultan Selim baskın prensibini gerçekleştirmek için görünüşte Safevi’ye ve gerçekte Memlük Devleti’ne karşı bir savaş açılmasını kararlaştırdıktan sonra 1515 yılı Kasım ayı içinde üç yıllık bir sefer hazırlığı için emirler vermişti. Beylerbeyi, sancak beyi ve kadırlara gönderilen emirlerde 1516 Baharı’nda yeni bir savaş için hazır olmaları bildirilmişti. Rumeli Beylerbeyiliği’nden bu savaşa katılacak kuvvetlerin de 1516 yılı Baharı’nda Gelibolu bölgesinden Çanakkale Boğazı’nı geçerek, Kayseri’de toplanmaları ve padişahı orada beklemeleri emredilmişti.

Aralık 1515 başında da Karasi Sancak Beyi Hüseyin Bey’e ve büyük bir olasılıkla sefere katılacak diğer sancak beyi, beylerbeyi ve hatta kadırlara gönderilen bir emirde Padişah, büyük bir sefere niyet ettiğini belirttikten sonra : “Bu emrim elinize geçtiğinde sancağa bağlı alay beyi, subaşları, çeribaşlarına ve diğer sipahilere her birinin askerleri, silahları, gereçleri ve yetereince besin maddeleriyle hazırlanarak baharda vereceğim emri beklemeleri, hiç geciktirilmeden duyurulacaktır” demiş ve hazırlama konusunda kusuru görülecek kişiler hakkındaki kararını da şöyle açıklamıştı : “Amma, bu defa askeri kendim görüp denetleyeceğim. Tolgası olmayanın başı ve kolçağı olmayanın kolu kesilecek ve sair silah ve gereçlerinde noksanı olanlar da öldürülecektir. Bunu gerekenlere anlat ve sende bu türlü hareket et. Zamanından önce durumu bildirmemin sebebi, sonradan ileri sürülecek özür ve bahaneleri kabul etmemek içindir”⁹⁹

Seferber edilen ve yığınak bölgesinde toplanan Osmanlı ordusu 60.000-80.000 kişi kadardı. Memlük ordusu ise 50.000-80.000 kişi kadardı. Bunlardan 50.000 kişi Mısır’dan Halep yöresine intikal etmiş ve 30.000 kişi de Filistin ve Suriye’den toplanmıştır.

Anadolu’da sefere çıkılacağı zaman Osmanlı ordusu geleneksel olarak ilk toplanma bölgesi Üsküdar-Maltepe’den sonra Anadolu ve Rumeli askerinin tümü ile Bursa-Yenişehir ovasında toplanır ve buradan birlikte hareket edilirdi. Mısır Seferi’nde ise Orta Anadolu’daki Kayseri yöresi yığınak bölgesi olarak planlanmıştı.

---

⁹⁸İbni İyas, age, s.59-64, İbnul-LHanbelî, age, c.2, s.51-54, Râgıb Et-Tabâh, age, s.123

⁹⁹TK, s.67

1515 yılı sonlarında beylerbeyi, sancak beyi ve kadılara gönderilen emirlerde, 1516 yılı İlkbaharı'nda bir sefere hazır olunması ve özellikle Rumeli Beylerbeyliği'nden bu sefere katılacak birliklerin 1516 İlkbaharı'nda Gelibolu bölgesinden Çanakkale Boğazı'nı geçerek Kayseri'de toplanmaları bildirilmişti. Yavuz Sultan Selim ise emrindeki kapıkulu birlikleri ile Üsküdar-Maltepe bölgesinde toplanarak yürüyüşe geçmişti.¹⁰⁰

Verilen emirler gereğince Rumeli Beylerbeyi Küçük Sinan Paşa, Anadolu Beylerbeyi Zeynel Paşa ve Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa komutalarında toplanan Rumeli, Anadolu ve Karaman eyalet askerlerinden ve Yeniçeri Ağası Ayas Ağa komutasında 3.000 tüfekli yeniçeriyle kapı halkının seçkin 895 nefer yaya ve 757 nefer müsellemden kurulu 40.000 kişilik bir kuvvet Kayseri'de toplanmıştı.

26 Nisan 1516'da vezir-i azam olan Hadım Sinan Paşa, aynı gün Yavuz Sultan Selim tarafından, Kayseri'de toplanmış bulunan kuvvetlerin komutanlığına atanmıştı. 28 Nisan 1516 günü de Kayseri'ye gitmek üzere İstanbul (Üsküdar)'dan hareket eden Hadım Sinan Paşa 13 Haziran 1516 günü Kayseri'ye varmış ve burada Rumeli, Anadolu Beylerbeyleri ve askerleri ile yeniçeri ağası ve bütün yeniçeriler tarafından karşılanmıştı.¹⁰¹

Yavuz Sultan Selim de, yanındaki kuvvetlerle 5 Haziran 1516'da Üsküdar'a geçmiş ve 7 Haziran 1516'da Üsküdar'dan hareketle, İzmit-Yenişehir-Kütahya-Afyon-Akşehir-Konya- Ereğli-Niğde-Kayseri-Sarız yoluyla 23 Temmuz 1516'da Elbistan'a varmış ve daha önce buraya gelmiş olan Sadrazam Hadım Sinan Paşa komutasındaki 40.000 kişilik kuvvetle birleşmişti. Böylelikle Osmanlı ordusunun tümü ile kendi sınırları içindeki son yığınak yeri de Elbistan olmuştu. İki gün burada kalmış ve 25 Temmuz 1516 günü buradan hareketle 27 Temmuz günü Sultansuyu batısında Osmanlı-Memlûk sınırı aşılarak 28 Temmuz 1516'da Malatya'ya ve 20-21 Ağustos 1516 günleri de Gaziantep'e varılmıştı. Ordu, son olarak Gaziantep'te toplanmış ve burada iki gün istirahat edilmişti.

Mısır ordusunun yığınağını Halep yöresinde yapması planlanmıştı ve bu da uygulanmıştı. Memlûk hükümdarı Kansu Gavri de yanındaki 50.000 kişilik ordu ile 18 Mayıs 1516'da Kahire'den hareketle 19 Haziran 1516'da Şam'a, 11 Temmuz

---

¹⁰⁰TK, s.68

¹⁰¹age, s.69

1516'da Halep'e; orada uzunca bir süre kaldıktan sonra 19 Ağustos 1516'da Halep'in 8-10 km. kuzeyindeki Hilan'a (Haylan-Hailene) gelmişti.¹⁰²

1516 İlbaharı başında Osmanlı ordusunun doğu yönünde harekete geçeceği ve bu hareketin daha ziyade İran üzerine dönük olduğuna ilişkin haberler Kahire'ye ulaştığı zaman, Mısır'da korku ve kuşku uyandırmıştı. İlbahar aylarında bir kısım Osmanlı kuvvetlerinin Kayseri'de toplanmakta olmaları ve 28 Nisan 1516'da Vezir-i azam Hadım Sinan Paşa'nın Diyarbakır'a gitmek maksadıyla Kayseri yönünde hareketi, bu korku ve kuşkuyu büsbütün attırmış ve bazı önlemlerin alınmasını gerektirmişti. Bu önlemleri görüşmek üzere Kahire'de Mısır Sultanı Kansu Gavri'nin başkanlığında bazı Çerkez ve Arap emirlerinin de katıldığı bir toplantı yapılmış ve bu toplantıda, Yavuz Sultan Selim'in hareket tarzı görüşülmüştü. Bir kısım emirler Kansu Gavri'ye özet olarak, "Ey Mısır Sultanı, Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim, İran'a gitse bile oarasını tamamıyla ortadan kaldırdıktan sonra yine Mısır üzerine yürüyecektir. Bu hususta gafil davranmayalım. Karşı tedbir almak gerekir" demişlerdi. Bunun üzerine Kansu Gavri'nin 50.000 kişilik bir ordu ile Halep'e gitmesi kararlaştırılmış ve bu hareketi gizlemek amacıyla da bu davranışın Yavuz Sultan Selim'i Şah İsmail ile barıştırmaya yönelik bir hareket olduğunun yayılması istenmişti. Bazı kaynaklar ise, o hareketin daha ziyade Dulkadr topraklarını (özellikle Maraş'ı) geri almayı hedef aldığını ileri sürmüşlerdi. Asıl amaç ise Osmanlı ordusunu ileriden karşılamak ve Mısır topraklarını daha sınırdan itibaren korumaktı. Yavuz Sultan Selim, Safevi topraklarına yöneldiğinde, gerektiğinde Safevi'ye yardım ve Osmanlı ordusunu geriden tehdit etmekte.

Alınan bu karar gereğince Mısır ordusu sefer hazırlıklarını tamamlayınca Kansu Gavri (Yavuz'un yeğeni Şehzade Kasım'ı ve 1261 yılından beri Kahire'de oturmakta olan Abbasi halifelerinden o sırada halife bulunan El Mütevekkil-Al-Allah Muhammed ve 4 Sünni mezhep kadılarını da alarak) 18 Mayıs 1516'da Halep'e gitmek üzere Kahire'den hareket etmişti. Salihyye-El Kantara-El Ariş-Gazze-Hayfa yoluyla 19 Haziran 1516'da Şam'a gelmiş ve Humus-Hama yolu ile de 11 Temmuz 1516'da Halep'e varmıştı.

Halep'te bir aydan fazla süreyle kalan, hazırlık ve durumun aydınlanmasını beklemekle geçiren ve burada bulunduğu sırada Osmanlı elçilerini de kabul eden

---

¹⁰²TK, age, s.70

Kansu Gavri, 19 ağustos 1516'da Halep'in 8-10 km. kuzeyindeki Hilan'a gelmişti. Bu sıralarda Yavuz'un yanında yeni dönmüş bulunan Mısır elçisi Moğol Bey'in uğradığı hakarete çok sinirlenen Kansu Gavri, Kurtbay komutasında 30.000 kişilik Mısır ordusunu daha evvel kuzey yönünde ileri göndermiş; kendisi de Mercidabık'a gitmek üzere hareket etmiş ve 23 Ağustos 1516 sabahı Mercidabık ovasına varmıştı.¹⁰³

02 Receb 922 (8 Ağustos 1516) Cuma günü Kansu Gavri askerlerine hareket emrini verdi ve 13000 Memlük askeri ile Hilan'e harekete geçtiler. Bu dönemde Kansu Gavri ve Yavuz Sultan Selim birbirlerinden haber alıyorlardı. Kansu Gavri'ye habercilerinden Yavuz Sultan Selim'in Mercidabık'a doğru askerlerini ikiye bölerek hareket ettiği haberi geldi. Daha sonra 21.07.922 tarihinde Kansu Gavri ve askerleri Mercidabık'a hareket etti.

İbn İyas 25 Receb 922 (31 Ağustos 1516) tarihinin sabah saatlerinde Osmanlı ordusunun Memlükler'e saldırmaya başladığını söyler. O sırada Kansu Gavri adamlarını çağırıp hazırlıklar yaptırdı. Çevresine kırk tane Mushaf dizdirdi, Mushafın çevresine fakirleri ve onların da çevresine tarikat ehlinin seyitlerini dizdi. Kansu Gavri'nin sağ tarafında Şam valisi Sibey, sol tarafında ise Halep valisi Hayr Bey ve askerleri bulunuyordu¹⁰⁴.

24 Ağustos 1516 sabahı her iki ordu Mercidabık ovasında karşı karşıya gelmiş ve muharebe düzenlerini almış bulunuyorlardı. Osmanlı ordusunun sağ kanat grubunda Anadolu Beylerbeyi Zeynel Paşa komutasında Anadolu eyalet askerleri, Karaman eyalet askeri, Dulkadr Beyliği askeri ve Çukurova Türkmen askeri birlikleri bulunuyordu. Sol kanat grubunda Rumeli Beylerbeyi Küçük Sinan Paşa komutasında Diyarbakır eyalet askeri, Sivas eyalet askeri ve Tatar askeri birlikleri bulunuyordu. Merkez grubunda ise Osmanlı ordusu Başkomutanı Yavuz Sultan Selim komutasında Kapıkulu askerleri, yeniçeriler, sipahi, silahtar, ulufeciler, garipler, topçular, top arabacıları, cebeciler ve azaplar bulunuyordu. Osmanlı ordusunun ihtiyat grubunda ise bir kısım yeniçeri ve sipahi bulunuyordu. Osmanlı ordusunun mevcudu bazı kaynaklara göre 60.000-80.000, Silahşör'ün Fetihname-i Diyar-ı Arap eserine göre ise 122.000 dir. Ayrıca orduda 300 kadar da top bulunmaktaydı.

---

¹⁰³TK, age, s.95, s.96

¹⁰⁴İbni İyes, age, s.69

Memlük ordusunun sağ kanat grubunda Şam Valisi Sibay komutasında Şam bölgesi Arap birlikleri bulunuyordu. Sol kanat grubunda Halep Valisi Hayır Bey komutasında Halep birlikleriyle Türkmen ve Arap askerleri bulunuyordu. Merkezde ise Memlük ordusu Başkomutanı Memlük Sultanı Kansu Gavri komutasında 12.000 Memlük süvarisi, 20.000 Hassa-silahşör, Kahire, Sait, İskenderiye sipahi ve umerası, Sıfıd Naibi Tarabay, Humus Naibi Pir Budak Aslan, Trablus Naibi Kanverdi, Kudüs, Nablus, Cebele ve Balebek kavasları, Hicaz bedevi süvarileri, celibanlar ve korsanlar bulunuyordu. Ayrıca Kansu Gavri'nin yanında Halife El Mütvekkil-Al-Allah Muhammed, Osmanlı Şehzadesi Kasım ve 4 Sünni mezhebin kadıları bulunmaktaydı. Memlük ordusunun ihtiyat grubunda ise bir kısım Çerkez ve Arap süvarisi bulunuyordu. Memlük ordusunun mevcudu 50.000-80.000 kişi kadardı ve orduda top bulunmamaktaydı.¹⁰⁵

24 Ağustos 1516 sabahı fecirle tarafların muharebe ileri karakollarının geri çekilmeleri ile savaş da başlamıştı. Memlük ordusu Osmanlı ordusunun hem sağ, hem sol kanadına birden şiddetli bir taarruza geçmişti. Fakat başlangıçta taarruzun ağırlık noktası, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in Dulkadrlı Türkmen birlikleriyle, Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa'nın Karaman eyalet askeri üzerine, yani Osmanlı sağ kanadına yöneltilmişti. Bu saldırı kısa bir zaman içinde şiddetlenmiş ve iki tarafta bütün gücünü ortaya koyarak savaşıyorlardı. İki tarafın da kayıpları artmıştı. Muharebe, oldukça kanlı oluyordu.

Yavuz, Osmanlı ordusunun hem sağ, hem sol kanadında bir sarsılma belirtisi görünce, her iki kanadın da takviyesini kararlaştırmıştı. Emirlerine kapıkulu birliklerinden birer miktar kuvvet vererek sağ kanada Vezir-i azam Hadım Sinan Paşa'yı, sol kanada da Vezir Yunus Paşa'yı göndermişti. Bunlar giderlerken kendilerine ve askerlerine, "Eğer şehadet müesser olursa, ahirette saadet bizim, eğer düşmanı kahredersek dünya da devlet bizindir. Hamiyet zamanıdır; gayret edin, dilaverlik, erlik demidir. Hem yurtseverlik hem de sevinç zamanıdır" diye bir konuşma yapmıştı. Böylece Yavuz Sultan Selim hem komutanlarına, hem erlerine taze güç aşlamış morallerini yükseltmişti.

Memlük kuvvetleri topların etkili mesafesi içine girince, merkezde mevzilenmiş bulunan Osmanlı topları, Memlük kuvvetleri üzerine şiddetli bir ateş açmış,

---

¹⁰⁵TK, age, s.97, s.98

yeniceeriler de tüfekleriyle bu ateşe katılmılardı. Osmanlıların açtığı bu çok yoğun ateşin etkisi kısa bir zamanda görülmüş, top ve tüfeklerin gürültüsü, Memlk askerinin moralini bozarken Osmanlı askerinin moralini yükseltmiş ve cengaverlik ruhunu kamılamıtı. Tam bu sırada Memlk Sultanı Kansu Gavri'nin kulağının dibinden geçen bir mermi, onun da moralini bozmu, abdest tazelemek bahanesiyle muharebe alanından uzaklaınca, Memlk ordusu saflarında panik ba göstermiş bulunuyordu. Böylece sabah fecirden ikinci zamanına kadar süren Şiddetli savaştan çok iyi dvm olan Memlk askerleri, Osmanlı askerinin amansız saldırıları, yoğun top ve tüfek ateleri karşısında daha çok dayanamayarak, savaş alanını terk ve güney yönünde çekilmeye balamılardı.¹⁰⁶

Sudum Bey ve Sibay bu savaşta çokça emek harcadı. Savaşın ilk sıralarında Memlkler kazanıyordu, on bin Osmanlı askeri öldürülmüş ve yedi kaptan esir almışlardı. Daha sonra askerlerin bir kısmının azmi azalarak savaşın yn değiştirmeye baladığı söylentisi yayıldı. Bunun zerine Kansu Gavri askerlerine Cülbenler adlı grup (Kansu Gavri'nin has askerleri, yeni gelen Memlkler) dursun ve Karanisa adlı grup (eski Memlkler) savaşmaya devam etsin emrini verdi¹⁰⁷. Başka bir rivayette ise Memlk askerlerinden bir grup Osmanlı ganimetlerini toplamaya koyulmutu. Gya Memlkler bununla meşgul olurlarken Osmanlı saldırınca savaşın Őekli deđimiti¹⁰⁸.

Sonuçta Memlkler Osmanlı hücumları karşısında zor durumda idi. Sudum Bey ve Sibey'in askerleri yenik dt. Hayr Bey ise Kansu Gavri'nin öldüğünü söyleyerek Sultan'ın sol tarafındaki askerlerle birlikte kaçtı. İbni Zünbül "Cülbenler dursun, Karanisalar savasın" söylentisinin dedikodu değil gerçek olduğunu belirtir. İbn Zünbül asıl yenilgi sebebini Karanisalar'dan kurtulmak istemesi olduğunu söyler. Çünkü Karanisalar Kansu Gavri'yi protesto ederek, onu zorluyor ve ona i ıkartıyorlardı. Kansu gavri de bu grubun ölmesini istiyordu. Kansu Gavri'nin bu sözünden dolayı askerler arasında büyük fitne çıktı ve Karanisalar savaşmayı bıraktı. Bu nedenle Memlk askerleri arasında boşluk oluştu ve dađıldılar¹⁰⁹.

---

¹⁰⁶Tk, age, s.98-s.99

¹⁰⁷İbni İyas, age, s.69

¹⁰⁸İbni Tulun, **İlamu'l-Vara**, age, s.230

¹⁰⁹El Himsi, age, s.522

En-Nahravali ise bu konuda, Kansu Gavri'nin Canberdi el-Gazali ve Hayr Bey gibi Karanisalar grubunun bazı kumandanlarını sevmediğini ve bu kumandanların da onu sevmediğini belirtti,. Bu yüzden Kansu Gavri Karanisalar'ı diğer grupların önüne koyarak Yavuz Sultan Selim'in ordusuyla kendisinin önüne engel olmasını istemişti. Kansu Gavri'nin savaş sistemi iyi değildi¹¹⁰.

Osmanlı askerleri hücumla geçince, Memlûkler arasında karışıklık çıktı, Osmanlı saldırıları devam edince Kansu Gavri'nin grubunda sancak tutan Timur Bey, sancağı katladı ve koşarak Kansu Gavri'ye doğru gitti. Kansu Gavri'nin yanına vardığında ona Osmanlılar'ın deniz dalgası gibi geldiğini, kendinizi kurtarın ve Halep'e kaçın dedi. Bu haberi duyan Kansu Gavri, duyar duymaz bayılıp atından düştü, çok yara alıp felç olmuştu¹¹¹.

Bir kısım kaynaklar, bu yenilgiyi, Kansu Gavri'nin kendi muhafız ve en güvendiği birinci ve muharip erleri olan celibanların, karanisaları kendilerine tercih ettiğini sanarak, bunların savaşa bile girmediklerini belirtmek suretiyle bir anlaşmazlık nedeniyle savaşın kaybedildiğini yazmaktadırlar.

Bazı yabancı ve Memlûk kaynakları ise Mercidabık Zaferi'ni küçültmek amacıyla hemen hemen bir savaşta yapılmasına olanak bulunmayacak hareketleri yapılmış gibi göstermeye çalışmaktadırlar. Örneğin, Kansu Gavri ile araları açık bulunan Memlûk komutanlarından Hayırbay ile Canberdi el-Gazali'nin savaşın en kritik anında, Yavuz Selim'in bulunduğu Osmanlı ordusunun merkezine kadar gelerek, onunla görüşüklerini, O'ndan direktif aldıklarını, sonra tekrar kendi birliklerinin başlarına dönerek sağ olan hükümdarlarının öldüğünü yayarak, kendi memleket ve vatanları aleyhine hareket etmek ve Memlûk ordusunun dağılmasını sağlamak suretiyle ihanette bulduklarını yazmaktadırlar ki, bu doğru değildir. Çünkü, savaş sırasında bu birliklerin Osmanlı birliklerini çok müşkül durumlara düşürmüş olmaları nedeniyle bu değerlendirmenin doğru olmadığı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Mercidabık Savaşı'nın kazanılmasındaki etkenler şöyle özetlenebilir:

---

¹¹⁰Ennahravali, age, s.286

¹¹¹İbni İyas, age, s.70, Râgıb Et-Tabâh, age, s.121

1. Yavuz Sultan Selim ve komutanlarının üstün sevk ve idare yeteneği ile Osmanlı erinin üstün muharebe kuvveti
2. Osmanlı ordusu elindeki topçunun şiddetli atışları ve bunun Memlûkler üzerinde meydana getirdiği büyük etki
3. Yavuz Sultan Selim'in komuta ettiği birliklerin disiplinli ve birbirine bağlı bulunuşları ve birlikte hareket etmeleri
4. Yavuz Selim'in savaşın en kritik anında Memlûklerin her iki Osmanlı kanadına tehlikeli şekilde kuşatmalarına karşı aldığı ani kararlar yanındaki ihtiyat kuvvetlerini sevk ederek durumu düzeltmesidir.¹¹²

Kansu Gavri'nin Ölümü

İbn Tulun Memlûk askerlerinin dağıldığını ve büyük beylerin kaybolduğunu yazar. Kansu Gavri bayıldığında askerleri onun öldüğünü sandı ve Kansu Gavri'yi taşırken nefes aldığını anladılar ama, yaşam-ölüm arasında olduğunu düşündüler¹¹³.

İbn Tulun Memlûklerin kazandığı haberi yayıldığı zaman, Memlûk askerlerinin öğlen sıralarında ganimet toplamak ve hırsızlıkla meşgul olduğunu belirtir. Daha sonra Osmanlılar yeni silahla saldırmaya başladı. Kansu Gavri bayıldıktan sonra kalktı ve "beni kurtarın" diye bağırmaya başladı. Ama yanında kimse yoktu. Sibey ve Sudum Bey gibi kimse Kansu Gavri'nin yanında olmadı. İki de çok gayret gösterdiler ve bu savaşta öldüler¹¹⁴.

Kansu Gavri tekrar atına bindi ve birkaç askeriyle harekete geçti. Atı koşmaya başlayınca tekrar bayılıp yere düştü. Arkasından gelen diğer atlar Kansu Gavri'yi ezdi ve sultan o sırada öldü¹¹⁵.

---

¹¹²TK, age, s.99-100

¹¹³İbni Tulun, **Mufakehetu'l-hillen**, age, s.344

¹¹⁴İbni Tulun, **İlamu'l-Vara**, age s.230

¹¹⁵Muhammed bin Ali eş-Şevkânî, **el-Bedru't-Tâlibi Mehâsin Mebâde'l-Karnu's-sebâ**, Daru'l-Kitabu'l-İslamî, Beyrut, tarihsiz, s.55; Elubeydi rivayetine göre: Kansu Elgavri boynu Allen Bey tarafından kestirilmiş. Bu savaşta Allen Bey gibi kimse savaşmadı. Bir de Kansu Elgavri'nin bu savaşta en güvenilir kişi idi. Kansu Elgavri at üzerinden düştükten sonra Allen Bey bir köleye Kansu'nun boynunun kesmesi için emir vermiştir. Allen Bey Kansu Elgavri'nin Osmanlı askerlerin

İbnü'l-Hanbeli ise Kansu Gavri'nin birkaç askeriyle birlikte tekrar atına bindikten sonra savaştan yalıtılmış bir bölgeye götürüldüğünü ve burada öldüğünü yazar¹¹⁶.

Muhammed bin İsa bin Kennen ise bu konuda Memlük ordusu kumandanının kendisine Kansu Gavri'nin öldükten sonra başını kesip vücudunu Halep'e defnettiklerini söylediğini belirtti¹¹⁷.

İbn Tulun da Kansu Gavri'nin Mercidabık yakınlarındaki Şeyh Davut mezarlığında bulunduğunu, daha sonra da Halep'e taşındığını söyler¹¹⁸.

İbn Zünbül Kansu Gavri'nin bayıldıktan sonra özel askerleriyle başka bir yere gönderildiğini, askerleri felç olduğunu öğrenince ölene kadar onu beklediklerini, öldükten sonra başını kesip, Osmanlı askerlerinin görüp almaması için Mercidabık'a yakın bilinmeyen kuyu gibi bir yere sakladıklarını yazar¹¹⁹.

Savaş meydanından kurtulabilen Memlükler güney yönünde kaçıyordu. Çoğu, Halep üzerinden Şam'a doğru gitmekteydi. Bunlar arasında Hayırbay ile Canberdi el-Gazali de vardı. Halep'e gelen Hayırbay, yanındaki askerlerin azalmakta olduğunu ve Halep'te tutunamayacağını anlayınca Hama-Humus yönünde kaçmaya devam etmişti. Vezir Yunus Paşa kaçmakta olan Memlükleri takiple görevlendirilmişti. Hayırbay, Hama yakınına geldiği sırada Yunus Paşa'nın teslim olması hususundaki önerisine Hayırbay, hayatı bağışlanmak koşuluyla uyacağını bildirerek gelip teslim olmuştu.

Kaçanları takip eden Vezir Yunus Paşa, Dulkadr hanedanından olup önceleri Mısır'a sığınmış bulunan Abdü'r-Rezzak Bey ile Halep eski Valisi Hayırbay'ı Yavuz Sultan Selim'in karşısına çıkarmıştı. Yavuz Selim, Osmanlı büyükelçilerinin hayatlarının bağışlanmasında olumlu rol oynadığından Hayırbay'a, Sinan Paşa'nın çadırının yakınında yer göstermiş ve kendisini Köstendil Sancak beyliği'ne atamıştı.

---

eline düşmemesi için böyle bir karar vermiştir. Kansu'nun kesilen boynunu Halep ile Mercidabık arasında bir kuyuda gizlenmiştir. eZ-Zirikli, c.5, s.187

¹¹⁶İbnul-LHanbeli, age, c.2, s.55

¹¹⁷İbni kennan, age, s.195

¹¹⁸İbni Tulun, **Mufakehetu'l-Hillen**, age, s.344

¹¹⁹İbni Zumbul, age, s.103

Aynı zamanda bugün divan toplanmış ve Mercidabık Zaferi'nin duyurulması için yabancı devlet başkanlarına mektuplar yazılmıştı.¹²⁰

Mecidabık Savaşı'ndan sonra Şam bölgeleri Gazze'ye kadar Yavuz Sultan Selim'e tamamen açılmıştı. Memlükler yenildikten sonra Halep'e kaçtılar. Ancak Halep halkı onları istemedi ve kovmaya başladı. Çünkü Mercidabık Savaşı'ndan önce Memlükler halkın mallarını gasp edip, kadınlara ve buradaki halka kötü davranmışlardı. Halk bir bakıma intikam almak istemişti. Halep halkı, Memlük askerlerinin silahlarını, savaş malzemelerini ve atlarını almışlardı. Daha sonra Memlük askerleri en garip ve en miskin halleriyle Halep'ten kaçıp Şam'a gittiler. Bu durum Hayr Bey Halep'e gelene kadar bu şekilde sürdü. Hayr Bey Halep'e gelip buradaki halka, buradan Mısır'a gitmelerinin gerektiğini söyledi. İbn Zünbül ise Hayr Bey'in Halep'i boşaltmak istemesinin halkın güveni için değil Yavuz Sultan Selim'e hizmet için boşalttığını belirtir¹²¹.

Yavuz Sultan Selim Mercidabık'tan Halep'e çok rahat bir şekilde geldi ve Halep'i kolayca aldı. Herhangi bir engelleyen durum olmadı. İbni İyas Hayr Bey için, Abbasilerin harp veziri olan İbnu'l-Alkemi'nin yaptıklarına benzeterek "Hayr Bey değil Hain Bey" diyebiliriz der¹²².

El-Kutbi, Yavuz Sultan Selim Halep'e girdiğinde halk tarafından Allah'a şükrederek ve tekbirlerle "hoş geldin" diyerek karşılandığını belirtti.

İbn İyas ise Yavuz Sultan Selim Halep'e girdiğinde halifenin yanına getirildiğini, Sultanın ona ikramlarda bulunduğunu yazar.

20 Şaban 922 (18 Eylül 1516) tarihinde Yavuz Sultan Selim Halep'ten Şam'a hareket etti. İbnü'l-Hanbeli Halep halkı gibi Şam halkının da Yavuz Sultan Selim'i sevinç ve şükürlerle karşıladığını belirtir. Yavuz Sultan Selim Şam'a girdiğinde oradaki alimlere ikramlarda bulunmuştur¹²³.

---

¹²⁰TK, age, s.101-102

¹²¹Râgıb Et-Tabâh, age, s.138, El Himsi, age, s.522, Canverdi El Gazali ve Hayr Bey'in Halep ve Şam'ı boşaltması Memlüklülerin yenilmesi için bir tuzaktı. İbnul-LHanbelî, age, c.10, s.200

¹²²İbni İyas, c.5, age, s.76

¹²³İbnul-LHanbelî, age, c.2, s.139-140

Memlük beyleri ve askerleri Mısır'a döndükten sonra hepsi Tumanbay'ın sultan seçilmesi gerektiğini belirttiler. Tumanbay istemese de diğer beyler tarafından zorlandı. Daha sonra Tumanbay bu seçimi kabul etmek için birkaç şart koştu. Bu şartlar, zulümlerin kaldırılması, Kansu Gavri zamanında çıkan bütün yeni şeylerin yok edilmesi, mali sistem olarak Kansu Gavri'den önceki dönemdeki sisteme geçilmesi ve şu anki para sisteminin iptal edilmesi. Daha sonra Mısır'ın en büyük müftüsü Şeyh Ebussuud bu şartların kabul edilmesi ve beylerin Tumanbay'a ihanet etmemesi için Mushaf üzerinde yemin ettirdi¹²⁴.

20 Ramazan 922 (17 Ekim 1516) Cuma günü Canberdi el-Gazali Tumanbay tarafından resmen Şam valisi olarak atandı. İbn İyas bu valiliği açıklarken, Canberdi el-Gazali ile Allen Bey arasında kavga çıktığından bahseder. Özellikle 17 Ramazan 922 (14 Ekim 1516) tarihinde kavganın büyüdüğünü ve Canberdi el-Gazali ile Allen Bey'in sınırlarını aştığını belirtir ancak bu kavganın sebebini tam olarak açıklamaz. İbn İyas Allen Bey'in Kansu Gavri'nin en büyük kâtibi olduğunu ve savaş sırasında yazdıklarını Mısır'a yolladığını fakat bazı önemli bilgilerin Mısır'a ulaşmadığını ve bunu Canberdi el-Gazali'nin engellediği söylentisinin çıktığından bahseder. Bize göre de çıkan bu kavganın sebebi İbn İyas'ın bahsettiği bu gibidir¹²⁵.

Canberdi el-Gazali Şam'a geldikten sonra adamlarını Osmanlıların ne yaptıklarını öğrenmek için Halep'e gönderdi ve onlarda Halep'in Osmanlılar tarafından kolayca alındığını bildirdi. Yavuz sultan Selim o sırada Halep kalesinde kalıyordu. Halep'te bulunan mallar ve 118 deve ile bu develerin semer sepetleri dolusunca para alındı. Halep'in bütün kapıları kapalıydı, kuzey ve güney kapısı sadece gece kapanıyordu. Hayr Bey Yavuz Sultan Selim'in emrine girdi ve sultan ona ikramlarda bulundu¹²⁶.

Muhammed Râgıb el-Tabbah Mercidabık ve Ridaniye savaşlarından önce Şam ve Mısır'da zulmün çokça olduğunu belirtir. Ancak Canberdi el-Gazali Şam vilayetini

---

¹²⁴İbni İyas, age, c.5 s.85, s.87, El Himsi, age, s.52.

¹²⁵İbni İyas, c.5, age, s.108-109, Canverdi El Gazali Şam valiligi yaparken Mısır'a döndü ve Şam valisiz kaldı. El Himsi, age, s.523

¹²⁶İbni Tulun, **Mühafeketun Hillen**, age, s.335

aldıktan sonra, özellikle de Mercidabık ve Ridaniye savaşları arasındaki dönemde Şam için iyi şeyler yaptığını söylüyordu¹²⁷.

İbn Tulun ise Canberdi el-Gazali için, insanlar üzerindeki zulmü tamamen kaldırdığını, insanlara baskılardan uzak durduğunu, aşırı vergileri kaldırdığını belirtir. Gazali sokaklarda, dükkânlarda, ortalık yerlerde içkiyi ve silah taşımayı yasaklamış ve içki ile silah mağazalarını kapatmıştır¹²⁸.

Tumanbay Humus Valisi Nâsıruddîn İbnü'l-Haneş'e bir mektup göndererek Yavuz Sultan Selim ile savaşmasını ve onu yenebilirse Dımaşk vilayetinin Nâsıruddîn İbnü'l-Haneş'in olacağını belirtti. Buna karşı İbnü'l-Haneş de Tumanbay'a "yapabilirim, bedevileri toplamaya başladım, fakat bana Memlûkler'den bir grup asker gönderirsen Yavuz Sultan Selim'in yenilmesine kefilim" cevabını yazdı. Canberdi el-Gazali Şam valiliğini alınca Nâsıruddîn İbnü'l-Haneş'e de Sıft vilayetini teklif etti¹²⁹.

Nâsıruddîn İbnü'l-Haneş ile Tumanbay arasındaki muhabbeti kuran Canberdi el-Gazali'dir. Aralarındaki bütün yazışmalar onun vasıtasıyla olmuştur. Canberdi el-Gazali'nin hapisanesinde bulunan Alaaddin bin el-İmad, Nâsıruddîn İbnü'l-Haneş'in düşmanıydı. Nâsıruddîn İbnü'l-Haneş Canberdi el-Gazali'ye, Alaaddin bin el-İmad'ı öldürdüğü takdirde Yavuz Sultan Selim'in işini bitireceğini açıkladı. Buna karşı Canberdi el-Gazali Alaaddin bin el-İmad'ın başını kesip Nâsıruddîn İbnü'l-Haneş'e yolladı. Çok geçmeden İbnü'l-Haneş bedevilerin yardımıyla Yavuz Sultan Selim'i sıkıştırıp ona rahatsızlık vermeye başladı¹³⁰.

1 Şevval 922 (28 Ekim 1516) Salı günü Yavuz Sultan Selim Dımaşk'ı aldı. Bu olay Ridaniye Savaşı'na giden yolun ilk merhalesidir. Bu olaydan sonra Mısır'da Yavuz Sultan Selim'in Şam'ı tamamen aldığı söylentisi yayıldı. Bundan dolayı Memlûkler Mısır'ın güneyine kaçmaya başladılar. Bu olaylardan dolayı Tumanbay ve Memlûk emirleri kendilerini üzüntüye soktular¹³¹.

---

¹²⁷Râgıb et-Tabâh, age, s.213

¹²⁸İbni Tulun, **İlamu'l-Vara**, age, s.202-203

¹²⁹İbni İyas, age, s.107

¹³⁰İbni Tulun, **Muhafeketun Hillen**, age, s.336

¹³¹İbni İyas, age, s.111

Tumanbay Yavuz Sultan Selim'in haberlerini takip ediyordu. 8 Şevval 922 (4 Kasım 1516) tarihinde Gazze valisi Ali Bey'den gelen bilgiler içinde, Yavuz Sultan Selim Dımaşk'ı aldıktan sonra endişelenecek bir durum olmadığı, bilakis Yavuz Sultan Selim'in askerlerinin sıkıldığını, açlıktan öldüğünü, malzemelerinin, yiyeceklerinin ve atlarının yiyeceklerinin azaldığı, bedevilerin Yavuz Sultan Selim'in askerlerine her taraftan saldırdığı ve sonrada kaçtıkları bildirilmişti. Aynı zamanda Tumanbay'a bedevilerin Yavuz Sultan Selim'e gelecek olan malzemeleri engellediği, Yavuz Sultan Selim'in askerlerinden biri köylere gitse bedeviler tarafından hemen öldürüldüğü, Yavuz Sultan Selim'in artık Dımaşk'dan çıkamayacağı, bütün atların askerlerinden kaçıp bir şeyler yemek için etraflara dağıldığı bildirilmişti¹³².

16 Şevval 922 (12 Kasım 1516) Çarşamba günü Yavuz Sultan Selim'in hapisanesinden kaçan ve Tumanbay'ın yanına gelen Kadı Abdulkerim bin el-Ceyyan bu olayları doğrulamıştı¹³³.

Ancak 1 Zilkade 922 (26 Kasım 1516) tarihinde İbnü'l-Haneş Tumanbay'a kendisine asker lazım olduğunu ve Yavuz Sultan Selim'in Dımaşk'dan Gazze'ye hareket ettiğini belirten bir mektup gönderdi. Yavuz Sultan Selim Gazze'yi almaya karar vermişti. Tumanbay ise bu gelişme üzerine 2000 asker hazırlayıp, Canberdi el-Gazali kumandasında Gazze'ye yolladı. İbn İyas, o sırada Memlüklerin kötü bir durumda olduğunu, yiyeceklerinin azaldığını, çarşı ve dükkânların açılmadığını, askerlerin para alamadığını, asker toplarken bazı Memlüklerin "siz çıkın biz para almadan savaşmayacağız" dediğini belirtir. 9 Zilkade 922 (4 Aralık 1516) tarihinde Yavuz Sultan Selim'in artık Gazze'yi aldığı haberi geldi. Gazze valisi Ali Bey Tumanbay'a, Gazze'nin etrafındaki Memlük askerlerinin savaşız bir şekilde Gazze'yi Yavuz Sultan Selim'e teslim ettiklerini bildirdi. Bu askerler Mısır'a getirildi. Tumanbay kendilerine bu durumu sorunca, böyle yapmadıklarını söylediler ve Canberdi el-Gazali de Memlük askerlerini doğruladı ve savaşız teslim etmenin olmadığını belirtti. Bu durum Tumanbay tarafından kabul edildi. 11 Zilkade 922 (6 Aralık 1516) Cumartesi günü ise Yavuz Sultan Selim'in Gazze'yi tamamen aldığı haberi geldi. Bu haberden sonra Tumanbay kendisi de savaşa girmeye karar verdi¹³⁴.

---

¹³²İbni İyas, age, s.112

¹³³age, s.116

¹³⁴İbni İyas, age, s.118-119

15 Zilkade 922 (10 Aralık 1516) Çarşamba günü Tumanbay askerleri meydanlarda gösteri yaptırdı. Gazze'ye doğru hareket etmeye karar verdi. Bu sırada kendisine Yavuz Sultan Selim'den mektuplar gelmişti. Bu mektupta Yavuz Sultan Selim artık Müslüman kanının akmasını, barışın olmasını, Mısır mülkünün Osmanlı'ya ait olmasını, Cuma hutbelerinde Osmanlı saltanatına dua edilmesini ve paraların üzerinde Osmanlı mührünün bulunmasını teklif etti. İbn İyas Tumanbay'ın bu yazılardan etkilenip, gözlerinden yaş geldiğini yazar. Ancak Tumanbay kabul etse bile Memlük beyleri bu teklife itiraz ettiler¹³⁵.

Yavuz Sultan Selim bu mektubunu, Rumeli Subaşlarından Çerkez Murat Bey adındaki bir elçiyle Tomanbay'a göndermişti. Kahire'ye varışında rütbesine layık bir törenle Tomanbay tarafından kabul edilen elçi, Padişah'ın mektubunu Tomanbay'a sunmuştu. Tomanbay mektubu okuyunca çok üzülen ağlamıştı. Elçi ve yanındakiler Tomanbay'ın yanından ayrılıp da kendilerine ayrılmış bulunan yere giderlerken karşılıklarına çıkan Memlük emirlerinden Allan "hutbe ve sikke talebinde bulunanlar bunlar mıdır?" diye hiddetlenmiş ve üzerlerine atılarak kılıçla başlarını kesmek suretiyle elçiyi ve eşliğinde bulunanları öldürmüştü. Yavuz Sultan Selim'in mektubu üzerine Tomanbay, saltanat kurulunun toplanmasını ve bu kurulda, mektuba verilecek cevap ve Mısır'ın tutumunun ne olacağını kararlaştırılmasını istemişti. Tomanbay'ın isteği ve iradesi dışında elçilerin öldürülmesi olayı, Osmanlı-Memlük ilişkilerini kötü yönde etkileyeceği kesin olmakla beraber, Osmanlılarla bir savaşın göze alınıp alınamayacağı tartışma konusu olmuş ve kurulda bulunanlar ise savaş taraflısıydı. Uzun süren bir tartışma sonunda savaş taraflıları üstün gelmişlerdi. Bunun üzerine de Canberdi el-Gazali'nin, kendi eyaletinin başına geçmesi ve 7.000 kişilik bir kuvvetle Gazze bölgesindeki Osmanlı kuvvetlerine baskın yapmak amacıyla Kahire'den Gazze'ye gönderilmesi kararlaştırılmıştı.¹³⁶

Gerçekten Memlükler kendilerinden başkasını kabul etmezler, saymazlar ve tanımazlar. Nitekim Memlük Devleti ayakta dursun diye en çok yardımda bulunan Hasan Bey Kürt olduğu için Memlükler kendilerinden saymamışlardır. Hatta Kansu Gavri Hasan Bey'i Memlükler'den korumak için uzak bir yer olan Cidde vilayetine göndermiştir. En-Nahravali de, Hasan Bey'i böyle bir durumda kabul etmeyen

---

¹³⁵İbni İyas, age, s.125

¹³⁶TK, age, s.106-107

Memlüklerin Yavuz Sultan Selim'in teklifini hiç kabul etmeyeceklerini ve kabul etmemelerinin onlar için gayet normal bir durum olduğunu yazar¹³⁷.

İbnü'l-Hanbeli, Tumanbay bu teklifi kabul edince, Memlüklerin büyük beylerinden olan Ali Devadar Bey'in ayağa kalktığını, bu durumu reddettiğini ve Yavuz Sultan Selim'in gönderdiği habercileri öldürttüğünü belirtir¹³⁸.

3 Zilhicce 922 (27 Aralık 1516) tarihinde Canberdi el-Gazali Gazze'ye vardı. Sinan Paşa¹³⁹ kumandasındaki Osmanlı askerleriyle savaştı. Bu savaşta Memlük askerlerinden çokça kayıp oldu ve hatta Canberdi el-Gazali'nin yaralandığı nakledilir. İbn İyas Tumanbay'ın bu savaştan haber alınca korkmaya başladığını belirtir¹⁴⁰.

12 Zilhicce 922 (6 Ocak 1517) Salı günü Tumanbay Ridaniye'ye harekete karar verdi. 18 Zilhicce 922 (12 Ocak 1517) tarihinde Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a hareket etmeye başladığı haberini aldı. 19 Zilhicce 922 (13 Ocak 1517) tarihinde ise Tumanbay Mısır'da bulunan Fashlılardan Mısır çağırıp bin kadar güçlü asker istedi. Fashlılar ise bu teklife karşılık "biz alışık değiliz, bu savaflara hiç girmedik, sadece gayrimüslimlerle savaşırız, Müslümanlarla savaşmayız" dedi. Tumanbay ise eğer savaşmayacaksanız Mısır'daki tüm Fashlıların öldürüleceğini söyledi¹⁴¹.

Bu dönemde Rodos şövalyelerinden bin güçlü askeri Tumanbay'a yardıma geleceği söylentisi yayıldı. Bu askerler yeni silahları ve barutu kullanabiliyorlardı. Ayrıca birkaç gemi ile Tumanbay'a silah yardımı gönderdi. İbn İyas bu söylentilerin doğru olmadığını belirtir¹⁴².

---

¹³⁷Ennahravali, age, s.261

¹³⁸İbni el-Hanbelî, age, c.2, s.665, İbni Tulun, **mufakehetul-Hillen**, age, s.336

¹³⁹Mufakehetul-Hillen yazarı İbni Tulun rivayetine göre, Sinan Paşa'nın Gazze'ye neden hareket ettiğini askerleri dahil kimse bilmiyordu. İbni Tulun, **Mufakehetul-Hillen**, age, s.347

¹⁴⁰El Himsi, age, s.523 , İbni İyas, age, s.129

¹⁴¹İbni İyas, age, s.137, El Himsi, age, s.527-528, El Himsi, Yavuz Sultan Selim'den Tuman Bey'e yazılan Türkçe'den Arapça'ya çevrilmiş bir mektup buldu. Gazze olayları ve kazandıklarını açıkladı. Canverdi El Gazali'nin Memlüklü askerleriyle birlikte kaçtığını açıkladı.

¹⁴²İbni İyas, age, s.139, Yavuz Sultan Selim'in yazdıklarına göre Memlüklüler yabancılardan (Rodoslular) ve gayrimüslimlerden yardım isteyerek bizimle savaştılar. İbni Tulun, age, s.351

Hayr Bey Mısır'daki beylere gönderdiği mektuplarda Yavuz Sultan Selim'le konuşmalarını, onun adalet sahibi olduğunu, onun hakimiyetine girmelerini, Mısır'a girerse mallarınızın kendinize kalacağını ve onlara kötülük yapılmayacağını bildirdi¹⁴³.

Yavuz Sultan Selim ise Mısır'daki Memlükler'e ve Bedevi şeyhlerine gönderdiği mektuplarda barışmayı ve itaat edilmesini istediğini yazmıştı. Daha sonra Garbiyye valisi olan Ahmed bin Bekir ve hatta oğlu Abduddaim bin Ahmed, Yavuz Sultan Selim ile görüşmek için Gazze'ye geldi¹⁴⁴.

Bazı şeyhler Yavuz Selim'in gönderdiği bu mektuplardan etkilenip Osmanlı'yı kabul edince Memlük beyleri Bedevi şeyhlerine "etkilenmeyin, neden kabul ediyorsunuz" deyip baskı yaptı. Memlük askerlerini gözeten Ala bin Talu, büyük müftülerden olan Şeyh Abdünnebi'ye " neden etkileniyorsunuz, Yavuz Sultan Selim Abbasi halifeliginin dışından, hâricilerdendir" dedi¹⁴⁵.

1.3. Ridaniye Savaşı

Bu dönemde halkın kalbinde ve aklında artık Memlüklerin yok olacağı, tükeneceği düşüncesi vardı. Halk kendisini bu duruma hazırlamıştı. Çünkü Memlükler üst üste yenilmişti ve Yavuz Sultan Selim bu yeri almak üzereydi. Hatta Memlüklerden zekat ve vergi toplamak için görevli olan kişi para toplamaya gittiğinde, halk vermeyeceğini, Osmanlı'ya da Memlüklerden kim çıkacaksa ona vereceklerini, iki kez vermek istemediklerini belirtmiş¹⁴⁶.

23 Zilhicce 922 (17 Ocak 1517) tarihinde Tumanbay ilk kez Ridaniye'ye çıktı ve Mercidabık Savaşı'ndan sonra ilk kez askeri kıyafetini giydi. Yavuz Sultan Selim'in Şarkıyye'ye bağlı bir yer olan Biblis'e ulaştığı haberi gelmişti. Yavuz Sultan Selim Şarkıyye'deki insanlara yaptığı duyuruda rahat olmalarını, onlarla savaşmayacağını ve kendilerine dokunmayacağını bildirdi. Bu haberler Tumanbay'a gelince Sultan iyiden iyiye tedirgin olmaya başladı. Yine bu sıralarda örtülü, kim olduğu belli

---

¹⁴³İbni İyas, age, s.125

¹⁴⁴İbni İyas, age, s.137

¹⁴⁵İbni Tulun, **Muhafeketun Hillen**, age, s.348

¹⁴⁶İbni İyas, age, s.133

olmayan bir kişi Tumanbay'a suikast planı yaptı, fakat Tumanbay'ın askerlerine yakalandı. Daha sonra kendisinin Türkmen bir kadın olduğu öğrenildi. Kıyafetinin içinde Tumanbay'a saldırmak için bir bıçak taşıyordu. Tumanbay o kadının başını kestirdi ve vücudunun asılması emrini verdi.

Yaklaşık 60.000 insan ve 50.000 hayvan ile çölü geçen Osmanlı ordusu 21 Ocak 1517 günü Barketü'l-Hac' konakladığı sırada yaptırılan keşiflerden, casuslardan ve ele geçirilen tutsaklardan alınan bilgilerden "Memlüklerin yabancılardan top ve topçular getirtip, Adliye İmaretini önünde uzun ve derin bir hendek kazdıkları, çıkan toprağı da siper yaptıkları ve 200 kadar topu da bu mevzi gerisine yerleştirdikleri" öğrenilmişti. Mevziin doğusu El-Mukattam dağına, batısı da Nil nehri gibi doğal bir engele dayatılmıştı. Osmanlı ordusu El-Mukattam dağını aşar aşmaz, bir gelenek haline gelmiş olan savaş düzenini süratle almıştı. Osmanlı ordusunun muharebe düzeninin sağı kanadında Vezir-i azam Hadım Sinan Paşa komutasında Anadolu Beylerbeyi Mustafa Paşa komutasındaki eyalet askeri ve Karaman Beylerbeyi komutasındaki eyalet askerleri bulunmaktaydı. Sağı kanadın geri tarafında Halep valisi Hayırbay birlikleri ve Dulkadr Beyi şehsuvaroğlu Ali bey birlikleri bulunuyordu. Ayrıca sağı tarafın güvenliğini Akıncı komutanı Evranosoğlu birlikleri sağlıyordu. Merkez grubunda Osmanlı ordusu başkomutanı Yavuz Sultan Selim'in komutasında Kapıkulu askerleri bulunuyordu. Sol kanat grubunda ise Vezir Yunus Paşa komutasında Rumeli eyalet askerleri ve Tatar birlikleri bulunuyordu. Sol tarafın gerisinde Adana Beyi Ramazanoğlu Mahmut Bey Birlikleri ile Aydınıap Hakimi Yunus Bey birlikleri bulunmaktaydı. Ayrıca sol tarafın güvenliğini de Akıncı komutanı Mihaloğlu birlikleri bulunuyordu. Osmanlı ordusunun ihtiyat grubunda ise Sivas Beylerbeyi şadi Paşa komutasında Sivas eyalet askerleri bulunuyordu.¹⁴⁷

Mercidabık yenilgisinden sonra Kansu Gavri'nin yerine Memlük Sultanı olan Tomanbay'ın başkanlığında toplanan emirler kurulu Mısır'ın savunulmasını kararlaştırmış ve bu amaçla bazı önlemler de alınmıştı. Osmanlıların son yaptıkları Çaldıran ve Mercidabık Savaşları'nda başarılarında, başlıca rolü topların oynadığı görölmüştü. Bu nedenle alınan önlemlerin başında Mısır'ın savunulması için 200 kadar top ve bunları kullanacak yabancı personelin tedariki ile tahkimat yer almış

---

¹⁴⁷TK, age, s.117-118

bulunuyordu. Bu top ve topçuların bir kısmı Venedik'ten bir kısmı Rodos'tan ve topçuların bir kısmı da Fransızlardan sağlanmıştı.

Tomanbay, yaklaşık olarak 30.000 kişilik bir kuvvetle Kahire kuzeyinde Adili'ye İmareti önünde, cephesi kuzeydoğuya dönük bir mevzi hazırlatmıştı. Bu mevziin doğu kanadı El-Mukattam dağına, batı kanadı Nil nehrine dayatılmıştı. Bu mevzi, önü açık, ileri araziye egemen olup, Sina çölünden gelen yolu kapayan ve kontrol altında bulduran bir durumda idi. Bu mevzi, kazılan derin bir hendek ile çıkan toprağın bu hendeğin önüne atılmasıyla oluşturulan bir siper ve bu siper gerisine yerleştirilmiş 200 top ile berkitilmiş bir duruma sokulmuştu.¹⁴⁸

Osmanlı ordusu 21/22 Ocak 1517 (Çarşamba/Perşembe) gecesi kılavuzların yol göstermesiyle El-Mukattam dağına dolaşmış, süratle savaş düzenini almış ve 22 Ocak sabahı erkenden taarruz için hazırlanmıştı. Yavuz Sultan Selim, gün ağırmasıyla beraber Ridaniye tahkimli mevzii karşısında bırakılan zayıf Osmanlı kuvvetleri bu mevzi cepheden taarruzla düşmanı tespit ederken, ordu büyük kısmıyla topçunun ve yeniçerilerin açtığı yoğun ateş desteği ile düşmanın gerisinden taarruza başlamış ve onu baskına uğratmıştı.

Memlük ordusu özellikle Osmanlıların böyle birdenbire gerilerinde görünerek ters cepheli savaşa zorlanmaları ve yaptıkları tahkimatın bir işe yaramadığını ve mevzideki çakılı topların etkisiz kaldığını görmeleri nedeniyle şaşırılmışlardı. Fakat at ve silah kullanmakta becerikli ve cesur olan Mısır Kölemenleri ihtiyat kuvvetleriyle güneyde beliren tehlikeye yönelmiş tam anlamı ile bir baskınla karşı karşıya kalmalarına ve Osmanlı topçusunun ve tüfeklerinin şiddetli ateşine karşın yine de ileri atılmışlardı. Merkez kesiminde saflar tümüyle birbirine girmiş, iki taraf da kahramanca savaşmaya başlamıştı. Bu yakın muharebe ve boğuşma kayıpların artmasına neden olmuştu. Özellikle Osmanlı topçusunun ve tüfeklerinin açtığı ateş sırasında Memlükler, pervasızca ileri atılmalarının cezasını ağır kayıplara uğrayarak ödemişlerdi.¹⁴⁹

Savaş sırasında bir ara Canberdi el-Gazali kuvvetleri Osmanlı sağ kanadına, Şehsuvaroğlu Ali Bey üzerine saldırarak bir başarı sağlamışlarsa da Sinan Paşa'nın gayretiyle durum düzeltilmişti. Başarıdan umudunu kesen Memlük Sultanı

---

¹⁴⁸TK, age, s.118-119

¹⁴⁹age, s.119

Tomanbay, son bir umutla Osmanlı ordusunun merkezine hücum ederek Yavuz Sultan Selim'i yakalamak veya öldürmek, böylece hem Mercidabık'ın öcünü almak ve hem de Osmanlı ordusunu başsız bırakarak onu yenilgiye uğratmayı amaçlamıştı. Bizzat Tomanbay yanına en cesur beylerinden Alanbay ile Kurtbay'ı ve onlar gibi cesur zırhlı süvari askerlerinden alarak müthiş bir hamle ile Yavuz Selim'in merkez grubundaki karargahına saldırdı. Bu sırada Yavuz Selim otağında bulunmadığından padişah zannı ile Vezir-i azam Hadım Sinan Paşa'yı, Alanbay ile Kurtbay da Ramazanoğlu Mahmut Bey ile baş Hazinedar Ali Ağa'yı öldürdüler. Bunlardan Alanbay kurşun yarası almasına rağmen hep birlikte karargahlarına dönmeyi başardılar.

Muharebe 22 Ocak gün doğuşundan akşama kadar bütün şiddetiyle devam etmiş ve savaşın sonucu belli olmuşsa da bazı bölgede 23 Ocak ikindiye kadar çarpışmalar devam etmiştir. Fakat at ve silah kullanmakta Memlüklerden daha üstün olan ve yaradılıştan kahraman ve cesur bir millet olan Türklerin silah ve savaş eğitimi üstünlüğü karşısında Memlüklerin, teslim olmak veya kaçıktan başka yapacak bir işleri kalmamıştı.

Yavuz Sultan Selim gibi bilgili, cesur bir komutanın emir ve komutasındaki Osmanlı ordusu, vatanlarını korumak için, canlarını dişlerine takarak çarpışan Memlüklere son darbeyi indirerek onları yenilgiye uğratmış ve Memlük Devleti'ne son vermişti.¹⁵⁰

23 Ocak 1517 akşama doğru muharebe sona erdiği zaman, Memlük askerlerinden kurtulabilenler Kahire'ye ve oradan da Sait vilayetine kaçmışlardı. Ordunun önünde Kahire şehri bulunduğu ve karanlık da bastığı için takip yapılamamıştı. Takibin yapılamamış olması, çarpışmaların daha bir vakit almasına ve kayıpların artmasına neden olmuştu. Memlük ordusunun yakalanan bir kısım önemli emirleriyle, ele geçirilen tutsaklar Hadım Sinan Paşa'nın ve bazı Türk ileri gelenlerinin intikamını almak amacıyla Yavuz Selim'in önünde idam edilmişlerdi. Savaş alanında her yer kana bulanmış ve Memlük kayıpları bazı kaynaklara göre 25.000 ölüyü bulmuşlardı. Savaşta şehit olan Vezir-i azam Hadım Sinan Paşa ile Adana Beyi Ramazanoğlu Mahmut Bey, Haznedarbaşı Ağa'nın cenazeleri 23 Ocak 1517 Cuma günü Kahire'de

---

¹⁵⁰TK, age, s.120

törene kaldırılmış ve Şeyh Timurtaş Halife zaviyesinde görülmüştü. Memlûklerden de birçok ileri gelenler, emirler ve beyler ölmüştü.¹⁵¹

İbn İyas'ın rivayetine göre 29 Zilhicce 922 (23 Ocak 1517) Cuma günü, Memlûkler ile Osmanlılar karşılaştı ve savaş başladı. İki taraftan da büyük beyler ve paşalar hayatını kaybetti. Yavuz Sultan Selim'in Gazze'de ki savaşta komutan olarak görevlendirdiği Sinan Paşa ve Memlûklerin savaş bakanı olan İbn Suvar ölenler arasındaydı¹⁵².

Bu savaşta Osmanlı askerleri Tumanbay'a yaklaşınca, sancağı taşıyan asker bayrağı indirip katladı ve Tumanbay'ın kaçmasını sağladı. İbn İyas'ın rivayetine göre Tumanbay Mısır'ın en güneyine kadar firar etti. İbn İyas, bu savaşın Mercidabık'daki savaşa göre savaş sayılamayacağını belirtti. Bu sırada Osmanlı askerleri de ganimetleri toplamaya ve yağma yapmaya başladılar¹⁵³.

İbn Tulun'un rivayetine göre bu savaş Çarşamba, Perşembe ve Cuma olmak üzere üç gün sürdü. Çerkezlerin bazılarının Mısır'ın güneyine, bazılarının ise denizden, bazılarının da Şam'a kaçtığını belirtir. Hatta bu savaş esnasında ölenler sadece Memlûkler değil, Osmanlılardan ve halktan da ölen insanlar olmuştu. Bu insanların Memlûklere yardım ettiğinden dolayı öldüklerini söyler¹⁵⁴.

Osmanlı ordusu dört gün savaş alanındaki Kayıtbay Türbesi yöresinde kalmıştı. Bu sürede gerek Kahire içine, gerekse Kahire'nin batısındaki Bulak adasına gönderilen kuvvetlerle şehir ve ada ele geçirilmişti. Münadiler (çağırıcılar) aracılığıyla saklananların gelip teslim olmaları, kimsenin canına ve malına dokunulmayacağı ilan edilmişti. Bunun üzerine Kansu Gavri'nin oğlu Muhammed Gavri 25 Ocak 1517 günü teslim olmuştu. Aynı zamanda Sait vilayeti Beyi İbn Ömer'de gelmiş, öteki beylerin itaatlerini sağlamak üzere emirler yazılıp kendisine verilmişti. Bu ilandan sonra da şehir içinde ve Bulak adasında yapılan arama ve taramalarla buraları Memlûk askerlerinden temizlenmişti. Böylece güvence sağlandıktan sonra otağı hümayun 27 Ocak 1517 günü Kahire'nin batısındaki Bulak

---

¹⁵¹TK, age, s.121

¹⁵²İbni İyas, age, s.145

¹⁵³age, s.147

¹⁵⁴İbni Tulun, **Muhafeketun Hillen**, age, s.349-350

adasına getirilmiş, Yavuz Sultan Selim bu adada oturmaya başlamıştı. Ordu birlikleri şehirde güvenlik, düzen ve önlemleri alarak ordugahları şehir dışında ve Nil kenarında kurmuşlardı.¹⁵⁵

1.4. Kumül'l-Hamam Savaşı

1 Muharrem 923 (24 Ocak 1517) tarihinde Abbasi Halifesi ile Yavuz Sultan Selim birlikte Kahire'ye geldi. Herkese güven sağladıklarını, alışveriş yapmalarını, çarşı ve dükkânları açmalarını, kimseye rahatsızlık verilmeyeceğini, zulüm kapısının kapanıp adalet kapısının açıldığını, insanlara rahatsızlık verenlerin hükmünün yok edildiğini bildirdiler.11 Muharrem 923 (3 Şubat 1517) tarihinde ise tüm Memlük beylerine güven sağlandı ve onlara zarar verilmeyeceği bildirildi. Bu güven sağlanmasından dolayı18 Muharrem 923 (11 Şubat 1517) tarihinde Canberdi el-Gazali Yavuz Sultan Selim'le görüşmek için Kahire'ye geldi¹⁵⁶.

Yavuz Sultan Selim 16 Safer 923 (10 Mart 1517) tarihinde Canberdi el-Gazali'yi Şarkiyeye bölgesine bu bölgedeki sıkıntıları yok etmesi için gönderdi. Şarkiyeye'de bedeviler isyan çıkartıyor, yolsuzluk yapıyor, milletin malını çalıp insanlara saldırıyorlar, Osmanlı mülküne zarar veriyorlardı. Daha sonra bedeviler Canberdi el-Gazali'nin Şarkiyeye'ye geleceği haberini alınca bu bölgeden kaçtılar¹⁵⁷.

Yine bu ay içinde Tumanbay, Yavuz Sultan Selim'e bir mektup gönderdi. Bu mektupta daha önce Osmanlı Padişahının gönderdiği "Müslüman kanı akmasın, Mısır'ın mülkü sizin saltanatı bizim olsun, barışalım" mektubunu kendisine hatırlatarak "bunu kabul ediyorum ve buna karşı Osmanlı askerleriyle birlikte Mısır'dan çıkmanı ve Mısır valisi olmayı istiyorum" dedi. Yavuz Sultan Selim Tumanbay'ın bu isteğine karşı "kabul ediyorum, ancak zayıflıktan zannetme" cevabını kadılarıyla birlikte Tumanbay'a, Mısır'ın güneyine gönderdi¹⁵⁸.

---

¹⁵⁵TK, age, s.121-122

¹⁵⁶İbni İyas, age, s.152, s.160

¹⁵⁷age, s.167

¹⁵⁸İbni İyas, age, s.166

1 Rebiülevvel 923 tarihinde Yavuz Sultan Selim'e gönderdiği kadıların öldürüldüğü ve Tumanbay'ın Mısır'ın güneyinden Cize'ye doğru hareket ettiği haberi geldi. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim askerlerini toplayıp Cize'ye hareket etti. Tumanbay ve Yavuz Sultan Selim arasında Kumü'l-Hamem adlı bir savaş gerçekleşti. İbn İyas bu savaşın, Ridaniye'den daha kuvvetli, Memlûk döneminde gerçekleşen en önemli savaşlardan biri olarak söz eder. Bu savaştan sonra Yavuz Sultan Selim'in gönderdiği kadılardan biri döndü ve Padişahın mektubunun Tumanbay'a ulaşmadığını, Memlûk beylerinin bu barışı kabul etmeyip, kadıları engellediğini ve öldürdüğünü bildirdi. İbn İyas bu konuda, Yavuz Sultan Selim'in kadılarını gören bedevilerin kıyafetlerinden dolayı Osmanlı askerleri olduğunu anlayıp onları Memlûk beylerine teslim edip öldürdüklerini ve ancak aralarından birinin çıkıp kurtulabildiğini yazar¹⁵⁹.

13 Mart 1517 günü Osmanlı elçisinin öldürüldüğünü öğrenen Yavuz Sultan Selim, bu duruma hem üzölmüş hemde sinirlenmişti. Bu nedenle, belki de bağışlamayı düşündüğü Çerkez beyleriyle tutsak Memlûk askerlerinin tümünü öldürtmüştü. Bundan sonra artık Tomanbay olayını kesin olarak çözümlmek amacıyla ordu birlikleriyle beraber Tomanbay'ı yakalamak üzere 15 Mart 1517'de Kahire'den hareket etmişti. Yunus Paşa hasta olduğu için Kahire'de kalmıştı. Yunus Paşa, şehirde kalan askerlerle kale önünde gerekli düzenleri almıştı. Ordu birlikleri şehirden çıktıktan sonra, Tomanbay'ın bir baskınına uğranılmasını önlemek için birlikler, her kademedeki komutanlar tarafından gece gündüz ani olarak denetlenmiş ve gerekli güvenlik önlemleri alıp almadıkları, kontrol edilmişti. Bu konuda kusuru görölenler derhal cezalandırılmışlardı. Yavuz Sultan Selim ve ordu birlikleri 15 Mart 1517'de Kahire şehrinde çıkınca Barket-ül Hac'da konaklamaya geçmişlerdi.

24 Mart 1517'de Barket-ül Hac mevkiinde toplanan divanda, Tomanbay'ın Nil'in batı yakasında bulunduğunun haber alınması üzerine, kendisinin takip edilebilmesi için, ordu birliklerinin de Nil'in batı kıyısına geçmeleri kararlaştırılmıştı. İlk olarak bir köprü başı kurmak ve gerekli güvenlik önlemlerini almak ve gereken keşiflerde bulunmak amacıyla Rumeli Beylerbeyi Mustafa Paşa ve eyalet askerleri, bugün Nil'in batısına geçmişlerdi. Anadolu Beylerbeyi Ferhat Paşa ve eyaleti askerleriyle, Canberdi el-Gazali'nin de Nil'in doğusundan ilerlemeleri emrolunmuştu.

---

¹⁵⁹İbni İyas, age, s.173

Memlük komutanlarından Şad Bey, Nil'in batı kıyısına geçmiş bulunan Rumeli askerlerine 25 Mart günü saldırmışsada bir başarı sağlayamamıştı. Yanında bulunan Arap birliği ve Çerkez kuvvetlerinden bir kısmı dağılmış, bir kısmı da kılıçtan geçirilmişti. Bu durum karşısında geri çekilmek ve hatta kaçmak zorunda kalan Şad Bey, kendisini az bir kuvvetle ve güçlkle Tomanbay'ın yanına atabilmişti.¹⁶⁰

Bu olay üzerine Yavuz Sultan Selim, yanında Kansu Gavri'nin oğlu Muhammed Gavri olduğu halde, 26 Mart 1517'de Nil'in batı yakasına geçmişti. Bu sırada Tomanbay'ın Arabiyye semtine gittiğinin öğrenilmesi üzerine ikinci vakti Rumeli Beylerbeyi Mustafa Paşa, Rumeli eyalet askeri ve 500 kadar yeniçeri ile Tomanbay üzerine gönderilmişti. Aldığı bir haber üzerine geceleyin Yavuz Sultan Selim de Rumeli Beylerbeyi'ni atıyla dört nala izlemişti. Rumeli Beylerbeyi Mustafa Paşa bütün gece Tomanbay'ın takibini sürdürmüş ve 27 Mart sabahı erkenden Tomanbay'ın kuvvetlerine yetişmişti. Tomanbay karşı koymaya güç ve olanak bulamadığı için, ancak kuzeye doğru kaçmak suretiyle canını kurtarma yolunu seçmişti. Osmanlı birlikleri bir an dahi peşlerini bırakmayarak Memlüklere yeniden yetişmişler, çoğunu kılıçtan geçirilmişti. Osmanlı kılıçlarından kurtulabilenler ise Nil nehrinde boğulmuşlardı. Fakat Tomanbay, yine kaçıp kurtulmayı başarmıştı. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim'de yanındaki birliklerle gelmiş, Rumeli ve Anadolu Beylerbeyleri ile Şehsuvaroğlu Ali Bey, Kansu Gavri'nin oğlu Muhammed Gavri ve Canberdi el-Gazali de aynı yerde buluşmuşlardı.

28 Mart 1517 günü sabahleyin erkenden divan toplanmıştı. Tomanbay'ın her ne olursa olsun bulunması için her çareye baş vurulması kararlaştırılmıştı. Aynı gün silahtarlar, 29 Mart günü de Kapıcıbaşı Mehmet Ağa ve Sinan Ağa ile beraber Garipler ağası da Tomanbay'ı arayıp bulmak üzere ileri gönderilmişlerdi. Hamid Reis de aynı amaçla gemilerle Nil'den gönderilmişti.30 Mart 1517'de Tomanbay, Bahire bölgesinden Nil nehrini geçerek çöle kaçmak suretiyle kurtulmayı istemişti. Fakat bu isteği başarıya ulaşamamış, başta Şehsuvaroğlu Ali Bey olmak üzere kendisini nefes aldirmeden takip etmekte olan Osmanlı sipahilerinin kılıçlarından kurtulmak amacıyla ve can havliyle Nil nehrine atlamıştı. Boğulmak üzere iken, boynuna kemend atılmak suretiyle kurtularak, sudan çıkarılmış ve tutsak edilmişti.

---

¹⁶⁰TK, age, s.124

Bu haber Osmanlı karargahına ulaştığında Yavuz Sultan Selim sevinmiş ve “Elhamdulillah, işte Mısır şimdi fetholundu” demiştir.¹⁶¹

Tomanbay 31 Mart 1517’de divana çıkarılmış ve sonra da kapıcı başının çadırında hapsedilmişti. Yavuz Sultan Selim, Tomanbay’ı takip hareketından 6 Nisan 1517’de Kahire’ye dönmüş, tekrar Bulak adasında oturmaya başlamıştı.

Tomanbay’ın son dakikaya kadar direnmeye çalışması, Mısır halkı üzerinde kendisine karşı büyük bir sempati uyandırmıştı. Bu olay Mısır’ın geleceği bakımından üzerinde önemle durulması ve düşünülmesi lazım gelen kritik bir durum oluşturmuştu. Halk her yerde Tomanbay’ın lehine gösteriler yapmaya başlamış ve onun tutsak edildiğine inanmamıştı. Bu nedenle Mısır’ın geleceği bakımından Tomanbay’ın ortadan kaldırılması gerektiğine inanan Yavuz Sultan Selim, O’nu 13 Nisan 1517’de Kahire’de Babü’z-Züveylde’de idam ettirmişti. Tomanbay’ın öldürülmesi nedenleri arasında, kendi görüş ve düşünüşünde direnmesi ve kendini büyük görmesi önemli bir yer tutmaktadır. Ancak Yavuz Selim, Tomanbay’ın cenazesinin hükümdarlara yakışır bir biçimde kaldırılmasını emretmiş ve cenaze töreninde de bulunmuştu. Tomanbay’dan sonra Mısırlıların en çok güvendikleri bir kişi ve komutan olan Şad Bey de asılmak suretiyle ortadan kaldırılmış ve ancak bundan sonra Mısır’da tam anlamıyla asayiş sağlanabilmiş ve sükunet kurulabilmişti.¹⁶²

Tomanbay Kumü’l-Hamem Savaşı’ndan sonra eski bir arkadaşı olan Hasan Meri’nin evine Garbiyye’ye kaçtı. Hasan Meri’ye kendisini Yavuz Sultan Selim’e teslim etmemesi ve kendisine ihanet etmemesi için yemin ettirdi. Ancak Hasan Meri Osmanlı Padişahına haber gönderdi. Yavuz Selim’in askerleri geldi, Tomanbay’ı tutuklayıp Yavuz Sultan Selim’e götürdü. Bu sırada Yavuz Sultan Selim Tomanbay’ı öldürecek mi öldürmeyecek mi, öldürmeyecek ama Mekke’ye gönderecek, aslında Tomanbay’ı tutuklayamadığı için öldüremeyecek, Tomanbay kaçtı gibi söylentiler çıkmıştı. Yavuz Sultan Selim aslında Tomanbay’ı asmayacaktı ve ona Mısır vilayetini verecekti. Ama Hayr Bey niye ona valilik vereceksin diye Yavuz Sultan Selim’i endişelendirdi. Neticede Yavuz Sultan Selim çıkan dedikodular ve Hayr

---

¹⁶¹TK, age, s.125

¹⁶²age, s.126

Bey'in söylediklerinden dolayı Tumanbay'ı öldürmeye mecbur kaldı¹⁶³. İbn İyas Yavuz Sultan Selim'i en çok sevindiren durumun Tumanbay'ı öldürmesi olduğunu belirtir. Çünkü Mısır tarihinde bu olay ilk kez gerçekleşmiştir¹⁶⁴.

1.5. Savaşlar Sonrası

Yavuz Sultan Selim savaştan sonra uzunca bir süre Mısır'da kaldı. Bu sırada Mısır'daki camileri, mezarlıkları ve eski eserleri ziyaret etti. Ayrıca bütün kandil gecesi kutlamalarına ve surre alayının düzenlendiği kutlamaya katıldı¹⁶⁵.

Mısır istikrara kavuşmaya başlayınca Yavuz Sultan Selim Mısır'ı kimin idare edeceğini düşünüyordu. Bu görevi Osmanlılardan birinin yapamayacağını, Memlüklerin Osmanlılardan birini kesinlikle kabul etmeyeceğini biliyordu. Zira Osmanlılar Memlüklerin âdetlerini bilmezdi ve Osmanlı idarecileri ile Memlükler arasında muhakkak çatışma veya fitne çıkardı. Mısır'ın örflerini, âdetlerini, idari sınırlarını ve durumunu iyi bilen Memlük beylerinden birine Mısır'ın idaresini vermesi gerekiyordu. Aklına ilk gelen kişi öteden beri Osmanlı'ya iyi hizmet eden Hayır Bey idi. Nitekim İbn Zümbül bu durum için, Osmanlı Devleti için Memlük beylerinden Osmanlı'ya meyledenlerden Osmanlı'ya en büyük hizmeti yapan ve milletini satıp ona düşmanlık yapan Hayır Bey'den daha iyi kim hükümdarlık yapabilirdi der¹⁶⁶.

Yukarıda denildiği gibi Yavuz Sultan Selim öncelikli olarak Mısır'ın idaresini tecrübeli, deneyimli, Mısır'ı Tumanbay'a vermek istemişti. Ancak Hayır Bey Osmanlı padişahına Tumanbay'ın öldürülmesi tavsiyesini verince onu öldürtmüştü¹⁶⁷. Daha sonra Memlükler ile Osmanlı hükümeti arasındaki ilişkiyi iyi kuran bir tek Hayır Bey kaldı. 29 Ağustos 1517 tarihinde Yavuz Sultan Selim akıl çevresine danışıp istişare ettikten sonra Hayır Bey'i Mısır valiliğine getirdi.

Hayır Bey resmen 13 Eylül 1517 tarihinde idari görevine başladı. Yavuz Sultan Selim Hayır Bey'e ve özellikle Memlüklerin eski beylerine birçok yetkiler ve geniş

---

¹⁶³İbnul-LHanbelî, age, c.10, s.201

¹⁶⁴İbni İyas, age, s.177

¹⁶⁵Muhammed Ferid, age, s.194-195

¹⁶⁶İbni Zumbul, age, s.14, s.82, s.264

¹⁶⁷İbnul-LHanbelî, age, s.201

ayrıcalıklar vermişti. Fakat bunları verirken yaygın olan âdete uygun olmasını istiyordu. Bu arada Hayır Bey'e halka yumuşak davranmasını, adaleti kurmasını, bidatları, hırsızlıkları ve yolsuzlukları engellemesini söyledi¹⁶⁸.

Hayır Bey öncelikle tüccarlara yaklaşılmaya çalıştı. Acil durumlarda tüccarları çağırıp iyi kararlar almak için onlarla görüşmeler yaptı. Çarşı, dükkan, mali ve ticari meseleler ile alakalı kararları bu görüşmelerde alıyorlar, kendisinin özel toplantılarında muhakkak tüccarları da bulunduruyordu¹⁶⁹.

Ancak Hayır Bey'in Memlûklerden büyük bir bey olmasına ve uzun süredir askeri idarenin içinde bulunmasına rağmen Mısır'ın durumunu çok iyi bilmiyordu. Başa geldiği ilk günlerde yeni bir idare kurmak için Osmanlı hakimiyetini ilk kabul eden Memlûk beylerinden kendisine yardım etmesi için seçim yaptı. Canım El-Hamzevî'yi dağlarda çıkan isyanı susturmak için, Kayıt Bey'i ise de mali, idari ve iç politika durumlarıyla ilgilenmeleri için görevlendirdi. Yani Hayır Bey'e en yakın devlet adamları Memlûk beylerinden oldu¹⁷⁰.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır'da bıraktığı Osmanlılar ile Memlûkler arasında, Hayır Bey'in en yakınındakilerin Memlûk beylerinden olmasından dolayı çatışmalar çıkıyordu. Osmanlı beyleri bazen de Hayır Bey ile tartışmaya giriyorlardı¹⁷¹.

Bununla birlikte Hayır Bey döneminde Osmanlı hakimiyeti ile Memlûkler arasında iyi ilişkiler kurulmaya başlandı. İbn İyas'ın rivayetine göre Kanuni Sultan Süleyman Rodos'u kuşatırken Memlûklerden deneyimli askerler istemiş. Hayır Bey de 43 bey, 800 Memlûk askeri ve komutanlıklarını yapması için başlarında da Kayıt Bey'i 20 gemi ile Kanuni Sultan Süleyman'a göndermişti. Kanuni Sultan Süleyman da savaş sırasında Memlûkleri övmüş ve onları takdir etmiştir¹⁷².

Mısır'ın sorunlu bölge olduğu konusunda ve Hayır Bey'in Memlûkler ile Osmanlılar arasındaki bağlantıyı kurmaya çalışması hususunda sıkıntılar çektiği

---

¹⁶⁸Seyyid Muhammed, **Tarihu Mısri'l-Osmaniyye fik-Karni 16**, Metbuli Yayınları, Kahire, 1997s.90

¹⁶⁹İbni İyas, age, s.351, s.401, s.415

¹⁷⁰age, s.301

¹⁷¹İbni İyes'in rivayetine göre Yavuz Sultan Selim tarafından bırakılan Osmanlıların yönetimde yeri yoktu. Bunların görevi gözetmektir. Yavuz Sultan Selim'in emirlerini yapıyorlardı. Osmanlıların yetkileri kısıtlıydı. İbni İyas, age, s.449

¹⁷²İbni İyas, age, s.447

biliniyordu. Hayır Bey'in en önemli görevi Memlûklere ve Bedevi şeyhlerine Osmanlı hakimiyetini kabul etmeleri için ortam hazırlamaktı. Bazı zamanlarda Memlûkler sınırları aştığında sert davranmaya mecbur kalıyordu ve bu durumlarda Osmanlı askerlerini kullanıyordu. Bedeviler sorun çıkardığında ise onları susturmak için de Memlûk askerlerinden yararlanıyordu.

Bu sırada Hayır Bey vasıtasıyla Yavuz Sultan Selim'in Memlûkleri ve bütün adamlarını affettiği haberi geldi. Ancak bu haber pek işe yaramadı ve Memlûkler saklandıkları yerden çıkmadılar. Hayır Bey bu duruma çare bulmak ve Osmanlıları Memlûklere iyi göstermek için Osmanlı padişahına bir mektup gönderdi. Bu mektupta Yavuz Sultan Selim'den hapisanedeki Memlûkleri ve özellikle Kılıçlıları serbest bırakmasını önerdi. Daha sonra hapisanedeki Memlûkler serbest bırakıldı. Hayır Bey'in bu fikri gerçekten başarılıydı ve birçok konuda işe yaradı. Dağdakiler, Şam'da gizlenen Memlûkler ve Mısır'ın güneyine kaçan Memlûkler ortaya çıktılar ve toplumla kaynaşıp, normal hayatı yaşamaya devam ettiler¹⁷³.

Ancak Yavuz Sultan Selim'in genel olarak hapisanelerdeki bütün Memlûkleri affetmesi bir hataydı. Çünkü gelecekte çıkacak olan isyanlardan bu kişiler sorumlu olacaktı.

Yavuz Sultan Selim'in affetme hareketi büyük bir adım oldu. Bu adımdan sonra Hayır Bey Memlûklere iyice yaklaşmaya başladı. Daha sonra onlara maaş verilmesini ve erzak dağıtılmasını emretti. Bazı zamanlarda bazı Memlûklerin maaşlarını ve erzaklarını üç, dört ay geciktiriyordu. Hayır Bey'in bunu yapmasının amacı Memlûkleri iyi zabt etmek ve kendisine muhtaç kalmalarını sağlamaktı. Memlûkler bu duruma karşı çıkınca Hayır Bey paranın olmadığını ve hazinenin boşaldığını ifade ediyordu¹⁷⁴.

Hayır Bey'in Memlûkleri maaşsız ve erzaksız bırakması, onların Hayır Bey'e karşı çıkmalarının başlamasına sebep oldu. Bu durum da daha sonra çıkacak olan isyan ve ayaklanmalara zemin hazırlayacaktır.

Kanuni Sultan Süleyman tahta çıktığında, İstanbul'dan gelen beylerin siyaseti Memlûklerin gücünün kısıtlanması doğrultusunda oldu. Çünkü Sultan Süleyman

---

¹⁷³İbni İyas , age, s.159, s.205, s.214

¹⁷⁴age, s.322, s.366, s.408, s.429

Osmanlı hakimiyetine karşı olan bütün hareketlerin engellenmesinin gerektiğine inanıyordu. Hayır Bey de İstanbul'dan gelen bu emre göre hareket etti. Onun bu tutumu daha önceden de yaptığı erzak ve maaş kesintileri Memlûkleri olumsuz etkiledi. Memlûkleri ve tayfalarını Osmanlı'ya karşı davranışlara sevk etti. Bu ilk ayaklanma hazırlıkları Garbiyye bölgesinde ortaya çıktı. Bu ayaklanmayı başlatan Tomanbay'ı Yavuz Sultan Selim'e teslim eden ve onun arkadaşı olan Hasan Meri'dir¹⁷⁵.

Bütün bu gelişmeler önümüzdeki günlerde Memlûklerin içlerinde Osmanlı'ya karşı olan kin, nefret gibi duyguların açığa çıkmasına ve sıkıntılı günlerin başlamasına sebep olacaktı. Ayrıca bu olanlardan Memlûklerin Hayır Bey vasıtasıyla Osmanlılar ile geçinmesinin içten, samimi ve severek olmadığını da anlayabiliriz.

Hayır Bey döneminde işlenen siyaset, Memlûkler ve tayfalarını yeni kanun ve sisteme itaat ettirme temel eksenine dayandığı söylenebilir. Bu konuda Hayır Bey ile Memlûkler anlaşmayı denediler. Ayrıca Hayır Bey bu konu da bedeviler ve Mısır'ın mahalli kuvvetleriyle de anlaşmaya çalıştı. Hayır Bey'in siyaseti, özellikle Mısır'ın güneyinde bulunan Bedevi şeyhlerine ve bu bölgedeki mahalli kuvvetlere karşı son derece hassastı. Çünkü Mısır'ın güneyinde bulunan Bedevilerin ve bu bölgedeki mahalli kuvvetlerin tarih süresince mutlak güçleri bulunuyordu. Hatta Memlûkler döneminde bu bölgeler resmi olarak Memlûklere ait olsa da gerçekte bu bölgede yaşayan Bedevilere ve mahalli kuvvetlere ait idi.

Yavuz Sultan Selim bu durumun farkındaydı ve bu bölgeye hakim olmaya çalışsa da devletin gücünün buna yetmeyeceğini biliyordu. Osmanlı idaresi zaten Memlûklerin affedilmesiyle ortaya çıkan, Mısır'ın kuzeyinden, kaçtıkları yerlerden geri dönen ve sesleri yükselmeye başlayan Memlûkler ile epeyce uğraşı içindeydi. Bundan dolayı Mısır'ın güneyine karışmadılar. Hayır Bey Bedevilerin bölgelerinde, kendi güçlerini kullanmalarına izin verip, onlara hiç itiraz etmeyip Mısır'ın güneyindeki bedevilerin itaatini kazandı. Hayır Bey onlara "sizin gücünüz eskisi gibi kalsın, sadece yeni devlete ve sisteme itaat edin" ricasında bulundu. Yani Yavuz Sultan Selim'in Memlûklere "sizin gücünüz kalsın" deyip başlarına Memlûk

---

¹⁷⁵İbni İyas, age, s.213, s.219

beylerinden olan Hayır Bey'i getirmesi gibi, Hayır Bey de Bedevilerin eski güçlerini aynı şekilde kendi şeyhlerine bıraktı¹⁷⁶.

Hatta İbn İyas Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ın güneyinde ve kuzeyinde bulunan Şarkıyye, Garbiyye ve el-Buhiyre şehirlerinde bulunan şeyhlere bu sebepten dolayı kıymetli hediyeler verdiğine işaret eder¹⁷⁷.

Yavuz Sultan Selim'in uyguladığı bu siyaset, özellikle Mısır'ın kuzey bölgesinde pek işe yaramadı. Sıkıntı çıktığında, erzak ve maaşlar gönderilmediğinde bu bölgedeki Memlüklerin ve Bedevilerin ittifak etmelerine sebebiyet verdi. Bedevilerin bulunduğu bu bölgelerde devletin askerleri ve adamları da bulunmayınca, bedeviler ve Memlükler arasında olan bu ittifak çıkacak olan ayaklanma ve isyanlara güç kattı.

Mısır'ın güneyinde bulunan bölgeler ile kuzeydekiler kıyaslanamaz. Güneyinde bulunan topraklar verimli, halkın eğitimi iyi ve tarım, ticaret gibi konularda düzenli bölgelerdi. Fakat kuzeyindeki bölgeler güneydeki gibi verimli ve düzenli değildi. Mısır'ın kuzeyinde kalan bölgelerde yağma ve soygun sık oluyor ve bu da verimi azaltıp, düzenin bozulmasına yol açıyordu. Bu şekilde kuzeydekiler yeni sistemi ihlal etmiş oldular. Bu sebepten de kuzeydekiler Hayır Bey ile ve de ondan sonra gelen valiler ile erken çatışmaya başladılar¹⁷⁸.

Sonuç olarak Memlükler askeri olarak Osmanlılara karşı yenilseler de, siyasi ve idari olarak şimdiye kadar yenilmemiş görülüyorlardı. Osmanlı Devleti de bu savaşlardan sonra Memlüklere askeri, idari ve siyasi olarak mecbur kalmıştır. Neticede yapılan savaşlar iki Sünni devlet arasında gerçekleşti ve bu kanlı oldu. Halk Memlüklerden olmamasına rağmen savaşlarda zarar gördü. Halkın Osmanlılardan zarar görmesinin nedeni belki de Memlükler savaştan kaçtığına, halkın onlara yardım etmesiydi. Ama İbn İyas tarafından zikredilen zarar görmüş kişi sayısı fazlaca abartılmıştır. Ayrıca eğer üç gün boyunca Osmanlıların yaptıkları yağma ve soygun rivayetleri doğru ise, Yavuz Sultan Selim'in bu durumu öğrendikten hemen sonra bunun biran önce durdurulması emrini verdiği rivayeti de doğrudur¹⁷⁹.

---

¹⁷⁶Seyyid Muhammed, **Tarihu Mısır'l-Osmaniyye fik-Karni 16**, Metbuli Yayınları, Kahire, 1997, s.102-103

¹⁷⁷İbni İyas, age, s.289, s.394, s.435

¹⁷⁸age, s.392

¹⁷⁹İbni İyas, age, s.169, s.186,s.213, s.219, s.257, s.266, s.407

Osmanlıların Mısır ve Şam'ı fethetmesinin sebebini kısaca şöyle açıklayabiliriz: Bu fetih sadece yanlış anlaşılmalara ya da bölgede bulunan merkezi bir belirsizlik durumunun değiştirilmesinin gereği değildir. Bu fethin en gerçekçi sebeplerinden biri Yavuz Sultan Selim'in amacı olan tek hükümdar, tek Sünni ülke, birleşme amacı ve Hariciler ile Safevilerin bu bölgede ilerlemelerine karşı gelmekti. Yavuz Sultan Selim'in bu amacını gerçekleştirmesi gerekiyordu. Yavuz Sultan Selim'in Mısır ve Şam'ı fethetmesinin sebeplerinden biri olarak, bu bölgedeki ekonomik kaynaklar ve bu kaynaklarla Yavuz Sultan Selim'in ülkesini genişletip, geliştirme amacını götüğünü benimseyenler olsa da biz bu görüşü pek desteklemiyoruz.

Hayır Bey, Osmanlı'nın ilk Mısır valisi olarak siyasi ve idari alanların geliştirilmesi için çalışmıştı. Yavuz Sultan Selim'in af kararı çıktıktan sonra Memlükler Osmanlılarla bütünleşmeye çalışıyorlardı. Aftan önce 1521'e kadar Memlüklerin Osmanlılar ile aynı kıyafetleri giymesi yasaklanmıştı. 1521'den sonra ise Memlüklerin kendi kıyafetlerini giymeleri yasaklandı. Bu zamandan sonra Memlükler ile Osmanlıların arasındaki fark sakallardan anlaşılıyordu. Memlükler uzun sakallı, Osmanlılar ise sakalsızdılar. Hayır Bey bu konuda çıkan dedikodulardan sonra katıldığı bir faaliyet sırasında Memlük beylerinin sakallarının yarısını kestirip Osmanlıların örf, adet ve kurallarına uymalarını istedi.

Bu kıyafet sisteminin değişmesinin nedeni belki de, Osmanlı ve Memlüklerin geceleri birbirlerinin kıyafetlerini giyinip halkı soyup, yağmalamaları ve birbirlerini kötü göstermeleriydi.

Zaman geçtikçe Memlüklerin genel durumu iyileşti. Bazı zamanlarda Osmanlılar sıkıntı çıkarınca Hayır Bey Osmanlıları susturmak için Memlükleri kullandı. Aynı zamanda çoğu örf ve adetleri muhafaza edip, Memlüklere vilayetleri teslim etti. Bu olaylar Memlüklerin morallerini arttırdı ve Hayır Bey artık Memlükler için kurtuluş oldu. Bu olaylara rağmen Hayır Bey'in 1522 yılına, ölene kadar Osmanlı'ya karşı hiçbir vefasızlığı görülmedi.

Hayır Bey bu dönemde Memlükler için kurtarıcı olmasına rağmen İbn İyas böyle düşünmüyordu. Hatta İbn İyas yazdıklarının bazı kısımlarında Hayır Bey ile Memlüklerin arasının iyi olmadığını ve bunun sebebi olarak da Hayır Bey'in Çerkez değil Gürcü asıllı bir Memlük olduğunu ileri sürdü. Biz bu konuda İbn İyas'a katılmıyoruz. Lakin İbn İyas ile ittifak olduğumuz noktalar vardır. Bunlar, Hayır

Bey'in zeki, kendi menfaati için çalışan, ikna etme yeteneği olan, iki tarafı idare edebilen biri olmasıdır. Ayrıca Hayır Bey'in halkın rızasını kazanmak için dini kuruluşları ve bütün vakıfları destekleyip örf ve adetleri muhafaza etmesi konusunda da İbn İyas ile aynı kanaatdeyiz¹⁸⁰

---

¹⁸⁰İbni İyas, age, s.165, s.242, s.253, s.417, s.460

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSYANLAR

İsyanları kaleme almadan önce bilmeliyiz ki bütün ayaklanmalar, özellikle de Hayır Bey döneminde çıkanlar bedeviler tarafından düzenleniyordu. Hatta Memlükler tarafından çıkarılan ayaklanmalarda Memlükler bedevilerden yardım alıyor ve onlarla işbirliği yapıyordu. Ahmed Paşa isyan edince bedevilerden destek alıp, onlarla işbirliği yapmıştı. Bu nedenle 'Bedeviler ile devlet arasındaki ilişki nedir?', Bedeviler kimdir?, Devletin neresindedirler?' sorularına cevap aramalıyız. Bedeviler Arap Yarımadası'ndan ve Yemen'den Mısır'a kabile olarak göç etmişlerdir. Kendilerine ait sistemleri vardır ve herhangi bir devlete tabi olsalar da kendi sistemlerini bozmamışlardır. Memlükler, bedevilerin liderlerini kendilerinin seçmelerini kabul ettiler. Bedevilerin yaşadıkları yerlerde askeri, siyasi ve ekonomik rolleri vardı. Kendi bölgelerinden olan küçük bölgeleri muhafaza ederlerdi. Vergileri toplayıp devlete teslim ederlerdi. Memlükler bedevilerden asker istediklerinde, bedeviler askeri yardımda da bulunurlardı.¹⁸¹

Bedevilerden hırsızlık, yolsuzluk yapıp yol kesenler olduğu gibi devlete itaat edip, hizmet edenler de olurdu. Bazı kabilelerin devlete hizmet edip, bazılarının muhalefet etmesinin yanında, aynı kabileye mensup olan bedeviler arasında da hem devlete hizmet edenler hem de muhalefet edenler olurdu. Bu durumu aynı aileden olan bedeviler arasında da görebiliriz. Bunun yanında bazı bedevilerin önceden devlete hizmet edip sonrada muhalefet olduğunu, bazılarının da önceden devlete muhalif olup sonra da hizmet ettiklerini İbn Zünbül ve İbn İyas'ın rivayetlerinde

---

¹⁸¹İbrahim Muhammed,age, s.158

görebiliriz. Bu fikir değişiklikleri devlet ile bedeviler arasındaki durumlara göre farklılık arz ediyordu .¹⁸²

İbn İyas'ın rivayetine göre Kansu Gavri, Yavuz Sultan Selim'e karşı savaşmadan önce bedevi şeyhlerine asker toplamalarını teklif etti. Mevcut mektuplara göre Kansu Gavri en az 20.000 kadar bedevinin savaşa katılmasını istiyordu. Bedevilerden o kadar kişinin savaşa katılıp katılmadığı hakkında bilgimiz yok, lakin bu olayın bedeviler ile devlet arasındaki ilişkiyi yansıtan bir durum olduğu kaçınılmazdır. Özellikle Tomanbay döneminde bedeviler ile devlet arası çok iyiydi ve bu sultan bedevilere çok güveniyordu. Bedeviler Tomanbay ile Kansu Gavri'ye göre daha çok işbirliği yaptılar. Tomanbay Reydaniye Savaşı'ndan sonra Mısır'ın güneyindeki bedevilere kaçmış ve burdan asker toplamıştı. Topladığı bu askerler Reydaniye'de topladıklarından daha çok idi. Ancak Kumu'l-Hamem Savaşı'ndan sonra Tomanbay el-Behiye şehrinin şeyhi olan arkadaşı Hasan Meri'ye kaçtı.¹⁸³

2.1. Hayır Bey Döneminde Çıkan İsyenlar

Mısır ve Şam artık Osmanlı hakimiyetine girmişti. Yavuz Sultan Selim Mısır'da iken Mısır'ın siyasi ve iktisadi durumlarını düzeltmeye çalıştı. Aynı zamanda vergi meselelerini Kayıtbay dönemindeki tarzı uygulayarak toplamaya ve düzenlemeye çalıştı ve Yusuf Paşa'yı bu durumları düzeltmekle görevlendirdi.

el-Cebertî'nin rivayetlerine göre, Osmanlılar siyasi ve iktisadi olarak bir çok hata yapmışlardır. Bu hatalardan dolayı bu bölgeye siyasi ve iktisadi olarak kararlı bir şekilde yerleşemediler. Özellikle Mısır'a gelindiği ilk dönemlerde ortaya çıkan bu hatalarla Osmanlılar bu bölgeyi kendileştiremediler ve bu sebepten bu bölge Osmanlı geleneğiyle bağlantı kuramayıp istikrarsız bölge olarak kaldı.¹⁸⁴

Yavuz Sultan Selim Memlük saltanatını kaldırıp Osmanlı saltanatını getirmesine rağmen Memlükler bölge hakimiyetini ellerinde tutmuşlardır. Zira Sultan Selim Mısır vilayetlerinin idaresini Memlükler'e vermişti. Bu durumun nedeni açıktır. Memlükler'in bölgedeki örf ve adetleri bilip bölgeyi daha iyi tanımasıdır. Yavuz

---

¹⁸²İbni İyas, age, s.240, s.241, s.274, s.278, s.284, İbni Zambul, age, s.245-247

¹⁸³İbni İyas, age, s.177

¹⁸⁴Abdurrahman Bin Hasan El-Ceberti, *Acaibü'l-Asar Fi't-Teracümive'l-Ahbar*, c.1, Mısır Milli Kütüphanesi Yayınları, Kahire, 1998, s.39

Sultan Selim vergi sistemi, para meseleleri ve hutbe konusu dışında bir değişiklik yapmamış ve çoğu düzen Memlûkler için değişmemiştir.¹⁸⁵

Yavuz Sultan Selim Mısır'dan ayrılmasına yakın Yusuf Paşa'yı azletti ve Hayır Bey'i ölene kadar Mısır'da beylerbeyi olarak bıraktı. Hayır Bey'in emrine 5000 asker ve 500 okçu verdi. Hayır Bey bölgenin güvenliğini iyi korudu ve Yavuz Sultan Selim'in düşüncesine göre bölgede iyi idarecilik yaptı.¹⁸⁶

Hayır Bey, özellikle de Yavuz Sultan Selim'in tüm Memlûkler'i affetmesinden sonra, bölgedeki güvenliği iyi sağladı. İbn İyas'ın rivayetine göre Şaban 923(Ağustos 1517)'te Yavuz Sultan Selim anons yaptırarak herkese güvence verince sonra çok sayıda Memlûk ortaya çıktı. Memlûkler ortaya çıktıklarında üzerlerinde çiftçi kıyafetleri vardı. İbn İyas bu durumu görünce "Memlûkler çiftçiler ile nasıl aynı kıyafetleri giyecek hale geldiler?" deyip üzüntüsünü belirtir. Memlûkler bu dönemde ortadan kayboldukları için kendilerine uygun olmasa da dışardan ne buldularsa giymişlerdi.¹⁸⁷

Yavuz Sultan Selim Mısır'ı aldıktan sonra bedevilerle arasını iyi tutmak için bedevi şeyhlerine hediyeler gönderdi. Hasan Meri de arasını iyi tuttuklarından idi. Hasan Meri Tomanbay'ı Yavuz Sultan Selim'e teslim edince; ona en büyük iyiliği yaptığını, bunu yapmamış olsaydı savaşın halen devam edeceğini ve bu yüzden de Mısır valiliğinin kendisine verileceğini düşünüyordu. Lakin Yavuz Sultan Selim Mısır'ı ilk olarak Yusuf Paşa'ya emanet daha sonra da Mısır'dan ayrılmadan önce Mısır valiliğini Hayır Bey'e vermişti. Bu sebepten Hasan Meri, Hayır Bey Mısır valisi olunca kendi bölgesi olan el-Behiye'de isyan çıkarmaya çalıştı. Hayır Bey Hasan Meri'yi uyardı. Daha sonra da Hasan Meri'yi tutuklayıp Kahire Kalesi'ndeki hapishaneye attı. Mısır'ın düzensiz durumlarından yararlanan Hasan Meri hapishaneden kaçtı ve bir kaç ay saklandı. Saklandığı yerde isyancılara destekte bulunduğu söylentisi yayıldı. Hayır Bey Hasan Meri'nin kardeşi Şükrü Meri vasıtasıyla ona güven sağladığını bildirerek Hasan Meri'yi affettiğini belirtti. Daha

---

¹⁸⁵Muhammed Enis, **ed-Devletü'l-Osmaniyye ve el-Maşriku'l-Arabi**, Mısır-Engulu Yayınları, Kahire, 1985, s.142

¹⁸⁶El İshaki, age, s.164

¹⁸⁷Bu dönemde kıyafet önemli meseledir. Bedevilerin Memlûklülerin, Osmanlıların, çiftçilerin ve normal inasanların kendilerine özel kıyafetleri vardı. Kimse bir diğerrinin kıyafetini giymezdi. İbni İyas, age, c.2, s.205

sonra Hasan Meri Kahire'ye tekrar geldi ve Hayır Bey ile görüştü. Bu görüşmeden sonra Hasan Meri isyana kalkışmadı.¹⁸⁸

Hayır Bey Memlûkler'e karşı olumlu davranıp onlara önemli görevler verince Yavuz Sultan Selim ile Memlûkler'in arası düzeldi. Aynı davranışı bedevi şeyhlerine de sergiledi ve onların da güvenini kazandı. Sadece Şarkıyye vilayetinde bulunan Abdüddaim bin Bekir isyan çıkardı ve kendisini bulunduğu bölgenin hakimi ilan edip Hayır Bey'e itaat etmedi. Abdüddaim bin Bekir Kansu Gavri döneminde isyan çıkarmaya başlamış ve itaatinden çıkmıştı. Hatta İbn İyas'ın rivayetine göre yolsuzluğun en önemli nedenlerinden biri Abdüddaim bin Bekir idi. Abdüddaim bin Bekir Şarkıyye ve çevresinde bulunan köyleri harap etmiş, yağmalamış ve insanların yollarını kesip haydutluk yapmıştı. Tüccarlardan sayılamayacak derecede para alıp hırsızlık yapmıştı. Hatta savaştan kaçan beylerden, askerlerden, Memlûkler'den, sultan oğullarından paralar alıp atlarını çalıp bütün eşyalarına el koymuştu. Velhasıl Abdüddaim bin Bekir, bu yolsuzluklarla kendi atalarının şimdiye kadar toplayamadığı kadar para toplamıştı.¹⁸⁹

Bütün yaptıklarına rağmen Hayır Bey Abdüddaim bin Bekir'i affedebileceğini söyledi ve ona güven verici bir mektup yolladı. Abdüddaim bin Bekir bu mektubu aldıktan sonra Hayır Bey ile görüşmek için Kahire'ye geçti. Hayır Bey yumuşak bir üslupla Abdüddaim bin Bekir ile konuşup, onu Osmanlı'nın yeni getirdiği sisteme itaat etmesi için ikna etmeye çabaladı ama başaramadı. Bu görüşmeden sonra Hayır Bey, Memlûk beylerine Abdüddaim bin Bekir'i susturmaları için yol verdi. Memlûkler bu konuda görüşme yapmak için II.Kayıtbay'ın evinde toplanıp, bedevilerin yolsuzluklarını konuştular. İbn İyas burada toplanan Memlûkler'in sayısının 5.000 kadar olduğunu belirtir. Ayrıca bu toplantıda bazı yeniçerilerin Hayır Bey'i kabul etmeyip, ona itaat etmediklerinin de konuşulduğu yazar. Hayır Bey bu yeniçerileri bedevilerin yaptıkları yolsuzluklardan dolayı görevlendirmişti. Lakin yeniçeriler bu görevi kabul etmeyip Hayır Bey'e karşı gelmişlerdi. Bu yeniçerilerden bazıları kendi paşalarıyla da tartışmış ve aralarını bozmuştu. Bu sıralarda Hayır Bey'e bedevilerin Cize'ye yaklaşip toplamda 20.000'in üstünde sayılarının olduğu haberi geldi. Mektupta Hayır Bey'in kendisini riske atıp onlarla karşılaşmaya gelmezse,

---

¹⁸⁸İbni İyas, age, c.5, s.264

¹⁸⁹İbni İyas, age, s.222

bedevilerin Kahire'ye girip, isyan çıkartacakları belirtildi. Bu mektuptan sonra Hayır Bey askerleriyle beraber yola çıktı ve bedevilerin bulunduğu bölgeye geldiğinde ise bedeviler Cize etrafındaki dağlara kaçtı.¹⁹⁰

Bu dönemlerde Hayır Bey yeniçerilerin ağasını çağırttı. İbn İyas'ın rivayetine göre, kaçıp isyan eden 500 kadar yeniçerinin nerede olduğunu ona sordu. Ağa ise Hayır Bey'e yeniçerilerin bedevilere karşı gelmek istemediklerini belirtti. Hayır Bey de bu yeniçerileri bedevilere karşı çıkmaları için zorlayınca, yeniçerilerin bir kısmının isyan edip Garbiyye ve Şarkiyye'ye kaçtıklarını belirtti. Daha sonra Hayır Bey bütün Osmanlılar'ın açığa çıkmasını ve çıkmayanların asılıp öldürüleceğini bildirdi. Aynı zamanda Osmanlılar'ı evlerinde saklayan bedeviler ve Memlûkler'in de öldürüleceğini belirtti. O sırada Hayır Bey'in yeniçerileri ve Osmanlılar'ı Şam'a göndereceği söylentisi çıkmış. Ortaya çıkan bu söylenti Osmanlılar'ın isyanını arttırdı. Kahire karışmaya başladı. Hayır Bey II.Kayıtbay'a ortaya çıkan bu fitneyi düzeltmesi için emir verdi. Çarşılar, dükkânlar karışıp insanlar yeniden silahlanmaya başladı, ticaret tehdit altına girdi. Hatta kaçan Osmanlılar Hayır Bey'in isyan edip Mısır'ı alacağı söylentisini ortaya attılar. Hayır Bey bu olaya karşı Kayıtbay, Canım el-Hamzavi ve Ali Paşa komutasında askerler toplayıp Osmanlılar'ın isyanına karşı çıktı. Nil kenarında bir savaş oldu ve tüm isyancılar öldürüldü. Hatta bazı isyancılar kendilerini Nil nehrine attı ve boğularak öldü. Daha sonra kalan Osmanlılar kendilerine güven sağlanılmasını istediler. Bu isyan Osmanlılar tarafından çıkartılan ilk ve son isyandır.¹⁹¹

Hayır Bey Abdüddaim bin Bekir'i kendi tarafına çekmeyi başaramadı ve Abdüddaim bin Bekir isyanlara devam etti. Hayır Bey Abdüddaim bin Bekir'i Şarkiyye hakimiyetinden azletti ve bu görevi babası Ahmed Bekir'e verdi. Bundan dolayı Abdüddaim bin Bekir'in isyanı kuvvetlendi ve kendine bedevilerden ve Osmanlı hakimiyetini kabul etmeyen Memlûkler'den taraftarlar buldu. Asiler Mansure'ye yakın bir yer olan Mitgamr'a kadar ilerlediler. Memlûkler'in tarlalarını yakıp, harap ettiler. Şarkiyye'den Mansure'ye kadar olan bölge karıştı. Abdüddaim bin Bekir, babası Ahmed Bekir'i kaçırıp Şarkiyye'den gönderdi. İbn İyas Abdüddaim bin Bekir için "her fitnenin başı" sıfatını kullanır.

---

¹⁹⁰İbni İyas, age, s.224-225

¹⁹¹İbni İyas, age, s.237, s.238, s.243, s.256

İbn İyas'ın rivayetine göre bu dönemde Hayır Bey, Abdüddaim bin Bekir'den başka hiçbir şey düşünmüyordu ve bu konuda hep endişeliydi. Gerçekten Abdüddaim bin Bekir Hayır Bey'i tehdit ediyordu. Bu sırada Hayır Bey Kayıtbay komutasında askerler toplayıp Abdüddaim bin Bekir'e doğru hareket etmelerini emretti. Ancak onlar bu fitneyi ortadan kaldırmayı beceremedi. Bunun üzerine Hayır Bey Abdüddaim bin Bekir'e barışma teklifi sundu ve bu teklifi ona iletmesi için abisi olan Baybars bin Bekir'i görevlendirdi. Hayır Bey ilk olarak Baybars bin Bekir'e babasıyla Abdüddaim bin Bekir'i barıştırmasını istedi ve Abdüddaim bin Bekir'e birçok hediye gönderdi. Hayır Bey gönderdiği bu mektupta Şarkıyye vilayetinin Abdüddaim bin Bekir'in olmasına karşılık barış istiyordu.¹⁹²

25 Ramazan 924 (30 Eylül 1518) tarihinde Abdüddaim bin Bekir, Baybars bin Bekir vasıtasıyla Hayır Bey ile barışmak için Kahire'ye geldi. Kahire kalesine girer girmez babası Ahmed Bekir onu tutukladı ve bağırarak “Bu adam Mısır'daki bütün fitnenin başıdır” dedi. Ayrıca Hayır Bey'e onu asla serbest bırakmamasını söyledi. Ayrıca Kahire Kalesi'nin vekili Hayrettin Bey Hayır Bey'e “Babasının onu şikâyet etmesine rağmen neden serbest bırakıyorsun” dedi. Bu durumdan sonra Hayır Bey etrafındaki 30 bedevi ile Abdüddaim bin Bekir'i tutuklayıp hapishaneye attı. Abdüddaim bin Bekir'in bu tutuklanma haberi tüm Mısır'a yayıldı. İbn İyas'ın rivayetine göre insanlar bu haberle çok mutlu oldu ve Hayır Bey Abdüddaim bin Bekir'in tüm mal varlığına el koydu. Daha sonra Hayır Bey askerlerine Abdüddaim bin Bekir'in adamlarının hepsini takip edip yakalama emri verdi. Yakalayabildiği bütün adamlarını Kahire etrafında astı.

Abdüddaim bin Bekir hapishanede uzun süre kaldı. Ahmed Paşa Mısır valisi olunca serbest bırakıldı. Ahmed Paşa Abdüddaim bin Bekir'e Şarkıyye ilini geri verdi ve Şarkıyye'deki bedevilerin vazifelerini ve liderliğini eskisi gibi yeniden onlara bıraktı. Bu durumdan sonra Abdüddaim bin Bekir pek isyan çıkarmadı. Ancak Ahmed Paşa isyan çıkartıp Osmanlılar'dan kaçarak Mısır'dan Şarkıyye'ye Abdüddaim bin Bekir'in yanına saklandı. Daha sonra Ahmed Paşa ile Abdüddaim bin Bekir işbirliği yaptı ve Abdüddaim bin Bekir eskisi gibi uzun sürmese de kısa bir dönem insanlara ve devlete zarar verdi. Bu olaydan sonra Canım el-Hamzavi Abdüddaim bin Bekir'e bir mektup gönderdi. O mektupta Ahmed Paşa'yı yanında

---

¹⁹²İbni İyas, age, s.240,s.241, s.278, s.284

barındırmamasını ve onu Canım el-Hamzavi'ye teslim etmesini belirtti. Abdüddaim bin Bekir ise bu mektuba karşılık olarak, “Misafir öldürülmez ve teslim edilmez, fakat onu almak istiyorsan askerlerinle gel al” dedi.¹⁹³

Bu durumlardan sonra Abdüddaim bin Bekir'den Memlükler'den ve Osmanlılar'dan hiçbir kaynak bahsetmedi. Abdüddaim bin Bekir yaşıyor mu, öldü mü, serbest bırakıldı mı hususunda herhangi bir bilgi verilmedi. Hatta İbn İyas, İbn Tulun, İbn Zünbül ve Seyyid Muhammed ile İbrahim Muhammed'in bahsettiği Abdussamed ed-Diyarbakri dahil tarihçilerin hiçbiri Ahmed Paşa teslim alındıktan sonra Abdüddaim bin Bekir hakkında bilgi vermezler. Lakin bu olaylardan sonra ve özellikle de Mısır Kanunnamesi çıktıktan sonra Mısır'da isyanlar sona ermiştir.

Özetleyecek olursak bedevilerin durumlarına bakarak devletin pozisyonunu, siyasetini çözebiliriz. Bedeviler sakin olduğu sürece devletin siyasi düzeni de iyi durumda oluyor; bedeviler vergi vermeyip isyan çıkartıyor ise devletin durumu kötüleşiyor, gücü azalıyor ve devlet siyasi olarak zayıflıyordu.

2.2. Canberdi El-Gazali'nin İsyanı

2.2.1. Canberdi El-Gazali'nin Hayatı Ve Memlükler'e Hizmeti

Canberdi el-Gazali'nin doğumu ve gençlik yılları ne o dönemde yaşayan tarihçiler ve araştırmacılar ne de şimdiki dönemde yaşayan tarihçi ve araştırmacılar tarafından bilinmektedir. Bu belirsizlik durumu yalnızca Canberdi el-Gazali ile ilgili değil, onun gibi olan diğer köleler ile de ilgilidir. O dönemde kölelerin birçoğu Canberdi el-Gazali gibi Kafkasya'dan ya da Orta Asya'dan getiriliyordu. Ve o dönemde dışarıdan getirilen bu insanların hayatları, doğduğu ve büyüdüğü yerler önemsenmiyordu.

Getirilen bu köleler askeri eğitim alıyorlardı ve aralarından başarılı olanlar rütbe alıp yükseliyordu.¹⁹⁴

Kafkasya'da doğup aslen Çerkez olan Canberdi bin Abdullah, Memlük sultanı Kayıt Bey¹⁹⁵ tarafından çocukken köle olarak alındı ve daha sonra kimlik kazandırılarak serbest bırakıldı. Canberdi el-Gazali sultan Kayıt Bey tarafından

---

¹⁹³İbni Zumbul, age, s.289

¹⁹⁴Abdulaziz Nevvar, *tarihul-müctema'atul-islamiya*, Beyrut, 1973, s.81

¹⁹⁵Kayıt Bay (1412-1496), 1469'da Memlüklü Sultanı oldu.

Mısır'ın Şarkkiye şehrinin Gazal¹⁹⁶ mahallesine çalışmaya gönderildi ve el-Gazali ismini çalıştığı bu bölgeden aldı.

Canberdi el-Gazali özellikle Memlûkler'in son dönemlerinde siyasi adımlar atmıştır. Bu dönemde Memlûkler'e iyi hizmet ederek yükselmiştir. Kansu Gavri onun bu yeteneğini ve çabasını överek kendisine Kahire müfettişliğini verdi.

Kansu Gavri, Canberdi el-Gazali'nin yeteneklerine, zekâsına ve çabalarına güvenerek onun rütbesini yükseltmeye devam etti. Kahire'den sonra Canberdi el-Gazali'yi 1505 yılında Halep'e vali (sağ kolu) olarak gönderdi.¹⁹⁷ Daha sonra aynı görevi Dimaşk'ta yapması için oraya gönderdi. Buradan da ilk olarak 1511 yılında Safed¹⁹⁸ valiliğine, daha sonra da 1512 yılında Hama¹⁹⁹ valiliğine atandı.

Memlûkler bu dönemde Şam'ı altı bölgeye ayırmıştı:

Şam, Trablus, Hama, Safed, Halep'tir. Bu altı bölgeden en önemlisi Şam bölgesidir. Çünkü Şam valisi olan Memlûk sultanına en yakın durumda idi.²⁰⁰

Canberdi el-Gazali tarihçiler ve araştırmacılar tarafından anlaşılmas bir kişiydi ve karakterinden dolayı tarihi meseleler üzerinde bir çok kişinin tartışmasına yol açmış. Canberdi el-Gazali ilk amiri olan Kansu Gavri'ye, ikinci amiri Yavuz Sultan Selim'e ihanet ettiğinden dolayı bazı tarihçiler tarafından hain olarak anıldı. Bazı tarihçiler ve araştırmacılar ise Canberdi el-Gazali'nin yalnızca kendi menfaatini gözeterek hareket ettiğinden dolayı onu çıkarıcı olarak nitelendirdiler. Kimi tarihçiler ve araştırmacılar ise Kansu Gavri döneminde yaşanan durumlar ve olaylar sebebiyle Canberdi el-Gazali'nin böyle davrandığını belirtir. Lakin Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki davranışları menfaati doğrultusunda gelişti. Tarihçilerin ve araştırmacıların bir kısmı ise Canberdi el-Gazali'nin kan ve beden itibariyle Memlûk olduğunu ve Memlûkler'e ihanet edemeyeceğini belirtir. Kansu Gavri ile savaşa gittiğinde Kansu Gavri'nin ölüm haberini aldığıında artık savaşmak için bir sebep kalmadığını

---

¹⁹⁶El Gazzi, c.1, s.168 ; İbni İyas, age, c.5, s.383

¹⁹⁷İbni İyas, age, s.383 ; İbni Tulun, age, **İlamu'l-Vara**, s.196

¹⁹⁸İbni Tulun, **İlamu'l-Vara**, age, s.219 ; İbni İyas, age, s.93; Sıfd, Lübnan'da Humus'un karşısında dağlı bir şehir.

¹⁹⁹İbni Tulun, **İlamu'l-Vara**, age, s.241 ; İbni İyas, age, s.85 ; Hume, eski Şam şehirlerinden biri.

²⁰⁰Ahmed İzzat, **Tarihü'l-Arabu'l-Hadis**, Darü'nnaħda, Beyrut, 1970, s.101

düşünerek ve kendi canı ile askerlerinin canını kurtarmak için kaçtığı ifade edilir. Yani bu savaşta Canberdi el-Gazali'nin strateji gereği kaçtığı ve yeri geldiğinde Memlûkler'i yeniden canlandırmak için çabaladığı, nihayetinde onun bir Memlûk olduğu vurgulanır.

Canberdi el-Gazali Mercidabık Savaşı'nın büyük kumandanlarından idi. Kansu Gavri bu savaşta askerleri sağ, sol, ön ve arka kısımlara bölerek kendisini de ortaya alarak düzenlemişti. Canberdi el-Gazali ise bu düzende askerleriyle birlikte Kansu Gavri'nin sol tarafında bulunuyordu.²⁰¹ Bu olay ve Canberdi el-Gazali'nin makam olarak sürekli yükselip önemli görevler alması Kansu Gavri'nin ona çok güvendiğine ve onun büyük adamlarından biri olduğuna işaret eder.

İbn Tulun'un rivayetine göre, Canberdi el-Gazali Mercidabık Savaşı esnasında, Memlûkler yenilmek üzereyken, Kansu Gavri'nin ölümünden ve Memlûkler'in yenileceğinden emin olduğunda savaş meydanından çekilmeyi tercih etti. Sultanın sağ tarafında bulunan Hayır Bey ve askerleri kaçınca, ayrıca baş kumandan da ölünce savaşın kazanılamayacağını düşünüyordu. Hayır Bey'in kaçması, Cülbenler ile Karanisalar grupları arasında çatışma çıkması büyük bir kargaşaya yol açmıştı. İbn Zünbül'ün rivayetine göre bu kargaşadan dolayı askerlerin moralleri iyice düşmüştü. Bütün bu gelişmelerden dolayı Canberdi el-Gazali savaştan kaçmayı tercih etti. Onun yaptıkları ve düşüncesi bir asker olarak diğer askerlerin hayatını korumak için bir taktiktir. Nihayetinde, Canberdi el-Gazali kalan askerleriyle birlikte savaşı bırakıp 2 Eylül 1516 tarihinde Dimaşk'a geçti. Şam'a gittiğinde oradaki bütün beyler ittifakla kendisine Şam valiliğini teklif ettiler. Canberdi el-Gazali Şam'da 18 gün kadar kaldı. Daha sonra Yavuz Sultan Selim Halep'i alıp yaklaşınca Canberdi el-Gazali gizlenerek, bedevi kıyafetleri giyinerek Şam'dan Kahire'ye gitti.²⁰²

İbn Tulun'dan başka hiçbir tarihçi ya da araştırmacı Canberdi el-Gazali'nin Şam'da kaldığı 18 günden bahsetmez. İbn Tulun bu 18 gün boyunca Canberdi el-Gazali'nin Kansu Gavri gibi halka eziyet etmediğini belirtir. Canberdi el-Gazali Şam'da iken insanlara ve halka yaklaşmaya çalışıyordu ve bunu başarmıştı.

Bu dönemde bir çok halk valilerinden eziyet görürken, Canberdi el-Gazali Şam valisi olduğunda halkına ve insanlara zulüm yapmadı. Bu sayede insanlar Canberdi

---

²⁰¹Ennahravali, age, s.278

²⁰²İbni Tulun, **İlamu'l-vara**, age, s.241-242

el-Gazali'ye yaklaştı ve onu sevdi. Ayrıca bir sıkıntı çıktığında halk Canberdi el-Gazali'ye gidip rahatlıkla onunla konuşabiliyorlardı.²⁰³

Canberdi el-Gazali Kahire'ye vardı ve bir hafta sonra yeni sultan Tomanbay şam valiliğini resmen Canberdi el-Gazali'ye teslim etti. İdari ve siyasi konularda yetkiyi tamamen ona bıraktı. Bu sırada Osmanlılar Mısır'a harekete başlamıştı. Yavuz Sultan Selim'in askerleri Gazze'ye gelmişti ve Memlükler savaşa hazırlanmaya başlamışlardı. Tomanbay askerlerini düzenlemeye ve meydanlara çıkarmaya başladı. Canberdi el-Gazali'yi bu savaşa komutan olarak görevlendirdi. Tomanbay Kansu Gavri'nin Canberdi el-Gazali'ye güvendiğinden daha çok güveniyordu.²⁰⁴

Gazze'den Osmanlıların yaklaştığı ve halkın imdat çağrısında bulunduğu haberi gelince askerler tam olarak tamamlanmış olmasa da Canberdi el-Gazali Gazze'ye gitti ve oradan bedevilerden asker toplamaya çalıştı.²⁰⁵

Canberdi el-Gazali Gazze'ye yaklaşırken Gazze'ye yakın bir yer olan Bisen'de²⁰⁶ Sinan Paşa komutasında olan Osmanlılar ile savaştı. Ve bu savaşta İbn İyas'ın rivayet ettiği gibi Canberdi el-Gazali çok çabaladı lakin yaralanıp yenildi. İbn İyas bu savaşta yenilmesinin Canberdi el-Gazali'den kaynaklanmadığını belirtir. Sebep olarak da beylerin tembellik gösterdiğini, ordunun tam olarak tamamlanamadığını, savaşta askerlerin morallerinin düşük olduğunu ve bedevilerin savaşa katıldığını yazar.²⁰⁷

Bu savaşta bazı büyük beyler öldü ve Canberdi el-Gazali yaralanarak Kahire'ye dönmeye mecbur kaldı. Bu savaşın haberleri, Canberdi el-Gazali'nin yaralandığı ve Gazze'yi Osmanlıların aldığı, Kahire'ye dönmeden önce Tomanbay'a ulaşmış. Tomanbay 1516'da artık bizzat savaşa katılmaya karar vererek asker toplamaya ve

---

²⁰³İbni Tulun, **İlamu'l-Vara**, age, s.213 ; Yavuz Sultan Selim'in Canberdi El Gazali'yi şam'a vali olarak seçmesinin sebebi, bu İbni Tulun'un açıkladıkları olabilir.

²⁰⁴İbni İyas, age, s.107-108

²⁰⁵İbni İyas, age, s.118

²⁰⁶Filistin-Ürdün arası bir bölge.

²⁰⁷Genel olarak Bedevilerin aleyhinde yazıyordu.

savaşa hazırlanmaya başladı. Daha sonra Canberdi el-Gazali Tomanbay'ın yanına geldi ve İbn İyas'ın rivayetine göre , Tomanbay tarafından ikramlarda bulunuldu.²⁰⁸

Tomanbay askerleriyle birlikte Ridaniye'ye geldi ve savaş için bu bölgeye yerleşti. Mercidabık'ta bulunan askerlerin sayısından daha çok askeri burada topladı. Canberdi el-Gazali'yi de bu savaşta en büyük komutan olarak görevlendirdi.²⁰⁹

Savaş Ocak 1517'de başladı ve Sinan Paşa dahil iki tarafın liderlerinden, beylerinden ve paşalarından ölenler çok oldu. Tomanbay bu savaşta yenileneceğini anlayınca Mısır'ın güneyine çekildi. Aynı zamanda Canberdi el-Gazali dahil diğer bütün beyler de savaş alanından kaçtı. Lakin Canberdi el-Gazali'nin savaştan kaçması ihanet ya da karşı tarafa kolaylık sağlamak değil, diğer bütün beyler ve askerler gibi kendi hayatını kurtarmaktı. Ayrıca Canberdi el-Gazali bu savaştan vicdanı rahat bir şekilde ayrılmadı. Zira Memlûk Devleti'nin muhlis liderlerindendi ve devletine hep samimi davranmıştı.

İbn İyas ile İbn Zünbül bu zamana kadar Canberdi el-Gazali'den şüphelenebilecek durumlardan bahsetmezler. Canberdi el-Gazali Memlûkler'i hiç hayal kırıklığına uğratmamıştır.²¹⁰

Yavuz Sultan Selim Kahire'ye girdi ve Memlûkler askeri bakımdan yok olmaya başladı. Osmanlı Padişahı tüm Memlûkler'i affetti ve Ocak 1517'de herkese güven sağlandı. Daha sonra Canberdi e-Gazali de Yavuz Sultan Selim'den güven istedi ve padişah ona da güven sağladı. Bundan bir hafta sonra Canberdi el-Gazali beraberinde 400 Memlûk askeri ve beylerle Yavuz Sultan Selim'in konakladığı yer olan Kahire'ye, onunla görüşmeye gitti.²¹¹

Bütün bu olaylara rağmen 16.yy'da bazı kaynaklar, özellikle Memlûk kaynakları Canberdi el-Gazali'yi ihanet ile suçladılar. Yavuz Sultan Selim ile Canberdi el-Gazali'nin haberleştiğini iddia ettiler. İbnü'l-İmad bu söylenenlere şiddetli bir şekilde katılıyor, yenilmenin sebebi olarak da Canberdi el-Gazali'yi görüyor, onunla Hayır

---

²⁰⁸İbni İyas, age, s.128-129

²⁰⁹age, s.138

²¹⁰İbni İyas, age, s.107, s.118, s.128, s.145, s.146, s.147, s.161

²¹¹age, s.169

Bey'in iş birliği yaparak Yavuz Sultan Selim ile görüştüğünü iddia ediyordu.²¹² Lakin bu görüşmelerin nerede, nasıl, ne zaman olduğuna dair hiç bir bilgi göstermemektedir. Bu konuda herhangi bir mektup da bulunmamıştır. Necmeddin el-Gazzi ise Canberdi el-Gazali'yi kitabında ahmak olarak sıfatlandırmıştır.²¹³

en-Nahravali ise Kansu Gavri'nin Canberdi el-Gazali ile Hayır Bey'den korktuğunu ifade eder. Bu üçlü birbirlerine karşı samimi davranmıyor, zahirde birbirlerini seviyor ama gerçekte birbirlerini sevmiyorlardı. Bu durumdan dolayı Kansu Gavri Yavuz Sultan Selim ile savaşırken Canberdi el-Gazali ile Hayır Bey'i savaşta ön cephede kullandı.²¹⁴

20.asrın başlangıcındaki müverrihler yukarıda bahsettiğimiz Canberdi el-Gazali hakkında geçen rivayetler iştirak ettiler. Muhammed Kürt Ali, Canberdi el-Gazali için "Hainlik, bütünüyle onu tanımlayan bir sıfattır" der. Canberdi el-Gazali'nin önce Memlük Sultanı Kansu Gavri'ye, daha sonra da Osmanlı Sultanı Yavuz Selim'e ihanet ettiğini belirtir.²¹⁵ Abdülkerim Refik ise Canberdi el-Gazali için, Kansu Gavri'ye ettiği ihanet üzerine Yavuz Sultan Selim tarafından Şam valiliği ile ödüllendirildiğini yazar.²¹⁶ Abdurrahim Abdurrahman da bu konuda Canberdi el-Gazali ile Hayır Bey'in Yavuz Sultan Selim için yaptıkları en iyi şeyin Memlük ordusunda kargaşa ve söylenti çıkararak orduyu kaosa sürüklemeleri olmuştur der.²¹⁷

Bütün bu rivayetleri tenkit edip, doğruluğu ya da yanlışlığı hakkında tartışmaya girmeden önce, hızlı bir şekilde, savaş döneminde savaş etrafındaki siyasi, askerî, hukuki, ekonomik durumları kaleme almamız, bu durumları sebep ve sonuçlarıyla iyi bir şekilde kavramamız gerekiyor. Zira bir devletin askeri, siyasi, ekonomi ve adli durumlarına bakarak devletin savaşa girmeden önce bu savaşı kazanıp kazanamayacağı hakkında öngörü sahibi olabiliriz. Memlük Devleti son dönemlerinde yok olmaya çok yakındı. İsyancılar çoğaldı, çatışmalar her geçen gün

---

²¹²İbnul-LHanbelî, age, s.161

²¹³El Gazzi, age, c.1, s.168.

²¹⁴Ennahravali, age, s.278

²¹⁵Muhammed Kürt Ali, **Hitatü's-Şam**, c.2, 3.Bs, Dimaşk, 1983, s.221

²¹⁶Abdülkerim Rafik, **el-Arab ve el-Osmaniyyun 1516-1916**, Dimaşk, 1974,s.53

²¹⁷Abdurrahim Abdurrahman, , **Tarihü'l-Arab el-Hadis ve el-Mu'asır**, Daru'l-Kitab, Kahire, 1982,s.19

arttı, hatta sultanın düşmanlarıyla yakınlık gösteren bazı beyler bulundu. Bütün bu sebeplerden dolayı artık Memlük Devleti'nde çatlaklar oluşmaya başlamıştı.²¹⁸

Eski güçlü devletlerde lider olabilmek için zeki, güçlü ve ailenin en büyük oğlu olma gibi bazı sıfatları bulundurmamak gerekiyordu. Memlükler'in ilk dönemlerinden itibaren bu şekilde bir sistem yürütülüyor ve büyük beyler bir araya gelerek kendilerine göre güçlü veya zeki olanı bey seçiyorlardı. Lakin Memlükler'in son dönemlerinde bu durum tamamen ortadan kalkmıştı. Sultan olana başka bir bey tarafından düşmanlık besleniyor, komplo kuruluyor ve bu sayede sultanın yerine geçiliyordu. Yani savaşlarda yetkili olmak ya da herhangi bir sıfat barındırmak önemli değildi, sultanın arkasından komplo kurmayı başarabilen onun yerine geçiyordu. Bu durumlardan dolayı iç düşmanlık ve iç sorunlar ortaya çıktı ve devletin parçalanmasına yol açacak sebepler arttı.²¹⁹

Son dönemlerinde Memlükler birbirlerine suikast yapıyor, komplo kuruyor ve fesatlık çıkarıyorlar, birbirlerini çokça öldürüyorlardı. Bazı Memlükler sultan olunca kendi adamı olmayanları kendisini öldürebileceği korkusuyla uzak bir vilayete gönderip, onları kendi çevresinden uzaklaştırıyordu. Bazı Memlükler ise kendileri sultanın adamı olmadığı için sultanın kendisini öldüreceğinden korkup uzak vilayet isteyerek sultanın çevresinden uzaklaşıyorlardı. Zaman zaman Memlük sultanlarının kendi adamları arasında büyük sorunlar çıkıyor ve anlaşmazlığa sebebiyet veriyordu. Sultan da adamlarının hayatlarını tehlikeye atmamak ve düzenin bozulmasını önlemek amacıyla aralarından en anlaşamayana uzak vilayete görev verip, o adamını diğer adamlarından ayırıyordu. Bütün bu durumlar daha önceden oluşan devletteki çatlakları arttırmış ve siyasi olarak devletin durumu iyice bozulmuştu.²²⁰

Yukarıda bahsettiğimiz durumlar Memlükler'in son dönemlerindeki iç durumunu açıklar. Memlükler'in son dönemlerinde iç politikada olduğu gibi dış ilişkilerde de gücü azalmıştı. Diğer devletler ile olan bağlantıyı kuran adamların herhangi bir makama sahip olmadıklarını ve kendilerinin tanınan biri olmadığını söyleyebiliriz.

---

²¹⁸Adil Abdulhafız Hamza“**davru hayır bek fi Mercidabık**”, Tarih Dergisi, c.36, kahire, 1989, s.241

²¹⁹Abdulaziz Nevvar, age, s.79

²²⁰Ennahravali, sultanın kendi adamları arasındaki anlaşmazlıktan dolayı uzak vilayete gönderilen KansuGavr'nin adamı Kürdi Hasan'ı örnek olarak verebiliriz.

Bu duruma örnek olarak da Kansu Gavri'ye tütün saran kölesinin Safeviler ile Memlûkler arasında geçen muhabbetleri sağlayan biri olduğunu söyleyebiliriz.²²¹

Memlûk Devleti ekonomisinin büyük bir kısmı Avrupa'dan Asya'ya ve Hindistan'a kadar uzanan eski baharat yolundan oluşuyordu. Ama Portekizliler 1488 yılında Afrika'nın güneyi olan Ümit Burnu'nu çevreleyen yeni yolu keşfettiklerinde, Memlûkler bu durumdan ekonomik olarak etkilendi. Gelirleri iyice zayıfladı. Ekonomi kötüye gidince de halkı para konusunda sıkıştırmaya başladılar. Bu durum ise halk nazarında sultanın değerini düşmesine sebep oldu ve halk sultana hakaret etmeye başladı.²²²

Devletin ekonomisi sadece bahsettiğimiz bu sebepten dolayı sarsılmadı. Çiftçilerden bazıları fazla vergiden dolayı ettikleri ürünü toplamadan, bazıları da ürünü ekmeden bırakıp, başka yerlere yerleştiler. Ayrıca siyasi olarak çıkan iç çatışmalardan dolayı mağazalar, ticari dükkânlar, terziler vs. günlerce kapalı tutuluyordu.²²³

Aynı zamanda gümüş ve altınların gram aylarlarıyla oynandığından Orta Asya ile yapılan Memlûk ticareti sekteye uğradı ve gittikçe azaldı. Halk mali olarak sıkıntı çekti bütün bu sebepler ekonomiyi çok etkiledi.²²⁴

Memlûkler son dönemlerdeki tüm savaşlarda yenilmişlerdi. Hatta Portekiz ile savaşırken Osmanlı'nın yardımına rağmen savaşta yenik düşmüşlerdi. Yeni savaş tekniklerine pek önem vermediler. Askerlerin maaşlarını ekonomik nedenlerden ötürü ve pek de önem vermediklerinden geciktiriyorlardı. Bu durum askerlerin morallerinin bozulmasına ve askeri sistemde gevşeklik oluşmasına neden oldu. Bu hal, aynı zamanda askerlerin komutanlarına karşı gelmelerine de sebebiyet verdi.

Hatta bazı askerler Sultan'ın neden eski sultanlar gibi davranmadığını sorguluyorlardı. Bu olaylardan dolayı askerlerin kendi aralarında ve komutanlarıyla aralarında iç çatışmalar ortaya çıktı.²²⁵

---

²²¹İbn el-Hanbelî, age, s.49

²²²İbni İyas, age, c.5, s.28, s.31, Abdulaziz Nevvar, age, s.77

²²³İbni İyas, age, s.30

²²⁴İbni İyas, age, s.60, s.89

²²⁵age, s.4, s.485

İbn Zünbül'ün rivayetine göre eski Memlûkler ile yeni Memlûkler aralarında hiç anlaşamadılar, hatta savaş sırasında cülbenler ile karanisa grupları birbirlerini sattılar.²²⁶

Memlûkler'in son dönemlerinde kadılara ve alimlere saygı gösterilmiyordu, onların kararları hiçe sayılıp önemsenmiyordu. Valilerin ve sultanın yanlış emirlerini zorla kabul edip, yapmaya mecbur kalan alimler vardı. Şam'da Yavuz Sultan Selim ile Memlûkler arasındaki savaşa fetva çıkmıştı. Bu fetva sultanın zorlamasıyla çıkarılan bir karardı. Bazı alimler yanlış fetva veremem diye istifa etmek zorunda kaldı. Bir kısım alim ise sultana ve valilere karşı çıkıp doğruları söylemeye devam etti. Bu duruma örnek olarak kadı Muhammed'in, cami ile kabirin bir arada bulunduğunu gördüğünde kabirin yıkılması emrini örnek verebiliriz. Kabir, büyük beylerden bir beyin babasına ait idi. Kansu Gavri bu olayı duyduğunda o kadıyı görevinden azlettirdi. Adli sistem son zamanlarda devlete karşıydı, devlet adil davranmamaya başladı.²²⁷

Memlûkler'in son dönemlerindeki siyasi, askeri, ekonomik ve hukuki durumlarını inceledikten sonra Memlûk askerlerinin savaşta yenilmelerinin sebebini sadece ihanete bağlayamayız. Hatta yukarıda bahsettiğimiz bu durumlar yani bir devletin iç işleri yaptığı savaşlarla tamamen alakadardır. Lakin bu yenilgi ihanete de bağlı ise "Canberdi El Gazali Memlûkler'e ihanet etti mi?" sorusunu açıklamamız gerekir.

Yavuz Sultan Selim'in Canberdi el-Gazali'ye vermiş olduğu affedilme belgesi tek başına bu ihanete delil olamaz. Yani bu belge ne Yavuz Sultan Selim ile Canberdi el-Gazali'nin görüştüğünü ne de savaş sırasında Canberdi el-Gazali'nin savaş sırasında ihanet edip savaştan kaçtığı için Yavuz Sultan Selim tarafından affedilip bu belgenin ona verildiğine işaret eder. Çünkü bu belge yalnızca Canberdi el-Gazali'ye değil tüm Memlûkler'e sağlandı. Hatta bu belge Ridaniye Savaşı'ndan sonra ve Kumu'l-Hamem Savaşı'ndan önce Tomanbay'a da verilmişti. Bu belgeden dolayı Canberdi el-Gazali'yi Memlûkler'e hainlik ile niteleyen kişiler doğruluktan uzaktır. 16.yüzyılda yazılmış kaynaklara özellikle de İbn İyas ile İbn Zünbül'ün rivayetlerine

---

²²⁶İbni Zunbul, age, s.99

²²⁷Memlûklerin son dönemlerinde alimler ve kadılar ile devlet arasındaki ilişkinin nasıl bir hal aldığına dair daha ayrıntılı bilgi için şu kitaplara bakabilirsiniz; İbnul-limad el-Hanbeli, age, c.8, s.194-196-197; El-Gazzi, age, c.1, s.40-41-42-45

göre, Yavuz Sultan Selim ile Canberdi el-Gazali, Gazali affedildiğinde Yavuz Sultan Selim'in konakladığı yere gelmesinden önce ikisinin hiç görüşmediğini anlayabiliriz.

Mısırlı yazar Ahmed Fuad Mütevelli Osmanlı'nın Mısır ve Şam Fethi adlı kitabında Türk yazar olan Celalzade Koca Nişancı Mustafa'nın Selimname adlı eserinden aldığı, savaş esnasında Yavuz Sultan Selim'in Canberdi el-Gazali'ye gönderdiği özel mektubun metnini verir.²²⁸ Ayrıca İbn Tulun'un rivayetine göre Yavuz Sultan Selim savaş esnasında sadece Canberdi el-Gazali'ye değil bütün büyük beylere ve bedevi şeyhlerine mektup göndermişti.²²⁹

Kısacası, Canberdi el-Gazali Yavuz Sultan Selim ile gizli anlaşmalar yapsaydı muhakkak onunla daha önce de görüşürdü. Ya Hayır Bey'in yaptığı gibi savaştan sonra yanına gelip Yavuz Sultan Selim ile beraber olduğunu belirtir ya da bazı Memlük beyleri gibi Mercidabık Savaşı'ndan sonra Mısır'a dönmeyip Şam'da Yavuz Sultan Selim ile görüşme yapabilirdi. Ya da en azından Yavuz Sultan Selim'in Canberdi el-Gazali'ye yazdığı mektuba cevap verirdi. Zira İbn İyas'ın rivayetlerine göre Yavuz Sultan Selim Şam'a yaklaşınca, Canberdi el-Gazali tutuklanmasından korkarak gece vakti bedevi kıyafetleriyle Şam'dan kaçtı. Eğer Yavuz Sultan Selim ile gizli görüşmeleri olsaydı tutuklanmaktan korkup, bedevi kıyafetleri giyinip kaçmazdı. Ayrıca eğer aralarında bir görüşme olmuş olsaydı Memlük beylerinden ya da askerlerinden muhakkak bu durumdan şüphelenen olurdu. Bunun yanında Mercidabık Savaşı'ndan sonra Tomanbay tarafından Canberdi el-Gazali askerlerin genel komutanı yapılmıştı. Bu durum da bize Canberdi el-Gazali'nin şüphelenilecek bir durumunun olmadığını ve ona çok güvenildiğini gösterir. Nitekim şüphelenilseydi ulaştığı makamlara gelmesi imkânsız olurdu.

Ayrıca İbn İyas ile İbn Zünbül kitaplarında genel olarak bazı başka beylerinden yaptığı ihanetlerden çokça bahseder. Zira bu beyler üzerinde şüphe duyuluyordu. Bu ihanet edenlerin yaptıkları hakkında çokça konuşuldu. Lakin Canberdi el-Gazali hakkında ihanet delilleri açıklanmaz ve ondan şüphenilinen bir durum söz konusu edilmez. Ayrıca Canberdi el-Gazali Gazze'deki savaştan yaralı bir şekilde Kahire'ye Tomanbay'ın yanına dönmüş ve döner dönmez de Ridaniye Savaşı'na katılmıştır.

---

²²⁸Bu yazılan doğru lakin Canberdi El Gazali bu mektuba cevap vermedi.

²²⁹İbni Tulun, **Muhafeketun Hillen**, age, s.345, s.362

Ridaniye Savaşı esnasında Tomanbay'ın kaçtığına emin olunca o da Kahire'de saklandı. Bir süre burada kaldı. Eğer Canberdi el-Gazali Yavuz Sultan Selim ile işbirliği yapmış olsaydı Kahire'de onun yanına giderdi. Aynı zamanda bu savaştan sonra Yavuz Sultan Selim'den güven sağlamasını istemesine gerek kalmazdı.

en-Nahravali'nin rivayetine göre Kansu Gavri samimi olarak Canberdi el-Gazali'yi sevmiyordu ve onun mülkünü almasından korkuyordu. Kansu Gavri Sibay gibi bazı beylerden de korkuyordu ve bu konuda vesveseliydi. Bazı beylerinden korktuğu için de ya öldürmüş ya da kendisinden uzaklaştırarak başka vilayetlere göndermişti. Lakin Canberdi el-Gazali bir kaç sebeple bu şüphelenilen beylerden uzakta biriydi;

1. Canberdi el-Gazali'nin Kansu Gavri döneminde rütbesi hep yükseldi ayrıca Kansu Gavri ona Kahire müfettişliğini verdi.
2. Eğer Canberdi el-Gazali şüphelenilecek bir kişi olsaydı Mercidabık Savaşı'nda Kansu Gavri sağ kanadı ona emanet eder miydi?
3. Eğer Kansu Gavri Canberdi el-Gazali'ye güvenmeseydi, bütün beyleri yanına çağırıp aralarından ikisini öldürmeye karar verdiğinde Canberdi el-Gazali'nin "Fesat çıkabilir beylerini öldürme Sultan'ım" nasihatını dinleyip hareket edermiydi?
4. Eğer Memlükler Canberdi el-Gazali'nin ihanet ettiğinden şüphelenseydi, Mercidabık Savaşı'ndan sonra Tomanbay Canberdi el-Gazali'nin rütbesini yükseltir miydi? Kaldı ki Tomanbay bu dönemde Memlükler'in en zeki olanıydı ve ülke diğer zamanlarına göre en tehlikeli anlarını yaşıyordu.

2.2.2. Canberdi El-Gazali'nin Osmanli Dönemindeki Valiliği

Canberdi el-Gazali Şam valiliği yaptı. Ancak Osmanlılar tarafından seçilen ilk vali değildi. Mercidabık Savaşı'ndan sonra Yavuz Sultan Selim Yunus Paşa'ya Şam valiliğini 29 Şaban(5 Eylül 1518)'da verdi. Mercidabık Savaşın'dan sonra ilk Cuma günü Şam'da Yavuz Sultan Selim adıyla hutbe okundu. Osmanlı Padişahı Yunus Paşa'yı azlederek yerine 9 Şevval(14 Ekim 1518)'de Ahmed bin Yahşi'yi vali olarak Şam'da görevlendirdi. Şam'ın bu dönemde iki valisi vardı. Biri Memlükler

tarafından seçilen Canberdi el-Gazali diğeri ise Yavuz Sultan Selim tarafından seçilen Ahmed bin Yahşi'ydi. Ahmed bin Yahşi döneminde çokça kargaşa çıktı ve bedevilerin isyanları arttı. Ayrıca Nasirüddin İbnü'l-Haneş, Canberdi el-Gazali'nin yardımıyla bedevilerin isyanına destek verdi. Çıkan bu ayaklanmalar nedeniyle Mekke-Şam arası yollar kapandı. Ayrıca Şam'dan Mekke'ye gidecek olan erzaklar zamanında yola çıkamadı, gidecek olanlar da bedevilerin tehditlerinden dolayı yola çıkamadı. Bu sebeple Şam'ın ekonomik durumu gittikçe güçleşti, çoğu ürünlerin fiyatları arttı. Ve Nasirüddin İbnü'l-Haneş yardımıyla bedeviler yüzünden Mısır-Şam ticaret yolu kapandı. Bu dönemde bölgedeki halka ve insanlara çokça rahatsızlık verildi.²³⁰

Yavuz Sultan Selim 23 Ramazan 924 (28 Eylül 1518) tarihinde Mısır'dan Şam'a geçti. Burada Nasirüddin İbnü'l-Haneş'in yaptıklarıyla, bölgedeki güvensizlikle ve bu bölgenin nasıl bu hale geldiği ile ilgilendi. Yavuz Sultan Selim, kendisi de beraberinde olmak üzere askerleriyle birlikte Nasirüddin İbnü'l-Haneş'in isyanına karşı çıktı. İbn Tulun'un rivayetine göre Yavuz Sultan Selim ile Nasirüddin İbnü'l-Haneş arasında 19 Zilhicce (22 Aralık 1518) ile 9 Muharrem (11 Ocak 1519) tarihleri arasında çatışmalar sürdü. Ancak Yavuz Sultan Selim, Nasirüddin İbnü'l-Haneş'e ulaşamadı ve onu öldüremedi. Nasirüddin İbnü'l-Haneş ve askerleri Golan tepelerinde saklandı. Yavuz sultan Selim 11 Muharrem (13 Ocak 1519)'de Dimaşk'a döndü.²³¹

Memlük kaynakları Canberdi el-Gazali ile Yavuz Sultan Selim arasındaki, Yavuz'un Mercidabık Savaşı'ndan sonra konakladığı yerdeki 5 safer 924 (16 Şubat 1518) tarihli görüşmeden önce hiçbir görüşmeden bahsetmezler. Ancak İbn Tulun bize, 28 Ramazan 923 (14 Ekim 1517) gününe ait bir belge sunar. Bu belgede Yavuz Sultan Selim'in Canberdi el-Gazali'ye, Harran-Adana arası bedevi isyanlarını susturması için verdiği emirden bahsedilir. Ardından Canberdi el-Gazali Harran-Adana arasındaki bölgeyi bedevilerin isyanlarından tamamen temizler ve bu bölge güvene kavuşur. Bu olaydan sonra 5 Safer 924 (16 Şubat 1518)'e kadar Canberdi el-Gazali ile Yavuz Sultan Selim arasındaki hiç bir görüşmeden bahsedilmez. Yavuz Sultan Selim 1 safer 924 (12 Şubat 1518)'de Şehabettin Ahmed bin Yahşi'yi Şam

---

²³⁰İbni Tulun, **İlamu'l-vara**, age, s.235, s.240

²³¹İbni Tulun, **Muhafeketun Hillen**, age, s.379

valiliğinden azletti ve 5 Safer 924 (16 Şubat 1518) tarihinde Canberdi el-Gazali'ye resmen Şam valiliğini verdi. Osmanlı padişahı Canberdi el-Gazali'ye ayrıca Dimaşk'ı, Gazze'yi, Safed'i, Kudüs'ü ve etrafında bulunan sancakların idaresini de verdi.²³²

4 Safer 924 (15 Şubat 1518) tarihinde Yavuz Sultan Selim bütün Osmanlılara hazır olmalarını ve İstanbul'a döneceklerini belirtti. Ertesi gün ise Canberdi el-Gazali ile Yavuz Sultan Selim ikili görüşme yaptılar. Bu görüşmede Şam, yeni kanunlar, Memlükler, Çerkezler ve Şam'daki büyük bölgelerin kimlere teslim edileceği hususları konuşuldu.²³³

Canberdi el-Gazali en çok bedevilerin isyanlarının nasıl çözüleceğini düşünüyordu. Anlaşabildiği bedevilerle anlaştı, diğerleriyle de savaşmayı çare olarak gördü. Ticaret ve hac yolunun güvenli olması için elinden geleni yaptı. Canberdi el-Gazali eski dostu olan Nasırüddin İbnü'l-Haneş ile savaştı. Nasırüddin İbnü'l-Haneş, Canberdi el-Gazali'den güven istemesine rağmen Canberdi el-Gazali bunu kabul etmedi ve Nasırüddin İbnü'l-Haneş'i öldürdü ve başını kesti. Yavuz Sultan Selim'in yapamadığını Canberdi el-Gazali yaptı. Bu olaylar Yavuz Sultan Selim'in çok hoşuna gitti. Canberdi el-Gazali bunların yanında, Şam'ın güneyinde bulunan bedevi şeyhi Cağıman ile anlaştı. Bu anlaşma sayesinde hac ve ticaret yolunun güvenliği Gazze'ye kadar sağlandı.²³⁴

Canberdi el-Gazali, Yavuz Sultan Selim'in gözüne girmek için yalnızca bunları yapmakla kalmadı, Şah İsmail ve Safeviler hakkında edindiği bilgileri de Yavuz Sultan Selim'e gönderdi.²³⁵

Eylül 1518'de Yavuz Sultan Selim kadımlarla görüştü. Örf, adet, kılık-kıyafet, hukuki sistemler gibi konularda değişiklikler yapıldı ve bu değişimler yazıya geçirildi. Belgelenen bu değişimleri de kadımlar onayladı.²³⁶

---

²³²İbni Tulun, **İlamu'l-Vara**, age, S241, muhammed bin İsa bin Kennan, **Hadayiku'l-Yasemin fi Zikr Kâvâninil-Hulefaves-sâlâti'l**, Daru'n-Nefais, Beyrut, s.228

²³³İbni Tulun, **İlamu'l-Vara**, age, s.244

²³⁴age, s.246

²³⁵İbni Tulun, **Mufakehetün Hillen**, age, s.381

²³⁶age, s.384

Canberdi el-Gazali'nin Yavuz Sultan Selim'in gözüne girmek için ya da Osmanlıları yanıltmak için eski dostu olan Nasırüddin İbnü'l-Haneş'i öldürmesine gerek yoktu. Canberdi el-Gazali bunu yaparak artık tamamen Yavuz Sultan Selim'e tabi olduğunu belirtmek istiyordu. Ama aslında yapmaya çalıştığı Osmanlı'yı yanıltmaktı. Nitekim arkadaşını öldürmeseydi de Şam valisi olacaktı. Canberdi el-Gazali'nin bir şeye ihtiyaç duymadan da vali olabileceğinin sebeplerini şu şekilde açıklayabiliriz:

1. Yavuz Sultan Selim'e göre Memlükler bu yeri Osmanlılar'dan daha iyi bildikleri için daha iyi yönetebilirlerdi.
2. Yavuz Sultan Selim Canberdi el-Gazali'yi seçmeye mecbur kalacaktı, çünkü Memlük beylerinden başka bir bey yoktu.
3. Canberdi el-Gazali askere hizmet etti, uzun dönem siyaset yaptı ve son dönemlerdeki siyaseti şekillendiren isimlerden biri olmuştu.
4. Yavuz Sultan Selim, Tomanbay'ın fikirlerine önem verirdi ki, Tomanbay'ın Şam valiliğini Canberdi el-Gazali'ye verdiği gibi Yavuz da ona verecekti.
5. Ayrıca Yavuz Sultan Selim, Kahire'de Canberdi el-Gazali ile görüşünce onun zeki olduğunu hemen anlamıştı.
6. Hemde Canberdi el-Gazali Şam'da ünlüydü, herkes onu konuşuyor ve seviyordu.

Nihayet Canberdi el-Gazali, Yavuz Sultan Selim İstanbul'a döndükten sonra valiliğe başlayacaktı. Halkın ve tüccarların üzerindeki fazla vergiyi kaldırdı. Halkın güvenliği söz konusu olduğunda haddini bilmeyeni Osmanlılar'dan olsa dahi hemen öldürüyordu. Böylece halka yaklaşmaya çalıştı.²³⁷

Bu sebeplerden dolayı Canberdi el-Gazali halkın nazarında sürekli yükselmeye başladı. Halk, Canberdi el-Gazali'yi kurtarıcı olarak görüyordu. Canberdi el-Gazali böylelikle isyan etmek için önn hazırlığını tamamlamış, isyan etmek için uygun zamanı kolluyordu.²³⁸

---

²³⁷İbnul-LHanbelî, age, c.8, s.150-151 ; El-Gazzi, age, c.1, s.168-170

²³⁸İbni İyas, age, c.5, s.339

2.2.3. Canberdi El-Gazali İsyani

el-Himsî'nin rivayetine göre Canberdi el-Gazali, iyilikleriyle insanların ve Yavuz Sultan Selim'in güvenini kazanmak için Beyrut'ta 400 kişiyi öldürüp başını kesti.²³⁹ Şam'da bulunan Memlükler'e yaklaştırmaya çalışıyordu. Onlarla arasını hep iyi tutmaya çalıştı Bu sayede de kendisini destekleye Memlükler'in sayısı arttı. Canberdi el-Gazali'nin bu şekilde davranması Osmanlı'ya tamamen itaat etmediğini gösterir. Ayrıca Yavuz Sultan Selim döneminde Şam bölgesinde önemli vazifeleri olan Osmanlıları azletti ve yerlerine Memlükleri getirdi. el-Bika bölgesinin sorumlusu olan Sinan Paşa'yı azledip burayı Ahmed bin Nasır bin Haneş'e verdi. Bedeviler bu duruma sevindiler, çünkü eski alışkanlıklarını ve adetlerini bu şekilde daha rahat yapabileceklerdi.²⁴⁰

Ancak Canberdi el-Gazali bedevilere bu fırsatı vermemek ve oluşturduğu düzenin bozulmaması için halktan yararlanıp ikinci bir güç kullanmayı düşündü. Halk ile samimi olmaya başlamıştı. Onlara Osmanlılardan zarar geldiği anda Osmanlıları öldürüyordu. Bundan amacı halka olan iyi niyetini göstermek ve yahut Osmanlı askerlerini azaltmak idi. Canberdi el-Gazali'nin bütün bu yaptıkları Osmanlı'ya karşı samimi olmadığını gösterir. Osmanlı Devleti için yaptığı önceki hareketler geçiciydi ve Osmanlı'ya karşı çıkıp Memlükleri canlandırmak için bir fırsat bekliyordu.

Ekim 1520'de Yavuz Sultan Selim'in ölüm haberi ve oğlu Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta çıktığı haberi geldiğinde, Canberdi el-Gazali'nin Şam'daki hakimiyeti tamamen yerleşmiş, halka ve Memlüklere çok yakın olmuş, bedevilere hakimiyetini geri vermişti. Bütün bu olaylardan sonra Canberdi el-Gazali artık beklediği fırsatın geldiğini düşünmeye başladı.²⁴¹

Canberdi el-Gazali yaptıklarından ve yapacaklarından İstanbul'un Şam'a olan uzaklığından yararlanmak istiyordu. İlk olarak Osmanlı kıyafetlerini yasakladı ve Memlük kıyafetlerinin kullanılmasını yasalaştırdı. Onun uyguladığı kıyafet değişikliği bir kültürel hareketti. Canberdi el-Gazali'nin bu değişim ile Osmanlı

---

²³⁹El Himsi, age, s.549

²⁴⁰İbni Kennan, age, s.20; Ahmed Fuad Mutuvelli, **Kanun Name Mısır**, Daru'l-Hanî, Kahire, 1986, s.247

²⁴¹İbni Tulun, **İlamu'l-Vara**, age, s.259

kültürünü yok saydığını ve gözle görülebilir bir isyan başlattığını söyleyebiliriz. Canberdi el-Gazali bunun dışında Osmanlı'nın getirdiği bazı yasaları da değiştirdi.²⁴²

Osmanlı Şam'ı aldığı ve oraya hakim olduğunda, bu bölgedeki para birimini de değiştirmişti. Bu nedenle halk çok zarara uğramış ve ellerindeki malın değeri yarıya düşmüştü. Canberdi el-Gazali Osmanlı'nın değiştirdiği yasaları eskiye döndürürken bu para birimini de eski haline çevirdi.²⁴³

Memlük Devleti hukuk sisteminde 4 mezhebe ait 4 kadı bulunurdu ve kim hangi mezhebden ise onun kadısına gidip ona göre hüküm alırdı. Osmanlılar Devleti'nde ise bir adet genel kadı bulunuyordu ve o da Hanefi mezhebinden idi.

Yavuz Sultan Selim Şam'dan ayrılmadan önce bu bölgedeki hukuk sistemini değiştirip, Osmanlılarda nasıl ise burayı da o şekilde değiştirmişti. Önceden Şafii olup hanefileşmiş olan Şeyh İbn Farfur'u genel kadı yapmış diğer kadıları azletmişti. Canberdi el-Gazali isyana başlayınca ilk yaptığı işlerden kadılık sistemini eski haline döndürmek oldu. Ayrıca Yavuz Sultan Selim tarafından kaldırılan şahitlik²⁴⁴ meselesini de eskiye çevirdi.

Canberdi el-Gazali'nin yaptığı bu değişikliklere ilk karşı çıkan Şeyh İbn Farfur oldu. Bu olay çatışmaları zirveye çıkardı.

Halktan haftada bir ya da ayda bir vergi toplanıyordu. Çiçilerin ürünlerinin de bir kısmı vergi niyetine alınıyordu. Toplanan vergilerin bir kısmı kadılara gidiyordu. Canberdi el-Gazali halka yaklaştığında, onlar üzerindeki bu fazla vergileri kaldırdı. Bu vergiler kalkınca, İbn Farfur karşı çıkarak kaosu iyice arttırmıştı.

Ayrıca Dimaşk'ın etrafındaki kapılardan ticari giriş çıkışlar vardı. Bu kapılardan her ticari malın giriş ve çıkışında vergi alınıyordu. Canberdi el-Gazali bu vergiyi de tamamen kaldırmıştı.

---

²⁴²İbni Kennan, age, s.231

²⁴³İbni Tulun, **Mufakehetun Hillen**, age, c.2, s.47-S58-59

²⁴⁴memlüklerde Yavuz Sultan Selim'den önce sanıkların olaylarına şahit olanlar dışında kadı tarafından alınan hükümlere de şahitlik edenler vardı. Kadı hükmünü verdikten sonra bu şahitler kadının hükmünü şahitlik ederlerdi. Bu şahitler genel olarak Memlüklerdendi.

Canberdi el-Gazali bu dönemlerde yeni bir karar daha çıkartmıştı. Kadınlara, çocuklara zarar veren herhangi bir kimse, özellikle de Osmanlılar'dan olanın, ceza olarak o kişinin silahını alınıyordu ve bir daha da o kişiye silah verilmiyordu.

Bu değişikliklerden Yavuz Sultan Selim'in haberi olduğunda, Canberdi el-Gazali ona değişikliklerin sebebini açıklayan bir mektup göndermişti.. Şam'ın Yavuz Sultan Selim'in getirdiği kadılık sistemine alışık olmadığını, vergilerin önceden bu şekilde toplanmadığını, halkın bu durumlara itiraz ettiğini, ticaret harcının da önceden olmadığını ve bütün bu değişikliklerin halk için ağır olduğunu belirtmişti. Yavuz Sultan Selim ise cevap olarak "Bu yeri sana teslim ettik, sana güvendik, şerî olan hükmü uygula" buyurmuştu.²⁴⁵

Şeyh İbn Farfur, Canberdi el-Gazali'nin bu yaptıklarını görünce ve bu konuda ısrarlı olduğunu anlayınca, aralarındaki anlaşmazlık genişledi ve İbn Farfur Dimaşk'ı bırakıp Halep'e gitti. Canberdi el-Gazali genel kadı olarak Şerafettin bin Miflih el-Hanbeli'yi görevlendirdi.

Necmeddin el-Gazzi hocasının babasının söylediklerinden bahseder. Canberdi el-Gazali'yi 926 yılına kadar halkın onu çok sevdiğini, herkesin onu kabul ettiğini, herkese göre iyi insan olduğunu ve herkesin onun yaptığı iyi şeylerden bahsettiğini yazar. Canberdi el-Gazali, gayrimüslimler denizden Beyrut'a saldırdığında Beyrut'a savaşmaya gitmiş ve bu savaşta 100 kişi öldürmüştü. Bu durum halkı sevindirdi ve Canberdi el-Gazali'ye güvenmelerini sağladı.

Canberdi el-Gazali Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanma çıkardığını açıkladı ve bu isyanı yeniçerilerin bulunduğu Şam kalesini kuşatarak başlattı. 30 Ekim 1520'de Şam kalesini aldı. Ardından da Hama bölgesini kuşatmaları için askerlerini gönderdi. Hama bölgesini de aldı ve Osmanlılardan olan Hama valisi Halep'e kaçtı. Daha sonra Trablüşşam'ı aldı ve Trablüşşam valisi de Halep'e kaçtı. Canberdi el-Gazali kendisini el-Meliku'l-Eşref unvanıyla Şam bölgesinin sultanı ilan etti. Cumalarda onun adıyla hutbe okunmaya başlandı, artık paralar onun ismiyle basılmaya başlandı. Şam bölgesi de üç gün boyunca süslendi.²⁴⁶

---

²⁴⁵El Gazzi, age, s.170

²⁴⁶İbni İyas, age, c.5, s.68-70 ; İbni Tulun, **İlamu'l-Vara**, age, s.260

el-Himsi'nin rivayetine göre 23,24 Safer 927 (3,4 Şubat 1521) tarihinde Canberdi el-Gazali, imamları, muhtarları ve hutbe okuyanları topladı. Onlara kendisine itaat edilmesi için yemin ettirdi ve el-Meliku'l-Eşref lakabıyla anılmasını emretti.²⁴⁷

Canberdi el-Gazali kendisine ve yaptıklarına Memlûk beylerinden destek almak istiyordu. Bundan dolayı Mısır valisi Hayır Bey'i kendi tarafına çekmek için çabaladı ve ona mektup yolladı. Hayır Bey'in kendisine yardım etmesini talep ediyordu. Canberdi el-Gazali kendi düşüncesine göre mantıklı sebepleri Hayır Bey'e yazarak onu kendi düşüncesine çekmek istiyordu. Canberdi el-Gazali, Yavuz Sultan Selim öldükten sonra yerine geçen oğlu Kanuni Sultan Süleyman'ın küçük ve deneyimsiz olduğunu, ayrıca bu bölgenin İstanbul'a uzaklığını belirterek Hayır Bey'in kendisine destek olmasını istedi.

İbn İyas'ın rivayetine göre Hayır Bey bu durumdan hiç hoşlanmadı ve Canberdi el-Gazali'nin bu söylediklerine sinirlendi. Canberdi el-Gazali Mısır bölgesine yaklaşmasın diye Kahire'nin çevresine askerlerini yerleşti. Bu bölgeler İskenderiye, Dimyat ve Gazze'nin sınırındır. Hayır Bey kendi bölgesini savunmak için askerleri gönderirken bir yandan da Kanuni Sultan Süleyman'a adamlarıyla birlikte Canberdi el-Gazali'den kendisine gelen bütün mektupları gönderdi.²⁴⁸

Canberdi el-Gazali Kanuni Sultan Süleyman'ı küçük ve tecrübesiz olarak görüyordu. Etrafındaki adamları kendisine açık açık düşüncelerini belirtiyorlardı. Adamları Mercidabık ve Ridaniye'yi unutmamasını, Osmanlı'yı küçük görmemesi gerektiğini söylüyorlardı. Canberdi el-Gazali ise bu zaferlerin geçtiğini ve bunların Yavuz Sultan Selim tarafından gerçekleştiğini savunuyordu. Yeni padişah Kanuni Sultan Süleyman'ın aciz ve kudretsiz olduğunu ve bu sene sonuna kadar bile tahtta kalamayacağını ileri sürüyordu.

İbn İyas'ın Canberdi el-Gazali hakkındaki "ahmak" betimlemesinin sebebi belki de bu bilgilere dayanıyordu. Canberdi el-Gazali, Kansu Gavri gibi etrafındaki istişare ettiği adamlarının söylediklerini umursamamış ve kendi bildiğini yapmıştı. Bazı müşavirleri ona, Hayır Bey'i kendi tarafına alabiliyorsan bu konudaki fikirlerini de destekleyeceklerini bildirmişlerdi. Canberdi el-Gazali Hayır Bey'i kendi tarafına çekmek için ciddi bir şekilde çaba göstermişti.

---

²⁴⁷El Himsi, age, s.540

²⁴⁸İbni İyas, age, c.5, s.367-368

Bu mektuplar meselesinde İbn İyas ile İbn Zübül farklı rivayetlerde bulunurlar. İbn Zübül'ün rivayetine göre, Canberdi el-Gazali baskı yaptığında ve eğer kabul etmezse Şam'dakilerle birlikte gelip Hayır Bey'i öldüreceğini söyleyince, bu ısrara karşı Hayır Bey'in "illaki ayaklanma çıkartacak isen, ancak Halep bölgesini aldığında ben sana tabi olurum" dedi. Hayır Bey akıllıca davranıp, Canberdi el-Gazali'den zor bir iş istedi. Hayır Bey ya Canberdi el-Gazali'nin bunu yapamayacağını düşünüyordu ya da Canberdi el-Gazali'nin gücünü dağıtmak istiyordu. İbn İyas'ın rivayetine göre ise Canberdi el-Gazali'nin adamları Hayır Bey'e gelip ona Gazali'nin niyetlerini sunduklarında bu duruma sinirlenmiş Gazali'nin gönderdiği bu adamları tutuklayarak hapishaneye atmıştı. Bu iki rivayet arasında belirgin bir şekilde fark vardır. Lakin bu iki rivayetten ortak olarak çıkarabileceğimiz sonuç, Hayır Bey'in Canberdi el-Gazali'nin bu ayaklanma için gücünün yeterli olmadığını düşünmesidir. Ayrıca Hayır Bey'in kendisini ve bölgesini zor durumda bırakmak istemediğini de anlayabiliriz.²⁴⁹

Canberdi el-Gazali bu arada Osmanlılar ile Safeviler arasındaki çatışmalardan da yararlanmayı ihmal etmedi. Canberdi el-Gazali İsmail Safevi'ye niyetlerini, yapacağı isyanı ve bunların sebeplerini bildirdi. Hatta bizzat İsmail Safevi'den askerlerini göndererek yardım etmesini yahut kendisinin de askerleriyle beraber gelerek yardımda bulunmasını istedi. Ayrıca İsmail Safevi'ye Şam vilayetini Osmanlılar'dan kurtarmak istediğini açıkladı.

Canberdi el-Gazali, İsmail Safevi'ye gönderdiği mektupta Hayır Bey'in onunla beraber olup olmadığından bahsetmedi. Belki Mısır'daki bazı gruplar ya da bedeviler ona destek veriyordu. Nitekim Mısır'da Canberdi el-Gazali'nin taraftarları bulunmaktaydı. Bu yüzden İsmail Safevi'ye Mısır'dakilerin kendi tarafında olduğunu belirtmişti.²⁵⁰

Ancak Memlûk kaynakları İsmail Safevi'nin bu teklifi kabul edip etmediğini açıklamadı. Belki de Ahmed Mütevellî'nin dediği gibi, İsmail Safevi asker toplamış ve beklemeye başlamıştı. Kimin kazanacağını bilmiyordu ve Çaldıran Savaşı'ndan dolayı Osmanlı'nın gücünün farkındaydı. Canberdi el-Gazali kazanmaya yaklaşırsa

---

²⁴⁹İbni İyas, age, s.368 ; Ahmed Mutvelli, age, s.244

²⁵⁰Ahmed Mutvelli, age, s.247 ; Abdulkерim Rafik, age, s.84

İsmail Safevi devreye girecekti, kazanamayacak olursa İsmail Safevi kendisini zor durumda bırakmak istemeyip bu savaşa karışmayacaktı.

Necmeddin el-Gazzi'nin rivayetine göre Canberdi el-Gazali Beyrut'ta iken Yavuz Sultan Selim'in ölüm haberini aldı. Yavuz Sultan Selim'in vefatından sonra Arap bölgeleri tartışmaya girdi. Yavuz Sultan Selim'e bağlı kalıp kabul edenler ve kabul etmeyenler bulunuyordu. Halep ve Mısır Yavuz Sultan Selim'e bağlı kaldı, lakin Şam bağlı kalmayıp, kabul etmedi.²⁵¹

Dimaşk Kalesi'ndeki Osmanlılar Canberdi el-Gazali'nin bütün bu yaptıklarının bir sebebi olduğunu düşünüyorlardı. Dimaşk Kalesi'nde yaklaşık 200 kadar Osmanlı askeri bulunuyordu. Osmanlılar Yavuz Sultan Selim'in ölüm haberini alınca Dimaşk kalesinin kapılarını kapattılar. Canberdi el-Gazali bu haberi duyunca hemen Beyrut'tan Dimaşk'a geçti ve bir kaç gün süreyle Dimaşk Kalesi'ni kuşattı. Necmeddin el-Gazzi'nin rivayetine göre orada bulunan Osmanlılar dayanamayıp, kapıları açtılar ve Canberdi el-Gazali'ye teslim ettiler. Bunun üzerine Canberdi el-Gazali Dimaşk Kalesi'nin sorumlusu olan Osmanlı askerini Kudüs'e yollayıp hapishaneye attı. Ardından bütün Memlûkler'e eski vazifelerini geri verdi. Dimaşk Kalesi'nin sorumluluğunu kendi beylerinden İsmail Bey'e verdi.

Canberdi el-Gazali, bölgedeki tüm imamlara halkın yavaş yavaş bu isyana hazırlanması için emir verdi ve dua edilmesini söyledi.

Necmeddin el-Gazzi bu olay için "Cahiller ve ileriye göremeyenler bu olaya sevindiler ve heyecanlandılar, akıllı insanlar ve ileriye görebilenler ise bu durumu kabul etmediler ve korktular" dedi. Ayrıca âkil bilinen alimler Canberdi el-Gazali'ye nasihat ettiler. Canberdi el-Gazali'yi ve iyi olan idaresini kaybetmek istemediklerini açıkladılar. Ancak Canberdi el-Gazali dinlemeyip, Trablusşam, Humus, Hama ve Halep'i kuşatmaya karar aldı. Ardından Humus valisini öldürdü, Hama valisi ise Halep'e kaçtı. Hama valisiz kaldı ve Hama'yı kuşattıktan sonra oraya Kansu Bey'i vali olarak göndendirdi.²⁵²

Canberdi el-Gazali Şam'da bulunan güçlü kaleleri almış, Halep kalmıştı. 25 Kasım 1521'de Dimaşk'dan Halep'e yöneldi. Halep'in valisi Kırâç Paşa savunmaya geçti ve askerlerini Halep'in etrafına gönderdi. Ayrıca Kırâç Paşa Kanuni Sultan

---

²⁵¹ El Himsi, age, s.541

²⁵² El Gazzi, age, s.171-172 ; El Himsi, age, s.540

Süleyman'dan asker ve malzeme yardımı istedi. Canberdi el-Gazali Halep'i kolay elde etmek için buraya geldiğinde dışarıdan gelen su kanallarını kesti ve on iki gün boyunca Halep'i kuşattı.

Canberdi el-Gazali sınırlarını genişletmeye başlamıştı. Halep'e gelmeden önce Memlükler'den ve bedevilerden kendisine tarafdarlar topladı. Savaşı kazanmaya yakın olduğunda Mısır'dan da bazı Memlükler ona destek olmak için katıldı. Canberdi el-Gazali bedevilerden 15.000 ve Memlükler'den de 8.000 asker topladı. Gazali için bu askerler iyi bir sayıydı. Ayrıca savaşta 20 tane büyük top kullanarak Halep'i kuşattı.

el-Himsî'nin rivayetine göre Canberdi el-Gazali Halep'e gidip orayı kuşatırken 22.000 asker ona eşlik etmişti.²⁵³

Canberdi el-Gazali Halep'e giderken Gazze'den destek olarak gelen kişilerin mevcudu 3.000 kadardı. Canberdi el-Gazali Halep'i kuşatırken, kim olduğu bilinmeyen grup tarafından Dimaşk'a saldırılmış, çarşılar ateşe verilmiş, köprüler yıkılmıştı.²⁵⁴

Kıraç Paşa Halep'i savunmaya çalışırken Halep'in bütün kapılarını kapattı. Askerlerinin morallerini yüksek tutmak için onlara para dağıttı. 8 Aralık 1520'de Kıraç Paşa bir grup askerini Halep'i savunmak için Canberdi el-Gazali'yle savaşmaya gönderdi. Fakat Kıraç Paşa'nın gönderdiği bu askerler yenildi. Üç gün boyunca şiddetli çatışmalar oldu.

Halep ahali için günler çok zor geçiyordu. Gündüz Canberdi el-Gazali'nin yıktığı duvarları, gece Halep halkı onarıyordu. 13 Aralık 1520 tarihinde Gazali Halep'in bütün surlarını yıktı. Askerleri merdivenleri surlara dayayarak Canberdi el-Gazali'nin emriyle içeri girmeye çalıştılar. Fakat okçular Canberdi el-Gazali'nin askerlerine karşı çıkarak onların içeri geçmesini engelledi.²⁵⁵

Canberdi el-Gazali Halep'i kuşatmasına rağmen başarılı olamadı. Soğuktan dolayı kuşatmayı bıraktı ve Şam'a yöneldi. Osmanlı askerlerinin yaklaşması ve Hayır

---

²⁵³El Himsi, age, s.541

²⁵⁴El Himsi, age, s.542

²⁵⁵İbni Tulun, **İlamu'l-Vara**, age, s.260-265 ; Muhammed Kürt Ali, age, c.2, s.222

Bey'den de yardım gelmemesi Canberdi el-Gazali'yi Şam'a yönlendiren sebeplerdendi.

Hayır Bey Osmanlı'ya iyi niyetini göstermek amacıyla askerler toplamaya başladı. Mısır'ı savaş mühimmatları ve askerleriyle Kahire Kalesi'nde savunmaya çalıştı. Ancak bu arada Hayır Bey'in askerleri arasında sorun çıktı. Çünkü Osmanlılar Şam'a gitmek istemiyordu. Şam valisiyle ancak Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle savaşıacaklarını belirttiler.²⁵⁶

İbn İyas'ın rivayetine göre Hayır Bey Canberdi el-Gazali'nin yenildiğine inanıyordu ve Kanuni Sultan Süleyman'a dostluğunu, iyi niyetini göstermek için habersiz bir asker grubunu Şam'a göndermek istedi. Aralık 1520'de Kanuni Sultan Süleyman'dan Hayır Bey'e gelen mektuplar Mısır'dan çıkmaması ve Canberdi el-Gazali'ye yaklaşmaması yönündeydi. Kanuni Sultan Süleyman'ın buyurduğu üzere İstanbul'dan gelecek askerler bu işi halledebilecekti.²⁵⁷

Kanuni Sultan Süleyman'ın Hayır Bey'e asker göndermemesi hususundaki mektupların amacı, nihayetle Hayır Bey'in askerlerinin de Memlük askerleri olduğu ve savaşa gittiğinde aralarında fikir değişikliği olabilecek kişilerin varsayımındandır. Diğer bir amacı da Canberdi el-Gazali'nin ayaklanmasının diğer bölgelere yayılmasını engellemek istediğindedir. Eğer ayaklanma genişlerse Osmanlı Devleti'nin işi daha zor olacak, askerlerin sorumluluğu artacak ve belki de iş çözülemez bir hal alacaktı.

Canberdi el-Gazali Halep meselesini kapatmayınca ve Osmanlı askerlerinin İstanbul'dan yola çıktığını öğrenince burayı savundu. Halka seslenerek "Benim için değil kadınlarınız, kızlarınız, mallarınız için savaşın!" dedi.²⁵⁸

Kanuni Sultan Süleyman son gelişmeler üzerine Dimaşk'a asker gönderdi. Dimaşk ahali korkmaya başlamış, bölgeyi güvensizlik sarmış ve kargaşa çıkmıştı. Alimler ve akîl insanlar Canberdi el-Gazali'ye verdikleri nasihatta başarılı olamadıklarını anlayınca, Allah'tan Canberdi el-Gazali'nin ölümünü temenni ettiler. Alimler aralarında müslüman kanının boşa akacağını ve iki müslüman arasında

---

²⁵⁶İbni İyas, c.5, s.373-375

²⁵⁷İbni İyas, age, s.377

²⁵⁸İbni Tulun, **İlamu'l-vara**, age,,s.266, İbni İyas, age, c.5, s.377

savaşın kötü olduğunu konuşuyorlardı. Halk mallarını, zevcelerini, evlerini Dimâşk etrafında bulunan köylere taşımaya başladılar. Necmeddin el-Gazzi'nin rivayetine göre evlerini bırakıp gidemeyen halk, camilerde savaşın şehrin dışında bir yerde olması için Allah'a dua ediyordu. Osmanlılar'ın yaklaştığı haberi gelince Canberdi el-Gazali kaçmayı düşünmeye başladı. Ancak topladığı askerler Canberdi el-Gazali'ye öyle ahmakça bir cesaret verdiler ki kaçmaktan vazgeçti. Canberdi el-Gazali'nin askerleri güçlü ve eğitilmiş değillerdi. Köylerden, ormandan ve eski Memlûkler'den toplama askerlerdi.²⁵⁹

Osmanlıların Halep'e yaklaştığı haberi Şam'a ulaştı. Halep'e ilk ulaşan Osmanlı kuvvetleri Zülkadr vilayetinin valisi olan Ali bin Şahsüvar'ın komutasındaki askerlerdir. Bu askerler gelen diğer Osmanlı askerlerinin gelip tamamlanmasını bekliyorlardı. Bir kaç gün sonra Ferhat Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Halep'e vardı. Osmanlı askerlerinin sayıları hakkında çeşitli rivayetler ve tartışmalar bulunmaktadır. Necmeddin el-Gazzi'nin bu konudaki rivayetine göre gelen askerler 62.000 kişi idi. İbn Kennen'in belirttiği Osmanlı askeri 34.000 kişi olup beraberinde 1.180 at arabası bulunmaktadır. Askerlerin sayısı tam olarak belli değil, lakin zikredilen bu rivayetler gerçeğe yakın olmayıp, gerçek sayı bu rivayetlerden daha düşük olmalıdır.²⁶⁰ Ayrıca Necmeddin el-Gazzi savaşta ölen Osmanlı sayısının da 7.000 olduğunu rivayet eder.²⁶¹

Yine ona göre, Osmanlılar şehre geldiğinde, şehrin kapıları açıldı ve onlara karşı çıkan olmamıştı. Canberdi el-Gazali tarafından tayin edilen Dimâşk Kalesi'nin sorumlusu İsmail Bey, savaşmadan kalenin anahtarını Osmanlılara teslim etmişti. Ancak kaleye giren Osmanlı askerleri içeridekileri sağ bırakmamıştı.

Ayrıca Osmanlılar şehre girdiğinde, hırsızlık, yolsuzluk yaparak tarlaları, çarşıları, evleri soymuşlardı. Bu olayı gören ve Canberdi el-Gazali'nin yaptıklarına açıkça karşı olduğunu kitabında belirten el-Himsi, Osmanlıların şehre girmesini Timurleng'in askerlerine benzetir ve şehrin titrediğini belirtir.²⁶²

---

²⁵⁹El Gazzi, age, s.171

²⁶⁰İbni Tulun, **İlamu'l-Vara**, age, s.270; El Gazzi, age, c.1, s.170; İbni Kennan, age, s.237

²⁶¹v El Gazzi, age, s.171

²⁶²v El Himsi, age, s.544; El Gazzi, age, s.172

Canberdi el-Gazali Osmanlı askerlerinin geldiği haberini aldıktan sonra, onlarla Dimaşk'tan başka yerde karşılaşmayı istedi. Osmanlı askerleri Dimaşk'a 20 km uzaklıkta olan el-Kasir bölgesine gelince, Canberdi el-Gazali askerleriyle birlikte 5 Şubat 1521'de hemen harekete geçip onlarla savaşmaya çıktı.²⁶³ İki taraf Şam civarında bulunan köylerden biri olan Barze'de²⁶⁴ karşılaştılar.

İlk çarpışmalarda Canberdi el-Gazali'nin askerlerinin ne kadar zayıf ve güçsüz olduğu anlaşıldı. Memlûk askerleri yenildi ve Gazali tutuklandı. Daha sonra da başı kesildi. İbn İyas'ın rivayetine göre Canberdi el-Gazali ve bazı Memlûk beylerinin başı kesilip, İstanbul'a yollandı. Ferhat Paşa komutasındaki Osmanlı askerleri, savaş meydanından kaçan Memlûk askerlerini takip ettiler. Öldürülen Memlûkler'in sayısı hakkında İbn Tulun 3.000, Necmeddin el-Gazzi 7.000, İbn İyas ise 10.000 rakamlarını verirler.

6 Şubat 1521 tarihinde Ferhat Paşa Dimaşk'a girdi ve Dimaşk Kalesi'nin anahtarları Ferhat Paşa'ya teslim edildi. Ferhat Paşa güvenliği sağlamak amacıyla askerlerini sokaklara, caddelere dağıttı. Canberdi el-Gazali'nin isyanı bu şekilde son buldu ve Dimaşk vilayeti yeniden Osmanlı'ya ilhak edildi. Canberdi el-Gazali'nin isyanı yüzünden kapatılan yollar ve Mısır-Şam ticaret yolu yeniden açıldı.²⁶⁵

İbn İyas'ın rivayetlerine göre Canberdi el-Gazali ayaklanmasından dolayı Mısır-Şam ticaret yolları 3 ay boyunca kapalı tutulmuştu. Bu sebeple hem Mısır hem de Şam ekonomik olarak bu durumdan olumsuz etkilendi. Gıdaların ve diğer malların fiyatları yükseldi. Bu sebeplerle de Mısır ve Şam bölgesel olarak bu ayaklanmadan ötürü sıkıntıya girdi.²⁶⁶

9 Şubat 1521 tarihinde Ferhat Paşa Şam vilayetinin durumunu tamamen düzeltti. Ferhat Paşa bir süre Şam'da kaldıktan sonra 13 Mayıs 1521 tarihinde Şam'dan İstanbul'a doğru hareket etti. Yola çıkmadan önce Şam vilayetini İyas Paşa'ya teslim etti. Daha sonra Safed ve Gazze hariç tüm Şam eyaletini Yunus Paşa'ya teslim etti. Bir süre sonra Osmanlılar Şam'ı idari olarak tekrar düzenlediler. Şam eyaletini Şam,

---

^{263v}El Himsi, age, s.543

^{264v}Bu köy Dimaşk'ın kuzeyinde ve Dimaşk'a 5 km uzaklıkta bir köydür. İbni Tulun, **İlamu'l-vVara**, age, s.267

²⁶⁵El Gazzi, age, c.1, s.170; İbni Tulun, **İlamu'l-vara**, age, s.267 ; İbni İyes, c.5, s.382

²⁶⁶ⁱİbni İyas, age, s.5, s.380-381

Trablusşam ve Halep olmak üzere üç bölgeye ayırdılar. Bu düzenlemenin amacı; eyaletin genişliğinin askeri ya da ekonomik olarak herhangi bir ayaklanmaya sebebiyet vermemesi idi. Bu düzenlemede İyas Paşa Dimaşk vilayetinin, Ferhat Paşa ise Trablusşam vilayetinin valisi oldu. Hayır Bey, Canberdi el-Gazali'nin isyanına katılan tüm Memlükler'i buldurarak bir kısmını hapishaneye attı bir kısmını da asarak cezalandırdı.²⁶⁷

Şüphesiz ki bu olaylardan ekonomik durum olumsuz etkilendi. Ücretler yükseldi ve ürünler azaldı. Bunların sebebini iki maddeye ayırabiliriz: Birincisi, insanların savaş yaklaşınca Dimaşk'ı bırakıp, şehirden uzak başka yere yerleşmeleri; ikincisi ise Osmanlılar'ın şehre girdiğinde yaptığı yolsuzluklar ve hırsızlıklar.

Bu ekonomik kötüleşmede 1 kg et fiyatı 6 katına çıkarak 16 dirhem olurken, pirincin kilosu 12 dirheme, yağın kilosu 24 dirheme, bulgurun kilosu 18 dirheme, sirkenin kilosu 24 dirheme ve tereyağının kilosu ise 40 dirheme yükseldi.²⁶⁸

Necmeddin el-Gazzi El kitabında Canberdi'yi ahmak olarak sıfatlandırır. Diğer müverrihlere göre ise akıl fikir sahibi, zeki, meydanlarda aslan, tam bir kılıç ustası, güçlü komutandır. Bu sözlere rağmen neden Necmeddin el-Gazzi, Canberdi el-Gazali için ahmak demiştir? Bunun ilk sebebi aynı asırda ömür sürmelerine rağmen Necmeddin el-Gazzi daha sonra yaşamıştı. Diğer bir sebebi olarak da, Necmeddin el-Gazzi'nin yazdıklarını incelediğimizde; Canberdi el-Gazali'den bahsederken, onun son dönemini kaleme aldığı görülür. Canberdi el-Gazali'nin isyan dönemi öncesinden hiç bahsetmez.

Maalesef yeni tarihçiler de Canberdi el-Gazali'yi sadece son döneminden kaynaklanarak aldığı sıfat olan 'ahmak' ile nitelendirirler. Canberdi el-Gazali için sadece son döneme bakarak, onu 'ahmak' olarak nitelendirmek doğru değildir.

2.3. Canim Es-Seyfi Ve İnal Es-Seyfi İsyanları

Miladi 1521 senesinde Canberdi el-Gazali isyan çıkardığında Memlük beylerinin büyük bir kısmı ona destek olmuştu.

---

²⁶⁷İbni İyas, age, s.387-388

²⁶⁸Muhammed ahmed dehman, *Elarak beynel-LOsmaniyyun vel-mmalik*, Darü'l-fikr, Beyrut, 1986, s.276

İbn İyas'ın rivayetine göre Memlük beylerinin Canberdi el-Gazali'nin isyanına destek olmalarının sebeplerinden biri Memlük Devleti'nin yok olmasından dolayı bazı Memlük beylerinin Osmanlı Devleti'ne karşı içlerinde beslediği kin ve düşmanlıktır.

Bu desteğin diğer bir sebebi ise Hayır Bey'in kendisini oyalamasına karşı Canberdi el-Gazali'nin onun hakkında söylenti çıkararak Memlük beylerini yanına çekmesidir. Canberdi el-Gazali ayaklanma çıkarırken Hayır Bey'den yardım istediğinde, Hayır Bey onu oyalamak amacıyla ancak Haleb'i alabilirse kendisine destek olacağını belirtmişti. Canberdi el-Gazali Haleb'i alamayınca Hayır Bey'in kendisini oyaladığını anlamış ve ona sinirlenmişti. Daha sonra da Hayır Bey hakkında "Memlükler'e zulüm ediyor ve Memlük âdetlerine aykırı davranıyor" şeklinde bir söylenti çıkarmıştı. Çıkardığı bu söylentiden Memlük beyleri etkilenip Canberdi el-Gazali'yi ciddiye almışlardı. Canberdi el-Gazali çıkardığı bu isyanda Memlük beylerini destekçi olarak bu şekilde kendi tarafına çekebilmişti²⁶⁹.

İbn Ebü's-Sürur ise Memlük isyanlarının sebebi olarak Memlük beylerinin Osmanlı hakimiyeti geldiğinde kaybetmiş oldukları imtiyazları öne sürmüştür²⁷⁰.

Bu dönemde çıkan isyanların önderleri, son Memlük sultanı olan Tomanbay'a dostluk gösteren beylerdi. Tomanbay'ın beylerinden olan İnal es-Seyfi, Tomanbay asıldıktan sonra onu Yavuz Sultan Selim'e teslim eden Hasan Meri'ye suikast düzenleyerek öldürdü. Bu hareket ile Osmanlı Devleti'nin hakimiyetini kabul etmediğini göstererek Tomanbay'ın ölümünden sonraki ilk isyanı başlattı²⁷¹.

Mısır'da Hayır Bey'in valiliği dönemi boyunca tam anlamıyla bir isyan gerçekleşmedi. Ancak İnal es-Seyfi'nin Hasan Meri'yi öldürmesini bir isyan başlangıcı olarak kabul edebiliriz.

Hayır Bey ölene kadar tam bir isyanın gerçekleşmemesinin sebepleri vardır. Memlükler savaştan yeni çıkmışlardı ve bir isyan gerçekleştirecek güçleri, moralleri ve savaş mühimmatları yoktu. Neticede Hayır Bey de kendileri gibi Memlük idi ve Mısır'ın başında halen o bulunuyordu. Bu nedenle Memlükler için tam bir isyan

---

²⁶⁹İbni İyas, age, c.5, s.221

²⁷⁰Ebu's-Sürur El-Bekri, **El-Minehürrahmaniyye Fi Devletü'l-Osmaniyye**, s.21

²⁷¹Said Abdu'l-Fettah, **Mısır ve Şam'da Memlükler**, s.250

sebebi yoktu. Ayrıca Yavuz Sultan Selim savaşlardan sonra Memlük beylerinden büyük bir kısmını İstanbul'a yollamıştı. Bunlar Memlük idaresinde bulunan büyük beyler olduğundan Memlükler onlarsız bir isyan hareketine kalkışmamışlardı. Bahsettiğimiz bu sebepler Memlükler'in isyanını geciktirmişti. Es-Seyfi'ler²⁷² artık Memlük hakimiyetini yeniden canlandırmak için bir fırsat bekliyorlardı.

Kanuni Sultan Süleyman zamanında 1521 yılında Canberdi el-Gazali'nin isyanı bastırıldıktan sonra Mısır'da yeni isyan hareketleri oluşmaya başladı²⁷³.

Hayır Bey'in ölümü ve bununla beraber Kanuni Sultan Süleyman'ın Mısır'a vali olarak Çoban Mustafa Paşa'yı ataması es-Seyfiler'in isyanını tetikledi. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman İstanbul'daki Memlükler'in memleketlerine dönmelerine izin verdi. Hayır Bey'in ölümüyle ve Mustafa Paşa'nın vali olmasıyla Hayır Bey'in yardımcılarının imtiyazları kısıtlanmaya başlandı. Ayrıca Mustafa Paşa, Hayır Bey'in döneminde müsaade verilen Memlük adetlerini yasaklayınca es-Seyfiler ayaklanma için aradıkları fırsatları bulmuş oldular ve isyan girişimlerini hızlandırdılar.

Bu sebeplerle Osmanlı hakimiyetine ısınamamış olan Memlük beyleri, Hayır Bey'in mirahuru Kansu, hazinedarı Mısırbay ve tüfengçibaşısı Budak'ın öncülüğü ile Memlük Devleti'ni yeniden canlandırmak, Mustafa Paşa'yı öldürmek ve Memlükler'e eski imtiyazların geri verilmesi amacıyla ayaklanma çıkardılar. Ancak bu ayaklanma haberini Osmanlı idaresi vaktinde öğrenip önlem olarak saltanat iddiasında bulunan Kansu'yu idam etti ve isyanı hemen bastırıldı.

Bu ayaklanmadan iki, üç ay sonra Feyyum ve Behrese kâşifi olan Emirü'l-hacc Canım es-Seyfi, Atfihiyye kâşifi Hudaverdi ve Garbiyye kâşifi İnal es-Seyfi ve çerkes beyleri 20000 kişilik kuvvetle Osmanlı hakimiyetine başkaldırdılar. Kendilerine taraftarlar toplamak için Mısır'ın şeyhlerine, ayanlarına ve halkına mektuplar gönderdiler. Bu mektuplarda bir yıllık verginin aff olduğunu ve bundan sonra da verginin yarısının alınacağını bildirdiler. Canım es-Seyfi, Hudaverdi ve İnal es-Seyfi bu sayede kendilerine bir çok taraftar topladılar.

---

²⁷²Es-Seyfi, Memlükler'de kılıç kullanan gruba verilen isimdir ve Memlük beylerine en yakın olan gruptur.

²⁷³Seyyid Abdulfettah Aşor, **el-Asri'l-Memlûki fi Mısır ve eş-Şam**, Daru'n-Nehdâ, Kahire, 1976, s.255

Mustafa Paşa, Canım es-Seyfi ve Said bölgesi beyinin halktan ve çerkeslerden bir çok taraftarları olmasından şüphelenerek ikisine de ayrı ayrı birbirlerini öldürmeleri hususunda mektuplar göndermişti. Ancak onlar birbirlerinin bu durumlarından haberdar olarak dostluklarını bozmamışlardı.

Mustafa Paşa Feyyum'daki isyanı bastırmak için arap ve çerkes askerleri gönderdi fakat sonuç alamadı. Daha sonra isyanla bu şekilde başa çıkamayacağını anlayınca çerkes beylerine, arap şeyhlerine ve arap ayanlarına mektuplar gönderdi. Bu mektuplarda halka ağır gelen vergiyi bir miktar indireceğini bildirdi. Bu şekilde onları isyancıların tarafından kendi safına çekebildi²⁷⁴.

Mustafa Paşa'nın gönderdiği mektupları alır almaz, Şarkiyye şeyhi Ahmed bin Bekir on oğlu ile Garbiyye şeyhi Husamuddin bin Bağdad bütün askerleriyle Mısır'a gelip iltihak ettiği gibi, Ömeroğlu'ndan başka bütün arap şeyhleri itaatlerini Mustafa Paşa'ya arz ettiler. Mustafa Paşa daha sonra Mısır'daki bütün Osmanlı ve Memlük beylerini bir araya topladı. Padişah'a asi olmamaları ve ihanet etmemeleri için yemin ettirdi. Ayrıca bazı Memlük beylerini isyan eden Memlükler'in yerine atadı.

Mustafa Paşa isyancılara karşı savaş kararı alınca, Mısır kadılarından olan Musa bin Bereket Mustafa Paşa'ya "sakin ol, acele etme, ben isyancılara mektup yazacağım, eğer olmazsa kendim gidip görüşeceğim" içerikli mektup gönderdi. Mustafa Paşa Musa bin Bereket'in bu teklifini kabul ettiysede kadı onlarla görüşmesine rağmen başarılı olamadı. Ayrıca İnal es-Seyfi Musa bin Bereket'in bu hareketine karşılık ona kızdı ve onun Memlük haini olduğunu söyleyerek astı²⁷⁵.

Mustafa Paşa Musa bin Bereket'e iki önemli vazife vermiş, bedevilerden bir ordu oluşturması ve isyancılarla görüşmesini emretmişti. Lâkin Musa bin Bereket bu iki önemli görevi de başaramamıştı. Ayrıca Canım es-Seyfi onu tutuklayınca öldürmüştü²⁷⁶.

Mustafa Paşa isyancıların Kahire üzerine geleceklerini haber alınca kendisi adamlarıyla birlikte şehri savunmada kaldı. Bir miktar Osmanlı askerini çevresine yerleştirdi. Kale burçlarına toplar vererek şehrin dört köşesine 400'er kişilik

---

²⁷⁴Seyyid Muhammed, **Tarihu Mısri'l-Osmaniyye fik-Karni 16**, age, s.74

²⁷⁵Muhammed Ūrabî, **Tarihü'l-Arab**, Kudüs Üniversitesi Yayınları, Umman, 1998, s.54

²⁷⁶İbrahim Muhammed İbrahim, **elmüctemau'l-masri fi'l-Asri'l-Osmani**, Mısır Milli Kütüphanesi Yayınları, Kahire, 2001, s.54

bölüklerle muhafaza tedbirleri aldı. Bu dört bölge; Ridaniye, Birketü'l-Habeş, Eski Mısır ve Bulak'tır²⁷⁷. Kapıkulu askerlerinden ve Gönüllülerden 3000-4000 kişiyi Hızır Bey komutasında Ridaniye'ye gönderdi. Şarkıyye'ye yakın bir yerde gerçekleşen savaşta Canım es-Seyfi dahil olmak üzere bir çok çerkes ve arap öldü. Geri kalan isyancılar çevreye kaçmaya teşebbüs ettiler. Ancak Mustafa Paşa'nın askerleri kaçan isyancıları takip ederek onları öldürdüler.

1522 yılında Canım es-seyfi ile İnal es-Seyfi ikili görüşme yaparak isyanın Şarkıyye'de olmasını planladılar. Canım es-Seyfi'nin Şarkıyye bölgesini seçmesinin nedeni, İstanbul-Şam-Şarkıyye-Mısır yolu ile Osmanlılar'dan gelecek olan yardımı engellemek istemesidir. Bir başka sebep ise Memlük beylerinden ve askerlerinden mühimmat beklentisiydi. O mühimmatlar gelmeden Şarkıyye'den çıkmayı düşünmüyorlardı. Vakit kazanmak ve güçlerini arttırmak için bu bölge isyan çıkarmak için iyi bir noktaydı. Ancak Mustafa Paşa Musa bin Bereket'in ölüm haberini alınca çok sinirlendi. Bu olayın ardından kendisine destek olan Memlük beylerini, arap ayanlarını, arap şeyhlerini ve yeniçeri zabitlerini toplayarak toplantı düzenledi. Daha sonra da Kahire ve çevresini savunmak için sardı. Mustafa Paşa yeniçeri askerlerine Şarkıyye'ye ilerlemeleri için emir verdi. Musa Ağa ve Süleyman Ağa komutasındaki bu yeniçeri grubunu Şarkıyye'ye yolladı²⁷⁸.

Mustafa Paşa'nın Şarkıyye'ye gönderdiği askerler bölgeye varınca yeniçeriler isyancılara saldırdılar. Muhammed bin Ebü's-Sürur el-Bekri'nin de rivayet ettiği gibi çok zorlu bir savaş gerçekleşti. Bu savaş Canım es-Seyfi'nin ölümüyle sona erdi. Askerler Canım es-Seyfi'nin başını kesip İstanbul'a yolladılar.

Seyyid Muhammed'in aldığı kaynaklara göre İnal es-Seyfi'nin Gazze'ye kaçtığı rivayet edilir. Ancak Muhammed bin Ebu's-Sürur'un rivayetine göre İnal es-Seyfi bu savaşta öldürüldü²⁷⁹.

Seyyid Muhammed İnal es-Seyfi'nin kaçtığını belirtse de Muhammed bin Ebü's-Sürur'un rivayeti daha kuvvetlidir. İnal es-Seyfi hakkında başka bir haber alınamadı.

---

²⁷⁷Seyyid Muhammed, *Tarihu Mısri'l-Osmaniyye fik-Karni 16*, age, s.75

²⁷⁸**En-Nahravali, El-Barkü'l-Yemenî Fi el-Fethu'l-Osmanî**, Daru'l-Yemâme, Riyad, 1967, s.83

²⁷⁹İbni Ebu's-Sürur, age, s.37

Mustafa Paşa Canım es-Seyfi'nin başını bir kaç gün süreyle isyancıları korkutmak için Züveyl Kapısı'na astı. Daha sonra da İstanbul'a Kanuni Sultan Süleyman'a yolladı. Padişah buna karşı Mustafa Paşa'yı övmüş ve ona hediyeler göndermiştir. Ayrıca bu isyana katılan tüm askerlere rütbeler vermiştir²⁸⁰.

Bu isyandan Kanuni Sultan Süleyman Mısır'ın ıslahı için özellikle de ticari, vakfi ve devlet hazinesi konularının ıslahı için emirler verdi.

İbn Zünbül'ün rivayetine göre Mustafa Paşa isyancılara asker gönderdikten sonra, Osmanlılar savaş sırasında ateşli silah kullanırken Memlûkler kılıç kullanmaya devam etmişlerdi. Memlûkler Kanuni Sultan Süleyman'ı küçük görerek "Biz asla bu yeri Osmanlılar'a bırakmayacağız" demelerine rağmen savaş tekniklerini geliştirmeyip eski yöntemlerde kalmışlardı²⁸¹.

İsyancıların 500 kişiden fazlası öldürüldüğü halde, Garbiyye kâşifi İnal es-Seyfi ve etrafındaki çerkesler firar etmişti. İnal es-Seyfi Ahmed Paşa isyanında Kahire'de tekrar görünmesine rağmen yeniçeri onu takibe aldığından tekrardan gözden kaybolmak zorunda kalmıştı.

Canım es-Seyfi'nin isyanı İstanbul'da duyulunca Defterdar Derviş Çelebi ile gemilerle birlikte birçok asker Mısır'a gönderildi. Ancak bu yardım isyan bastırıldıktan sonra Mısır'a ulaşabildi. Defterdar Derviş Çelebi, Yavuz Sultan Selim'in daha önce de emrettiği gibi Kayıtbay döneminin düzeninin sürüp sürmediğini, sürmüyorsa bunu gözetmesi ve çiftçilerin durumunu ıslah etmesi için gönderilmişti²⁸².

Canım es-Seyfi ve İnal es-Seyfi'nin ayaklanması Mısır'da gerçekleşen ilk Memlûk isyanıdır. Şam'daki ilk ve son Memlûk isyanı ise Canberdi el-Gazali'nin isyanıdır. Ayrıca es-Seyfi isyanı bundan sonra çıkacak olan isyanlara zemin hazırlamıştır. 1523 yılında Mustafa Paşa'nın zayıf hakimiyeti üzerine Memlûkler ve Osmanlı hakimiyetini kabul etmeyen Memlûk beyleri isyan zamanının geldiğini düşünmüşlerdi. Osmanlı'nın Mısır'daki bu zayıf hakimiyeti artık Memlûk hakimiyetinin gelebileceğinin göstergesi olmuştur. Ayrıca bedevilerden ve

²⁸⁰Salâh Ahmed Hâridî, **Devrî's-Said fi Mısri'l-Osmaniyye 1517-1798**, Daru'l-Mâarif, Kahire, 1984s.91

²⁸¹İbni Zünbül, age, s.137

²⁸²Seyyid Muhammed, **Tarihu Mısri'l-Osmaniyye fik-Karni 16**, age, s.75-76

Memlûkler'den isyancılara çokça yardımda bulunuluyordu. Aynı zamanda Mustafa Paşa'ya destek verip Osmanlı hakimiyetini kabul eden Güney Mısır'ın yerel güçlerinin lideri İbn Ömer aktif bir kişi değildi ve Mustafa Paşa'ya fiziksel yardımda bulunmamıştı²⁸³.

2.4. Ahmed Paşa İsyanı

Canım es-Seyfi ve İnal es-Seyfi'nin başı çekerek gerçekleştirdiği isyanı durduran Mustafa Paşa'nın Mısır'da duruma hakim olduğunu söyleyebiliriz. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman Mustafa Paşa'yı azlederek Mısır valiliğine Kasım Paşa'yı getirdi. Ancak bir yıl geçmeden kesin olarak bilinmeyen sebepler neticesinde azlederek Ahmed Paşa'yı Mısır valiliğine atadı²⁸⁴.

İkinci vezir olan Ahmed Paşa, Hasodabaşı İbrahim Ağa'nın vezir'i azamlığa atanmasından son derece müteessir olarak Mısır Beylerbeyiliğini istemiş. İbrahim Paşa ise Ahmed Paşa'yı İstanbul'dan uzaklaştırıp çıkarabileceği huzursuzluklara engel olmak amacıyla talebini kabul etmiştir²⁸⁵.

El-İshakî'nin rivayetine göre siyasi ve askeri yeteneğiyle Osmanlı Devleti'ne ettiği hizmetlerden dolayı Ahmed Paşa ikinci vezir olmuştu. Sağlık sorunu nedeniyle azledilen Piri Mehmed Paşa'nın yerine ise İbrahim Paşa sadrazam olarak getirilmişti. İbrahim Paşa kendisine verilen görevi Ahmed Paşa'nın hakettiğini düşünüyordu. Bu nedenle de aralarında herhangi bir kargaşa ya da sorun çıkmasını diye onu İstanbul'dan uzaklaştırmak istedi ve Mısır valiliğine getirmişti. Lâkin bu makam ne aralarındaki düşmanlığı kaldırdı, ne de bu sebepten dolayı çıkabilecek sorunları önleyebildi. Çünkü Osmanlı Devleti'nde ikinci vezirlik ve sadrazamlık Mısır valiliğinden daha üst vazifedir. Bu nedenle Ahmed Paşa'nın bu göreve atanması aralarındaki düşmanlığı ve çıkacak huzursuzluğu engelleyemezdi²⁸⁶.

---

²⁸³İbrahim Muhammed İbrahim, age, s.54

²⁸⁴El-İshaki, age, s.149

²⁸⁵Seyyid Muhammed, **XVI. asırda mısır eyaleti**, edebiyat Fakültesi basımevi, İstanbul, 1990, s.117

²⁸⁶ El-İshaki, age, s.149-150, En-Nahravali El-İshaki ile bu konuda aynı görüşe sahiptir. Ayrıca En-Nahravali bir rivayetinde Ahmed Paşa'dan bahsederken onun Yavuz Sultan Selim'in adamı olduğunu, cesur, güçlü, uyumayıp uyutmayan komutan olduğuna değindi. Siyasi ve askeri alanda ise İbrahim Paşa'dan daha üst seviyede olduğunu belirtir. İbrahim Paşa Ahmed Paşa'dan daha üst rütbe alınca Ahmed Paşa kızıp tedirgin olmaya başlamıştı. Ahmed Paşa'yı en çok kızdıran durum ise İbrahim Paşa'nın Kanuni Sultan Süleyman'a karşı şımarık davranıp istediklerini yaptırmasıydı. Bu durumlar

Ahmed Paşa, bir kaç kadirge ve bir miktar askerle 1523 Ağustos'u sonlarında Mısır'a ulaştı ve makam sevdasına kapılarak bir takım düzenlemelere girişti²⁸⁷.

Ahmed Paşa Memlûkler'i isyanına destek olmaları ve yanına çekmek için kendisinin Çerkes olduğunu ileri sürdü²⁸⁸. Hayır Bey döneminde ortadan kaldırılmış olan Abbasi halifesi ve dört mezhebin kadılarının her ayın ilk gününde Memlûk Sultanı'nın yanına Kahire'ye gelip ona hürmetlerini sunduğu Memlûk adetini yeniden canlandırdı.

Yavuz Sultan Selim Mısır'ı feth ettikten sonra Osmanlı hakimiyetini kabul etmeyen bazı beyleri İstanbul'a getirmişti, daha sonra bu beyler memleketlerine gönderilmişti. Ahmed Paşa Osmanlı'ya kızgın olan bu beylerin bazılarını kendisine danışman olarak aldı. İbrahim el-Merakibî'yi bedevilerin tüm işlerinden sorumlu danışmanı olarak atadı²⁸⁹.

Bir süre sonra Ahmed Paşa'nın İbrahim el-Merakibî'yi öldürmesi üzerine bazı tarihçiler onun Ahmed Paşa'ya hainlik ettiğini, bazı tarihçiler Kanuni Sultan Süleyman'ın adamı olduğunu yazarlar. Hapishanedeki bedevileri serbest bırakırken Ahmed Paşa Abdüddaim bin Bekir'i belalı olarak gördüğünden serbest bırakmak istememişti. Lâkin İbrahim el-Merakibî Abdüddaim bin Bekir için kefil olduğunu ve kargaşa çıkartıp rahatsızlık verirse kendisini öldürebileceğini Ahmed Paşa'ya söyledi. Huyu değişmeyen Abdüddaim bin Bekir kendi bölgesi olan Şarkiyye'ye gidip orada kargaşa çıkardı ve bu durum Ahmed Paşa'ya rahatsızlık vermeye başladı. Bunun üzerine Ahmed Paşa İbrahim el-Merakibî'yi yanına çağırarak önceki söylediklerini ve onun Abdüddaim bin Bekir için kefil olduğunu hatırlatarak kendisini de bu sebepten öldüreceğini belirtti. Nitekim İbrahim el-Merakibî bu fitne de akıl verici ve fitneyi yayan kişiydi ve bunun üzerine de Ahmed Paşa tarafından

---

Ahmed Paşa ile İbrahim Paşa'nın arasını iyice açtı. Ayrıca En-Nahravali bir rivayetinde İbrahim Paşa'nın Kanuni Sultan Süleyman'a "Mısır'ın durumu karışık, İnal es-Seyfi isyanı yeni bitti, her an yeni bir isyan çıkabilir, orada bulunan Süleyman Paşa'nın durumu iyi değil ve Ahmed Paşa'yı oradaki durumu düzeltmesi için Mısır'a gönderelim" dediğini belirtir. en-Nahravali, **el-Bark'ul-Yemeni**, age, s.37

²⁸⁷Leyla Abdüllatif, **el-İdâre fi Mısır fi'l-Ahdi'l-Osmâni**, Kahire Üniversitesi Yayınları, Kahire, 1978, s.431, Seyyid Muhammed, **Tarihu Mısri'l-Osmâniyye fik-Karni 16**, age, s.117

²⁸⁸İbrahim Muhammed İbrahim, age, s.54

²⁸⁹age, s.55

öldürüldü. İbrahim el-Merakibî'nin ölümü üzerine Necmeddin el-Gazzî “kim zulüm kılıcını çekerse günün birinde zalimlerin kılıcı altında can verir” der²⁹⁰.

Henüz Osmanlı idaresine ısınmamış olan Mısır eyaleti, bu haris valinin amaçlarına uygun bir ortam teşkil ediyordu. Ahmed Paşa öncelikli olarak askerleri mevkileri kendi adamlarına verdi, daha sonra yeniçerinin tüfeklerini toplatıp bir kısmını İstanbul'a yolladı. Bu arada gönüllü ve sipahi asker gruplarından kendisine itimad etmeyenleri ve yeniçeri ağasını öldürttü. Ahmed Paşa kendisine itimad etmeyen yeniçerilerin yerine yeni asker sınıfları oluşturmak için yeni silah kullanımını öğretmek amaçlı Said beyi Ömeroğlu'ndan 1000 siyahi köle istedi. Ayrıca çerkes gruplarını da kendi tarafına çekmeye çalıştı. İsyancı Canım es-Seyfi'ye taraftar olup isyan sırasında kaçıp gizlenenlerin affedildiğini ilân etti. Bu sıralarda Canım es-Seyfi ile isyan edip daha sonra kaçmak zorunda kalan İnal es-Seyfi ortaya çıktı ve Ahmed Paşa ona çokça ihsanlarda bulundu. Ancak yeniçeriler İnal es-Seyfi'yi öldürmek istediklerinden Ahmed Paşa onu kaçırmak mecburiyetinde kaldı. Ayrıca Ahmed Paşa şirret ve zulümleri sebebiyle azledilenleri eski görevlerine getirerek kendine taraftar toplamaya çalıştı²⁹¹. Hayır Bey döneminde ezilerek hapse atılan Memlükler'i hapisaneden çıkarıp bazılarına görevler verdi. Ahmed bin Cian'ı defterdar olarak görevlendirdi ve Ali bin Ömer ile görüşürdü. Ali bin Ömer'den 1000 köle istemesini ve o köleleri özel bir şekilde yetiştirip, ateşli silahlar kullanmayı öğretip onları yeniçerilerin yerine getireceğini söyledi. Ayrıca Ahmed bin Cian'a Kahire'de bulunan bütün siyahi köleleri toplama emri verdi²⁹².

O sırada Kanuni Sultan Süleyman İskenderiye'deki limanları zapt etmek için 1000 yeniçeri askerini Mısır'a göndermişti. Ahmed Paşa ise bu sırada kendine bedevilerden ve Memlükler'den taraftarlar toplamaya çalışıyordu. Kanuni Sultan Süleyman'ın gönderdiği yeniçerilerin haberini alan bedeviler ve Memlükler Ahmed Paşa'ya yardım etmeye çekindi ve böylece Ahmed Paşa İskenderiye'de kendisine pek taraftar toplayamadı²⁹³.

---

²⁹⁰El-Gazzi, age, s.159

²⁹¹Seyyid Muhammed, **XVI. asırda mısır eyaleti**, age, s.118

²⁹²İbrahim Muhammed İbrahim, age,s.55

²⁹³El-Gazzi, age, s.161

El-İshaki'nin rivayetine göre İbrahim Paşa yeniçeri liderlerine Ahmed Paşa'nın öldürülmesine dair mektuplar göndermiştir. Bu mektupları tesadüfen elde eden Ahmed Paşa yeniçeri liderlerini takip ettirerek öldürtmüştür²⁹⁴.

Mısır'daki Osmanlı askerleri Ahmed Paşa'nın Osmanlı teamüllerine aykırı davranışlarını fark ederek ihtiyat ve teyakkuz halinde idiler. Silahları ellerinden alınan Osmanlı askerleri yeniden silahlandılar. Ancak Ahmed Paşa, Kale'nin etrafına kendi adamlarından yerleştirdi ve her gece için bazı adamların nöbet beklemesini emretti. Kahire'de bazı idari tedbirlerde almaya yeltenen Ahmed Paşa, Mısır Defterdarı ve Kadısı'nın İstanbul'a hareketinden de faydalanarak bazı idari birimlere Memlûkler'i veya kendisine tabi olanları getirdi. Bu arada Mısır subaşı ve Muhtesebini azlederek yerine kendisine tabi olanları tayin etti. Ayrıca Canım el-Hamzavî'yi Nâziru'l-emvalliğe ve kendi kethudasını da vezirliğe getirdi. Mısır'ın dört kadısını eski vazifelerine getirirken etraftaki Arap kadılarını azlederek yerlerine kendi adamlarını atadı. Masraflarını karşılamak amacıyla da mübaşirlerden daha çok para talebinde bulundu. Böylece onları halka daha zalim davranmaya teşvik etti. Ahmed Paşa'nın yaptığı bütün bu icraatlara karşı Osmanlı askerleri fiili bir tepki göstermediler. Ancak Paşa'nın kestirdiği yeni mangırda "Sultan Ahmed azze nasrehu" ibaresini gördüklerinde Ahmed Paşa'nın açıkça isyana kalkıştığını anlayarak ona karşı ilk ciddi muhalefetlerini gösterdiler. Ahmed Paşa ise para darbını amilin marifeti gibi gösterip kendisinin İstanbul'a dönmek istediğini belirterek kendisine karşı yapılan muhalefeti durdurmaya çalıştı²⁹⁵.

Ahmed Paşa yalnızca Osmanlı askerleri ile yeniçerileri değil kendisine itimat etmeyen ve kendisini şüphelendiren Memlûkler'i de öldürttü. Ayrıca Memlûk beylerinden büyük bir bey olan Canım el-Hamzavî²⁹⁶ için de öldürme emrini verdi. Bu olay üzerine yeniçeri lideri Ahmed Paşa'ya gidip Canım el-Hamzavi ile onu barıştırmak istedi. Fakat Ahmed Paşa bu yeniçeri liderini öldürttü ve Canım el-Hamzavî'yi de hapisaneye attı. El-İshakî Ahmed Paşa'nın Canım el-Hamzavî'yi

---

²⁹⁴El-İshaki, age, s.150

²⁹⁵Seyyid Muhammed, **XVI. asırda mısır eyaleti**, age, s.119

²⁹⁶Canım bin Yusuf bin Arkmaz Bey el-Hamzavi Osmanlı-Memlûk arasında yapılan ilk savaşlarda Osmanlı'ya meyletmış Şam vilayetini almıştı. Hayır Bey'e en yakın olanlardan idi ve onun döneminde ortaya çıkmıştı. Osmanlı döneminde önemli bir rolü vardı. Sultanlar, halifeler ve valiler arasındaki iletişimi kurmaya çalışıyordu.. İbn İyas, age, c.5,s.352

öldürmediğini, bu kargaşada onun önemli rol olduğunu belirtir²⁹⁷. Ahmed Paşa Canım el-Hamzavî'yi hapishaneye atarken bahane olarak yasa dışı yollarla çok zengin olduğunu iddia eder²⁹⁸.

Bu arada onun 160.000 dinarına el koymak istedi. Bunun üzerine Kara Musa, Muhammed Bey ve Davud Bey Canım el-Hamzavî için şefaatte bulunup hapishaneye atılmasını engellemek istediler. Lâkin Ahmed Paşa buna izin vermedi²⁹⁹.

Ahmed Paşa masrafları karşılamak için para toplamaya çalıştı. Mısır'da bulunan Fas'lı tüccarların paralarına el koydu. Canım el-Hamzavî'den önceki istediği meblağ üzerine 150.000 dinar daha koyarak tekrardan para istedi. İçlerinde Hanefî kadısı Bedreddin es-Suudi, Şafî kadısı Şerafettin el-Berdini, Hoca Abdullah, Hoca Kasım eş-Şirvani, Hoca Abdurrahman bin el-Cemmal ve Hoca bin es-Seyrefi es-Skenderi'nin de aralarında bulunduğu dört mezhep kadılarını ve bazı hocaları yanına çağırıp kendilerinden toplam 600.000 dinar istedi (1 dinar=4.2 gram altın)³⁰⁰.

Kanuni Sultan Süleyman Ahmed Paşa'nın istiklal fikrini ve bu yönde yaptığı icraatleri haber alınca Mısır beylerinden Kara Musa Bey'i Mısır'a vali olarak atadı. Ardından da Ahmed Paşa için idam emri verdi. Ancak bu hüküm Ahmed Paşa'nın eline geçti. Kanuni Sultan Süleyman'ın bu hükmünde diğer beylere de gizli emirler verildiği rivayet edilir. Ahmed Paşa bu hüküm üzerine Kara Musa Bey'i, gönüller ağasını bir çok yeniçeri ve sipahiyi öldürttü. Ayrıca Memlük askerlerini Osmanlı askerlerini öldürmeye teşvik etti. Ahmed Paşa bunlar dışında kedisine tabi olmayanları da ya öldürttü ya da ülkeyi terk etmeye zorladı.

İbrahim Paşa Ahmed Paşa'yı Mısır'a gönderirken bazı yeniçeri liderlerine onun öldürülmesini istediğini belirtmişti. Ayrıca İstanbul'dan İskenderiye'ye giden mektuplarda Ahmed Paşa'dan da bahsedilmişti. İskenderiye'nin valisi Ahmed Paşa'nın adamıydı. Bu mektupları incelemek istemiş, lâkin mektupları getiren elçi gizli olduğunu belirterek buna izin vermemişti. İskenderiye'nin valisi bu elçiye ve adamlarına bol ikramlarda bulunup, bir şeyler içirerek onları uyuttu. Elçi ve

---

²⁹⁷El-İshaki, age, s.150

²⁹⁸İbrahim Muhammed İbrahim, age, s.55

²⁹⁹El-Gazzi, age, s.158

³⁰⁰age, s.159

yanındakilerin tüm eşyalarını inceledi ve aradığı gizli mektupları da buldu. İbrahim Paşa'dan yeniçeri liderlerine gönderilen ve içlerinde Ahmed Paşa'nın öldürülmesini istediğini belirttiği mektupları Ahmed Paşa'ya haber verdi. Ahmed Paşa'da o mektupları ve beraberinde elçi ve adamlarını Mısır'a göndermesini istedi. Mısır'a getirildikten sonra Ahmed Paşa, bu mektupları getirenleri ve mektuplarda adı geçen yeniçeri liderlerinin başını keserek Züveyl Kapısı'na astı³⁰¹.

Bu mektuplardan dolayı Ahmed Paşa tüm yeniçerileri silahsızlandırdı. Silahsızlandırmasının iki sebebi vardı. İlki, bunu yaparken kendisine ilk karşı gelecek olanların yeniçeriler olması; diğer sebep ise yeniçerilerin onu öldürmek istemesiydi. Silahsızlanmayı kabul etmeyenleri Mısır'dan göndermeye zorladı³⁰².

Kale'deki yeniçerilerin şehre inmesini emredince askerler artık Ahmed Paşa'nın isyanından tamamen emin olmuş ve Kale'ye kapanarak savaşa hazırlanmışlardır. Üç günlük muhasaradan sonra Memlük emirlerinden biri Kale'ye giren gizli bir su yolunu Ahmed Paşa taifesine haber vermiş ve bu sayede Ahmed Paşa taifesi Kale'yi zapt ederek yeniçerileri katl etmişlerdir. Ahmed Paşa Said Beyi İbn Ömer'in 80.000, İbn Bekir'in 10.000 Memlük ve 6.000 siyahi kölesinin gücüyle Kahire'yi ele geçirmiştir. Ayrıca yeniçerilerin bazıları isyancıların kalabalıklığını farkederek Kale'nin arka kapısından çıkarak kaçmıştır.

Bu galebeden sonra Ahmed Paşa dört mezheb kadıları ile Mısır'ın bir çok şahsiyetini kendisine biat ettirip "el-Melikü'l-mansur Sultan Ahmed Han" unvanıyla saltanatını ilan edip kendi adına hutbe okuttu ve sikke bastırdı. Ayrıca Osmanlı Devleti'yle olan bağları kesmek içinde Mısır'ın sınırlarını, limanlarını, nahiye ve Kale'lerini zapt ettirdi. Dimyat, Reşid ve İskenderiye Kale'lerini zapt etmek için kırk, elli gemiyle nice bin askerleri etrafa gönderdi. İstanbul'dan gelen kethudasından Padişah'ın Safevi ve Frenkler arasındaki ittifaktan bunaldığı, ordusunun yarısını taundan kaybettiği yolundaki sözleri duyunca gurura kapıldı ve İstanbul'un zabtı hazırlıklarına bile girişmeye yeltendi. Bunun yanında Papa ve şövalyelerin kendisine yardım etmesi durumunda Rodos'u onlara iade edeceğine söz verip hristiyan prenslerine bu yönde mektuplar gönderdi³⁰³.

---

³⁰¹En-Nahravali, age, s.38

³⁰²İbrahim Muhammed İbrahim, age, s.54

³⁰³Seyyid Muhammed, **XVI. asırda mısır eyaleti**, age, s.120

Ahmed Paşa'nın başarılı olabileceğini düşündüren bazı nedenler vardı. Mısır'ın İstanbul'a uzak kalması, Mısır'ın ekonomi kaynaklarının bol olması, arazilerinin geniş olup verimli olması ve bazı Memlûkler'in Osmanlı'yı halen kabul etmemeleri Ahmed Paşa'yı heyecanlandırmış ve Memlûkler'le birlikte isyan ederek kazanabileceğini düşündürmüştür³⁰⁴.

Ahmed Paşa bu uğurda çok masraf etmiştir. Bu masrafları karşılamak için de mücadelelerde ölen Osmanlı ve Memlûk askerlerinin metrukatına el koyup vakıfların bir yıllık gelirini de zapt etmiştir. Halka salmalarda bulunarak büyük sıkıntı vermiştir. Ahmed Paşa'ya tabi olan Memlûk idareciler halka gidip “şu kadar altın verin yoksa derinizi yüzerim” diyerek taciz etmişlerdir.

Ahmed Paşa bunlarla yetinmeyip hristiyan ve yahudilerin de paralarına el koydu. Bu nedenle bazı yahudiler Ahmed Paşa zulmünden İstanbul'a kaçtı. Onlardan biri olan İbrahim Kestro Mısır'daki darphanenin müdürüydü. İstanbul'a varınca Ahmed Paşa'nın yaptıklarını sadrazama bildirdi.³⁰⁵

Kadılar Ahmed Paşa'nın yaptıklarına karşı çıktılar. Bazıları açık bir şekilde kendisine itirazda bulundular. Bunlardan biri olan Kadı Şerafettin için Ahmed Paşa ölüm emrini verdi. Bu olaya karşı Hanefi kadısı Bedrettin, Ahmed Paşa'ya karşı çıkıp, “Onu neden öldürdün? Bu caiz değil, islam adına yapılmış bir hareket de değil, bu etrafındaki yahudilerin ve müslümanları sevmeyenlerin düpedüz kışkırtmasıdır” diyerek bağırdı³⁰⁶.

Kendisine vezir-i azam tayin ettiği Kadızade Mehmed Bey, Osmanlı Padişahı'na sadakatını sunarak bir müddet vazifesini ifa etmiş, lâkin sükûnet oluşur oluşmaz yeniçerilerin sağ kalanlarıyla işbirliği yaparak Ahmed Paşa'ya karşı cephe almıştır. Bir gün Kale'den inip şehirde hamama giden Ahmed Paşa'ya baskın yapmışlar. Fakat Ahmed Paşa kaçarak önce Kale'ye sığınmış daha sonra da Kale'nin düşeceğini anlayınca Şarkıyye şeyhi Bakroğulları'na kaçmıştır. Kale'yi zapt ederek Mısır askerini itaati altına alan Kadızade Mehmed Bey hain Ahmed Paşa'nın üzerine önce bir kaç bin asker sevk etmiş, fakat netice alamayınca kendisi bizzat Şarkıyye tarafına

---

³⁰⁴Abdulkerim Rafik, age, s.86

³⁰⁵İbrahim Muhammed İbrahim, age, s.55

³⁰⁶El-Gazzi, age s.159

giderek onu yakalamaya çalışmıştır. Ahmed Paşa önce kaçırmaya yeltendiyse de daha sonra araplar tarafından tutularak başı kesilmiştir. Ahmed Paşa 9 ay Mısır Beylerbeyi 12 gün de güya Sultan olmuş, Kale'den kaçtıktan sonra da üç gün Şarkiyye'de arap şeyhleriyle kalmıştır. Hain Ahmed Paşa'nın kesilmiş başı Kahire'nin siyasetgahı olan Züveyl Kapısı'nda bir gün asılı kaldıktan sonra İstanbul'a gönderilmiştir³⁰⁷.

2.4.1. Safeviler'in Ahmed Paşa İsyanına Katkısı

Hicri 929(1523) yılı Şevval ayında Ahmed Paşa büyük bir hırs ve öfke ile Mısır'a gitti. Kendisi Kanuni Sultan Süleyman'ın yerine göz dikmişti. Bundan şüphelenen Kanuni Sultan Süleyman da onu vali olarak Mısır'a göndermiştir. Kanuni Sultan Süleyman Ahmed Paşa'ya danışman ve yardımcı olarak Canım el-Hamzavî, İbrahim el-Merakibî ve Faris Bey'i de göndermişti. Ahmed Paşa bu kişilerin yardımcı ve danışman olarak göndermediğinden şüphelenmişti. Sultan Süleyman onların yardımıyla Ahmed Paşa'yı izleyecekti ve Ahmed Paşa'nın istediklerini gerçekleştirmesini engelleyeceğini düşünmüştü³⁰⁸.

Ahmed Paşa'nın yanında şüpheli ve belli görev sahibi bir kişi de yolculuk yapıyordu. Kadı Zahirüddin Erdebili Kadızade diye bilinen bu kişi Safevi Devleti hakimlerindendi. Kendisini Yavuz Sultan Selim hicri 920(1514) yılında Çaldıran Savaşı'nda ve Tebriz'e girdiği zaman İstanbul'a getirmişti³⁰⁹. Kadı Zahirüddin Erdebili Ahmed Paşa'yı etkilemek ve onu cezbetmek için çalışacaktı.

Kadı Zahirüddin Erdebili Kadızade'nin Ahmed Paşa'nın yanında olmasının açık ve gizli iki sebebi vardı. Açık sebebi: Kadılık alanında onunla birlikte çalışmaktı. Gizli sebep ise, onu Şii mezhebine çekmek ve cezbetmek için plan yapmaktı. Bu amaçla İstanbul'dan Kahireye yolculuk süresince Ahmed Paşa ile bilimsel düşüncelerini paylaşıyordu ve hafiften konuşmalar arasında İsmail Safevi'nin görüşlerini aktarıyordu. Aslında bu planın arkasındaki kişi ve Kadızade'ye bu görevi veren kişi Şah İsmail'di.

---

³⁰⁷Musa Musa Nasr, s.34-35, Seyyid Muhammed, **XVI. asırda mısır eyaleti**, age, s.121

³⁰⁸El-Gazzi, age, s.156

³⁰⁹Yavuz Sultan Selim seferlerden dönerken muhakkak bilim, sanat, tarih, sanayi ve diğer bütün dallarında en bilgili alim insanları İstanbul'a getirirdi. Bahsettiğimiz zat da bu alimlerden biriydi. Yavuz Sultan Selim böyle alim insanların bilgisinden yararlanıyor ve onların bilgi ve becerilerini devletini ve İstanbul'u kalkındırmak için kullanıyordu.

Şah İsmail'in gayesi, Osmanlı'yı iç savaşa sürüklemek ve orada kargaşa yaratmaktı . Bu planı gerçekleştirmek için Ahmed Paşa'ya Şiiliği kabul ettirerek Osmanlı'yı zayıflatmayı hedefliyordu. Buna karşılık Ahmed Paşa'ya sultanlığa getireceği sözü vermişti. Kadızade Ahmed Paşa'nın kafasına girerek bu hedeflerini ve Şah İsmail'in amaçlarına ulaşması için çalışmalarına başladı³¹⁰.

Hicri 929(1523) yılında Ahmed Paşa Kahire'ye yerleştikten sonra Faris Bey'e ve yandaşlarına zulüm, zorbalık, işkence ve ağır cezalar uyguladı. İnsanların mallarına, mülklerine el koyup onları öldürmeye çalıştı. Canım el-Hamzavî ve Faris Bey'in yardımcıları tutuklandı, işkence edildi, etleri kendilerine yemek olarak verildi. Faris Bey, Ahmed Paşa'yı herkese göstermiş olduğu zulümü, zorbalığı ve suçlarını Kanunu Sultan Süleyman'a yazılı bir mektup ile anlatmakla tehdit etti. Sonraki günlerde Ahmed Paşa'nın bu baskıcı önlemlerinin hedefleri ve amaçları ortaya çıktı³¹¹.

Çok geçmeden Ahmed Paşa Mısır'da kendisini Sultan ilan etti. Bu davranışa karşı çıkanları ise Kanuni Sultan Süleyman tarafından izin aldığına ve Rodos Adası'nı feth ettiği için kendisini bu şekilde ödüllendirdiğine inandırdı. Her ihtimale karşı Çerkesler, Memlükler, Bedeviler ve yeniçeriler³¹² tarafından oluşan özel bir ordu kurdu. Ahmed Paşa'nın zulmüne ve yalanlarına karşı çıkanlar isyan edip Kahire Kalesi'ne sığındılar. Kale'dekiler Ahmed Paşa'ya ancak iki hafta dayanabildiler ve çok geçmeden hem parasını hem de canlarını kaybettiler. Ardından Ahmed Paşa, camide kendisinin aleyhine vaaz veren imam ve müezzinlere karşı da savaş açtı. Bu olanların hepsinin arkasındaki kişi Kadızade idi. Kendisi bütün Sünni'lerin öldürülmesine ve mal varlıklarına el koymasına dair fetva vermişti³¹³.

---

³¹⁰El-Gazzi, age, s.157; Musa Muhammed Hasan, *El-Muhtaru'l-Masun minÂlâmu'l-Kurum*, Daru'l-Endelüs, Cidde, 1995, s.699

³¹¹age, s.700

³¹²Yeni Çerinin bir kısmı Ahmed Paşa'ya itaat etmişti, kalanı ise Osmanlıya sadıktı.

³¹³Kahire Kalesi'ne sığınan kişiler burayı teslim etmeyi kabul etmeyip "Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle geldik ancak onun izniyle teslim ederiz. Burayı teslim etmek ancak canımızı vererek mümkün olur" dediler. Ahmed Paşa bu durum için bir çare aradı ve alimleri onları ikna etmeleri için kullanmak istedi. Kılıç zoruyla alimleri onları ikna etmeye ve Mısır sultanlığı için Padişah'ın izninin olduğunu kabul ettirmeye çalıştı. Ancak alimler Ahmed Paşa'nın bu isteğini zorlasa bile gerçekleştirmediler. Bunun ardından Ahmed Paşa alimlerden ve kendisinin aleyhine vaaz verenlerden toplam 1000 kişiyi öldürdü. Daha sonra Kale'ye saldırıp sığınanlardan yeniçeri olarak 500, Memlükler'den 600 ve halktan 1000 kişiyi katletti.

Ahmed Paşa, bütün önde gelen alim adamları, kadıları, yeniçeri askerlerini, imamları, vaizleri, zanaatkârları, kabile liderlerini, hatta Yahudileri ve Hıristiyanları yanına çağırıldı ve kılıç zoru ile onlardan itaat ve kendi saltanatını kabul etmelerini istedi. Kabul etmeyenlerin mallarına (savaşta kullanılmak üzere) ya el koydu ya da canlarına kastetti. Kendisine tabi olmayanların mallarını elde etmek için sokaktaki serserilerden ve hırsızlardan yararlandı. Onlardan itaatkârlığı kabul etmeyenlerin mallarının çalınmasını ve gasp edilmesini istedi³¹⁴.

Bütün bu olayların ardından askeri liderler, kabile reisleri ve alimler Kadı Muhammed liderliğinde EHLÜ'l-HAL ve'l-AKD³¹⁵ adıyla heyet kurdular ve gizli bir toplantı yaptılar. Toplantının sebebi zulüm ve haksızlığa karşı önlem almaktı. Toplantı üyeleri Ahmed Paşa ve Kadızade arasındaki gizli ilişkiden haberdar değillerdi. İsmail Safevi ile gizli yazıştıkları da bilinmiyordu. Aralarındaki gizli ilişkiler toplantıdan sonra ortaya çıktı³¹⁶.

EHLÜ'l-HAL ve'l-AKD toplantısında halkı uyandırma, Ahmed Paşa'nın yaptıkları konusunda onları bilgilendirme ve onlara savaş açma kararı alındı. Heyet üyeleri, halkla birlikte Hoşkadem Hamamı'nda Ahmed Paşa'ya saldırı düzenledi. Ahmed Paşa'nın taraftarları ayaklanan halkla çarpışmaya başladı. Bu kargaşa esnasında Ahmed Paşa hamamda çalışan hizmetçi kıyafeti ile kaçmayı başardı ve Şarkıyye bölgesine sığındı. İsyanı kabul etmeyenler bu sefer Ahmed Paşa'nın evine saldırdı. Saldırı sırasında başkaldıranlar Ahmed Paşa'nın evinde İsmail Safevi ile yapılan yazışmaları³¹⁷ ve Kadızade'nin fetvalarını ele geçirmişlerdi³¹⁸. Mektuplar ortaya çıktıktan sonra EHLÜ'l-HAL ve'l-AKD heyet üyeleri Kadızade'yi tutuklama kararı aldı ve 20 Rebiülevvel 929 (6 Şubat 1523) Cuma günü yakalanınca kafasını kestirerek Zuveyl Kapısı'na astılar. Çığırkanlar, heyet üyelerinden aldıkları görev

---

³¹⁴El-Gazzi, age, s.158

³¹⁵Devlet başkanını seçmek ve gerektiğinde azletmekle yetkili olan heyet anlamında İslam hukuku terimi.

³¹⁶El-Gazzi, age, s.158; Musa Muhammed, age, s.701

³¹⁷Bazı mektuplar, Ahmed Paşa'nın 12 İmam ritüelinin Mısır'da gerçekleştirmek istediğini ortaya çıkarmıştı.

³¹⁸Mektup ve yazışmaların yanında Safeviler'e ait olan Sultan tacı da bulundu. Daha sonra bu taca ok saplayıp ok üzerinde gezdirerek "hain ve kafir Ahmed Paşa" şeklinde bağıldılar. el-Gazzi s.160

üzerinde sokağa döküldüler ve kâfir Hain Ahmed Paşa'ya karşı savaşa gidileceğini haberini millete duyurdular³¹⁹.

2.4.2. Ahmed Paşa'nın Sonu

Bu isyanda Ahmed Paşa'ya destek verenler ve hizmette bulunanlar zahirde destekçi göründüler, lâkin gerçekte destek vermeyip Ahmed Paşa'nın yaptıklarını Sultan Süleyman'a iletiler. Bunlardan biri de Kadı Muhammed idi. Ahmed Paşa kendisini Sultan ilan edince onu da vezir-i azam olarak atamıştı. Kadı Muhammed müslüman kanı akmasın diye çokça emek harcadı. Ahmed Paşa'nın kendisini sultan ilan etmesi üzerinden bir iki hafta geçtiğinde, bu uğurda akan kanlar durduğunda ve etraf sakinleştiğinde, Kadı Muhammed Ahmed Paşa'ya karşı gizli bir şekilde Mısır'da bulunan ve hayatta kalan yeniçeri kumandanları ve Osmanlı paşalarıyla güç birliği oluşturdu³²⁰.

Ahmed Paşa isyanı kazanabilmek için kendince bütün önlemleri almıştı. Osmanlı'yı halen kabul etmeyen Memlûkler ve bedevilerden kendisine taraftar oluşturmuş. Osmanlı bayrağını değiştirip ortasında iki tane kılıç bulunan kırmızı renkli bir bayrak ihdas etmişti. Hayır Bey döneminde hapishaneye atılan tüm Memlûkler'i affetmiş ve azledilenlere tekrar görevlerini vermişti³²¹.

Ancak Ahmed Paşa'nın gücü bir anda çökmüştü. İnsanlar Ahmed Paşa'nın iç yüzünü öğrendiklerinde ona olan güvenleri bitmişti. Aynı zamanda Kadı Muhammed'in başlattığı harekâtın Ahmed Paşa'nın gücünün bitmesinde rolü büyüktü. Kadı Muhammed'in önceden oluşturduğu grup kendisini hapishaneden çıkardı. Bu grupla ve bütün sadık yeniçerilerle birlikte Osmanlı bayrağı altında, Kahire sokaklarında dolaştılar. "Kim Allah'a, Resûlü'ne ve müslümanların sultanına itaat etmek istiyorsa bu bayrak altında bizimle olsun" diye bağırarak Kahire'yi dolaştılar. Bedevilerden, yeniçerilerden, Memlûkler'den, Memlûk beylerinden, Osmanlılar'dan ve halktan bir çok kişi katılıp Kahire'yi titrettiler. Bu olay sırasında Ahmed Paşa Hoşkadem Hamamı'nda idi. Ahmed Paşa'ya burada saldırıldı ve adamları saldırganlarla savaşırken kendisi hamamın çatısından kaçtı ve Şarkıyye'ye

---

³¹⁹El-Gazzi, age, s.159; Musa Muhammed, age, s.701

³²⁰Seyyid Muhammed, **XVI. asırda mısır eyaleti**, age, s.121

³²¹El-Gazzi, age, s.159

geçti. Ayrıca Ahmed Paşa'nın bu sırada saçının traş edildiği ve bu işlemin yarım kaldığı rivayet edilir³²².

Necmeddin el-Gazzî'nin rivayetine göre hamama ilk saldıranlar Canım el-Hamzavî, Muhammed er-Rumi, Ali bin Ömer, Tinim Bey ve bunların adamlarıydı. Hamam saldırısında ölenlerin sayısı 60 kişiydi³²³.

Ahmed Paşa Şarkıyye'ye kaçtıktan sonra bedevilerden, Memlûkler'den ve kendisine destek veren Osmanlılar'dan oluşan bir ordu hazırladı. Bu askerleri Sultan olunca üç yıl boyunca kendilerinden vergi almayacağı sözü ile teşvik etmişti. Ahmed Paşa kaçınca Mısır'ın başına geçen Kadı Muhammed, Kahire'yi ayakta tutmak için yeniçeri liderliğini güvenilir bir kişiye verdi. Ayrıca Memlûk beylerinden bir bey seçip onu da Memlûk askerlerinin lideri yaptı. Atlı askerlerinin kaptanlığını Memlûkler'e verdi. Kahire valiliğine de Osmanlılar'dan bir lider atadı. Daha sonra, hain, kâfir ve Safeviler'le işbirliği yapan Ahmed Paşa'ya karşı savaş ilan edildi.

Kadı Muhammed Şarkıyye'ye Ahmed Paşa'yı tutuklamak için askerler gönderdiysede bu askerler Ahmed Paşa'ya ulaşamadı. Daha sonra yeniçeri lideriyle beraber 1000 asker göndererek şansını denedi. Küçük bir çarpışma gerçekleşti ve Ahmed Paşa tutuklandı. Etrafındaki küçük gruplar onu desteklemeyi bırakıp kaçtılar. Kaçmalarının sebebi İstanbul'dan bu isyanı önlemek için büyük bir asker grubunun geleceğini haber almalarıdır. Abdüddaim Bekir de Ahmed Paşa'yı desteklemekten vazgeçti. Yeniçerilere karşı koyamayan Ahmed Paşa'nın başını kesip bir hafta süreyle kesik başını Züveyl Kapısı'na astılar, daha sonra İstanbul'a yolladılar. Osmanlı tarihinde ilk defa "Hain" diye sıfatlandırılan kişi Ahmed Paşa'dır³²⁴.

Yeniçeri askerlerinin İstanbul'dan geleceği haberini alan Ahmed bin Bekir, Abdüddaim bin Bekir hariç diğer üç oğlunu yanına çağırarak Abdüddaim bin Bekir'in artık değişmesi gerektiğini konuştular. Bu konuşma üzerine Abdüddaim bin Bekir'e mektup yazma kararı aldılar. Babası yolladığı mektupta "Allah'a dön ey oğlum, Kanuni Sultan Süleyman'ın kızgınlığından bizi uzaklaştır, Ahmed Paşa'ya

---

³²²Muhammed bin Ebu's-Sürur, age, s.22; En-Nahravali, age, s.38

³²³El-Gazzi, age, s.160

³²⁴Abdulkerim Rafik, age, s.86

yardımcı olmaktan vazgeç, kendini ve bizi gelebilecek kötülüklerden uzaklaştır, yoksa hepimiz kaybedeceğiz” dedi.

Abdüddaim bin Bekir bu mektupla Ahmed Paşa'ya yardım etmekten vazgeçti. Ahmed Paşa hamamdan Şarkıyye'ye kaçtığında Abdüddaim bin Bekir'in de yardımı olmayınca Ahmed Paşa beraberinde altı kişiyle Şarkıyye'den uzaklaştı. Şarkıyye'den kaçarken Hüsameddin bin Bağdad ve adamları Ahmed Paşa'yı takip ettiler. Ahmed Paşa takip edildiğini farkedince tanınmamak için çiftçi kıyafetlerini giyerek saklanmaya çalıştı³²⁵.

el-İshak'i'nin rivayetine Canım el-Hamzavî bu isyanda iyi rol oynadı. Canım el-Hamzavî olmasaydı Kadı Muhammed bu kadar başarılı olamazdı. Ayrıca yukarıda belirtildiği gibi hamam saldırısında Canım el-Hamzavî en önde savaşanlardandı³²⁶.

2.4.3. Ahmed Paşa İsyanından Sonra Mısır'da Kargaşa

Kanuni Sultan Süleyman Eylül 1524'te Sadrazam İbrahim Paşa ile büyük bir orduyu Mısır'a yolladı. İbrahim Paşa “Mısır valise” ünvanıyla buraya geldi. Sultan Süleyman Mısır'I kaybetmemek için buranın idari ve siyasi alanlarda kesin bir şekilde ıslahat gerektiğini düşünüyordu. Memlükler daima içlerinde Osmanlı'dan ayrılma isteği beslediler. Bedeviler de bu sebepten çıkan ayaklanmalardan yararlandılar. Böylece Mısır'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılmasına zemin hazırlanmıştı. Bunu önlemek amacıyla İbrahim Paşa Mısır'a yeni bir kanunname için gelmişti. Yaklaşık üç ay kadar Mısır'da kalıp bu süreçte Mısır'da var olan bütün kanun sistemlerini toplayıp inceledikten sonra Mısır Kanunnamesi ile yeni bir system oluşturdu. Muhammed İbn Ebü's-Sürur'un rivayetine göre İbrahim Paşa bu süreçte Mısır'ın durumunu iyi çözümlenmiştir³²⁷.

Mısır Kanunnamesi'ne göre buranın paşası tek başına karar alamayıp divanla görüşerek ortak karar alabilecekti. Bu divanda, devletin büyük adamları, dini alimler, asker kaptanları bulunuyordu. Divanın, paşanın yetkilerini sınırlandırıcı gücü vardı ve paşanın yetkisi divandan çıkan kararı onaylamaktı³²⁸.

---

³²⁵El-Gazzi, age, s.161

³²⁶El-İshaki, age, s.150

³²⁷Muhammed İbn Ebü's-Sürur, age, s.22

³²⁸Ahmed Mutuvelli, age, s.57

İslam hukuku ve Osmanlı Devlet nizamı yanında Memlûk mevzuatı ve Mısır'da cari adetlere dayanan Mısır Kanunnamesi, eyaletin idarecileri ve muhafaza kuvvetlerine ait hükümlerle, bütün yerel idare kanunları ve özellikle de Kayıtbay'ın kanunu, fethin ardından Mısır'dan gönderilen arz ve şikâyetlere dayanan hükümler ve İbrahim Paşa'nın Mısır'da yaptığı tetkik ve araştırmalardan faydalanılarak kaleme alınmıştır.

İçerik olarak Kanunname, mukaddime, asker cemaatleri, beylerbeyinin nezaretinde bulunan eyalet idarecileri, Mısır'ın idari, mali ve ictimai müesseseleri ile hatimeden oluşmaktadır.

Mukaddime'de, Osmanlı nizamının esas kaynaklarına, Mısır'ın fethinden önce ve sonraki idari durumuna, Osmanlı kanunlarının tatbiki için valilerin gayretlerine değinilmiştir. Mısır'a ait bir kanunnamenin gerekliliği anlaşılmış, İbrahim Paşa'nın yaptığı tetkikat sonunda hazırlanan esaslar Padişah'a arz edilmiş, kabulünü muhtevi ferman sadır olmakla kanunlaştığı belirtilmiştir.

Mukaddime'den sonra, Mısır'ın asker cemaatleri ayrı başlıklar altına alınmakta, her birinin vasıfları; vazifeleri; rütbeleri; tayin, azil ve tecziyeleri; mikdârları, ulûfeleri tadâd edilmektedir³²⁹.

Kanunnameye ekilecek arazi üzerinde ehemmiyetle durulmuş, devlet gelirinin esas kaynağı olan toprakların nezaretinin, idarecilerin esas görevi olduğu belirtilmiştir³³⁰.

Bu kanun, Mısır eyaletinin yalnız mahalli illeriyle ilgili olup eyaletin bütün harici işleri padişahın fermanlarıyla tedvir edilirdi³³¹.

---

³²⁹Seyyid Muhammed, age, **Tarihu Mısri'l-Osmaniyye fik-Karni 16**, s.87-88

³³⁰age, s.89

³³¹Seyyid Muhammed, **Tarihu Mısri'l-Osmaniyye fik-Karni 16**, age, s.90

SONUÇ

Yavuz ve Kanuni dönemlerinde Mısır ve Şam'da ortaya çıkan isyanlarla ilgili aşağıdaki sonuçlara varılabilir.

Bedevi olan Abdüddaim bin Bekir'in isyanı Osmanlı döneminde olmasına rağmen Osmanlı'ya karşı bir isyan değildir ve amacı Memlûkler'e yardımda bulunmak değildir. Abdüddaim bin Bekir'in isyanı bölgesel olarak sınırlı bir isyandı ve Şarkkiye bölgesinden dışarı yayılmamıştır. Bu isyanın yayılmamasının sebebi isyanın herhangi bir siyasi, askeri, ekonomik ya da sosyal olarak bir amaç güdülmemesidir. Bedeviler bu dönemde yalnızca bölgedeki düzensizliği fırsat bilerek ayaklanma çıkarmışlardır.

Canberdi el-Gazali Memlûkler için siyasette önemli bir lider, askeri olarak da önemli bir kumandandı. Memlûkler'e hiçbir türlü ihanet etmemiş ve Memlûk sultanları her zaman ona güvenerek yüksek makamlar vermişlerdir. Bazı tarihçiler Hayır Bey gibi Canberdi el-Gazali'nin de hain olduğunu söylemişlerdir. Canberdi el-Gazali ile aynı dönemde yaşayan muverrihlerin belirttiklerine göre ise Gazali'nin hain olmadığı söylenebilir. Nitekim eğer hain olsaydı Mercidabık Savaşı'ndan sonra Şam'dan kaçmaya gerek duymazdı. Aynı zamanda daha sonraki Ridaniye Savaşı'nda da Tomanbay ona önderlik vermezdi.

Canberdi el-Gazali Yavuz Sultan Selim ile ilk görüştüğünde Sultan'dan beraat belgesi almıştı ve eski kaynaklara göre bunun dışında ikili arasında daha önceden bir görüşme gerçekleşmemiştir. Gazali Yavuz Sultan Selim ile görüştüğü zaman, Sultan onun idari, siyasi ve askeri gibi birçok alanda yetenekli olduğunu anlamış ve daha öncesinden Memlûkler'i daha iyi tanimasından ve Memlûkler'i daha iyi idare edebileceğinden ötürü kendisine Mısır valiliğini verdiği gibi Canberdi el-Gazali'ye de Şam vilayetini vermiştir.

Canberdi el-Gazali Şam'da valilik yaparken bütün icraatları Osmanlı devleti aleyhine idi. Buna örnek olarak Osmanlı Devleti tarafından düzenlenen vergileri iptal etmesini söyleyebiliriz. Ayrıca halkın Osmanlı kıyafetlerini kabul etmemesi bahanesiyle kıyafet değişikliği yaparak Memlûk kıyafetlerine geri dönmüştür. Bu ve bunun gibi daha önceden de açıkladığımız sebepler Canberdi el-Gazali'nin isyanının Osmanlı'ya karşı ciddi bir ayaklanma olduğu ortaya çıkar. Yavuz Sultan Selim

öldükten sonra Gazali, Kanuni Sultan Süleyman'ı tecrübesiz görerek resmen ayaklanma başlattı. Halkın kendisine olan sevgisinden de faydalanarak Memlük Devleti'ni canlandırmak amacıyla Osmanlı Devleti'ne karşı isyan çıkarmıştır. Canberdi el-Gazali kendisine yakın hissettiği Hayır Bey'den bu isyan için yardım istemesine rağmen Hayır Bey onu reddetmişti. Bu durumdan da Hayır Bey'in Osmanlı'ya karşı ihanet etmeyip samimi olduğu sonucuna varabiliriz. Canberdi el-Gazali siyasette, askeriyede iyi bir lider olmasına rağmen son dönemlerde iyi düşünemediğini söyleyebiliriz. Ayaklanma için yanlış bir zamanı seçerek ve gücünü iyi okumadan bir isyan başlatmıştır.

Memlükler'in isyanlarının bir sebebi olarak da Yavuz Sultan Selim'in savaştan sonra onları ayırmayıp genel af çıkarmasıdır. Daha sonra affedilen bu Memlükler'in bir kısmı isyan çıkarmış ya da isyana destek olmuşlardır. Canberdi el-Gazali'nin bu isyanı diğer Memlükler'in ayaklanma çıkarmalarına yol açmıştır. Ancak Gazali'nin isyan sebebi Memlükler'i canlandırmak iken, es-Seyfi isyanlarının asıl sebebi ise Memlükler'in yetkilerinin kısıtlanmasıydı.

Ahmed Paşa isyanı diğer isyanlara göre farklıydı. Kendisi Osmanlı'dan olmasına rağmen Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanma çıkardı. Bu ayaklanmanın sebebi ise kendisinin yerine İbrahim Paşa'ya sadrazamlık verilmesiydi. Ahmed Paşa isyanının sonucundan alimlerin ve kadıların rollerinin önemli olduğunu çıkarabiliriz. Ayrıca Kadı Muhammed önderliğindeki Ehlü'l Hall ve el-Akdi grup düzenlenmeseydi Osmanlı Devleti bu isyanı bu kadar çabuk bastıramazdı.

Çıkan isyanlardan dolayı Osmanlı Devleti Mısır'ın durumunu yeniden düzenlemeye mecbur kaldı. 1524'te Mısır'ı kaybetmemek için iki kısımlı Mısır Kanunnamesi düzenlendi. Birinci kısım askeri, ikinci kısım ise idari ve ekonomik konuları barındırmaktadır.

Mısır Kanunnamesi Mısır'ın durumunu iyiden iyiye düzeltmiş ve Memlükler'in halen Mısır bölgesinde bulunmalarına rağmen isyancılar bu kanunnameden dolayı ayaklanma çıkaramamışlardır.

BİBLİYOGRAFİ

KAYNAK ESERLER

1. el-Ceberti Abdurrahman b. Hasan, **Acâibü'l-Asar fi't-Terâcimive'l-Ahbâr**, Mısır Milli Kütüphanesi Yayınları, Kahire, 1998
2. el-Gazzi Necmeddin Muhammed b. Muhammed b., **el-Kevâkibü's-sâire bi a'yâni'l-mieti'l-âşire**, Daru'l-kütübu'l-ilmiyye, Beyrut, 1997
3. el-Hanbelî Razıyüddin Muhammed b. İbrahim, **Dürrü'l-Habeb fi Târîhi A'yâni Haleb**, Kültür Bakanlığı, Dimaşk, 1973
4. el-Hanbeli Şhabeddin Abdü'l-Hay b. Ahmed , **Şezerâtü'z-zeheb fî Ahbarî men-Zeheb**, Daru'bnü-Kesir, Beyrut, 1993
5. el-İshakî Muhammed b. Abdu'l-Muti, **Ahbarü'l-Üvel bimenTasarrafa fi Mısır min Erbabî'd-Düvel**, y.y, Kahire, 1897
6. el-Kirmanî Ahmed b. Yusuf, **Ahbarü'd-Düvel ve Âsaru'l-Üvel**, Âlemü'l-kütüb, Beyrut, 1992
7. el-Mâlikî Abdülmelik b. el-Âsımî, **Semtu'l-cümü'l-avali fi Enbâi'l-avâil ve't-Tevâli**, Daru'l-kütübu'l-İlmiyye, Beyrut, 1998
8. en-Nahravali Muhammed b. Ahmed, **el-ilem bi ilam Beytillahi'l-Haram**, el-Mektebetü't-Ticariyye, Mekke, 1996
9. A. mlf., **el-Berkü'l-Yemanî fi'l-Fethi'l-Osmanî**, Daru'l-Yemâme, Riyad, 1967
10. es-Sâlihî Muhammed b. Ahmed bin Ali b. Tûlûne'd-Dimaşkî, **Mufakehetü'l-Hillen fi Hâvâdisi'z-Zamân**, Daru'l-kütübu'l-İlmiyye, Beyrut, 1998
11. A. mlf., **İ'lâmü'l-Verâ bimen vulliyeye nâiben mine'l-etrâk bi-Dimaşki's-Şam el-Kübrâ**, thk. Muhmmmed Ahmed Dehman, Daru'l-fikr, Beyrut, 1984
12. es-Siddikî Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed Ebü's-Sûrur el-Bekrî, **el-Minehü'r-rahmaniyye fi Devleti'l-Osmaniyye**, y.y, t.y
13. eş-Şevkânî Muhammed b. Ali, **el-Bedru't-Tâlibi Mehâsin Mebâde'l-Karnu's-sebâ**, thk. Muhmmmed Ahmed Dehman, Daru'l-Kitabu'l-İslamî, Beyrut, t.y
14. et-Tabbâh Muhammed b. Râgıb, **İ'lâmü'l-Nubelâ bi-Târîhi Halebi's-Şehbâ**, 2.bs, Daru'l-Kâlem, Beyrut, 1988
15. İbn İyas Ebü'l-Berekât el-Hanefî, **Bedâiü'z-Zuhûr fî Vekâii'd-Dühûr**, Mısır Milli Kütüphanesi Yayınları, Kahire, 1984
16. İbn Kennan Muhammed b. İsa, **Hadayiku'l-Yasemin fi Zikri Kavâninil-Hulefves-salâtî'n**, Daru'n-Nefais, Beyrut, 1991
17. İbn Zünbül Ahmed b. Ali, **Târîhu's-Sultân Selîm Hân ma'a's-Sultân el-Gavrî**, 2.bs, Mısır Milli Kütüphanesi Yayınları, Kahire, 1998
18. İbnü'l Himsi Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Ensârî, **Havâdisü'z-zamân vefeyâtü's-şuyûh ve'l-akrân**, 2.bs, Daru'n-Nefais, Beyrut, 2000
19. Makrîzî, **el-Mevâ'iz ve'l-i'tibâr bi zikri'l-hitat ve'l-âsâr**, c.4, y.y, Kahire, 1984
20. Muhammed Ahmed Dehman, **elarak beynel-LOsmaniyyun vel-mmalik**, Daru'l-fikr, Beyrut, 1986
21. Muhammed Ferid, **Târihü'd-Devlet-i Aliyye**, Daru'n-Nefais, Beyrut, 1998

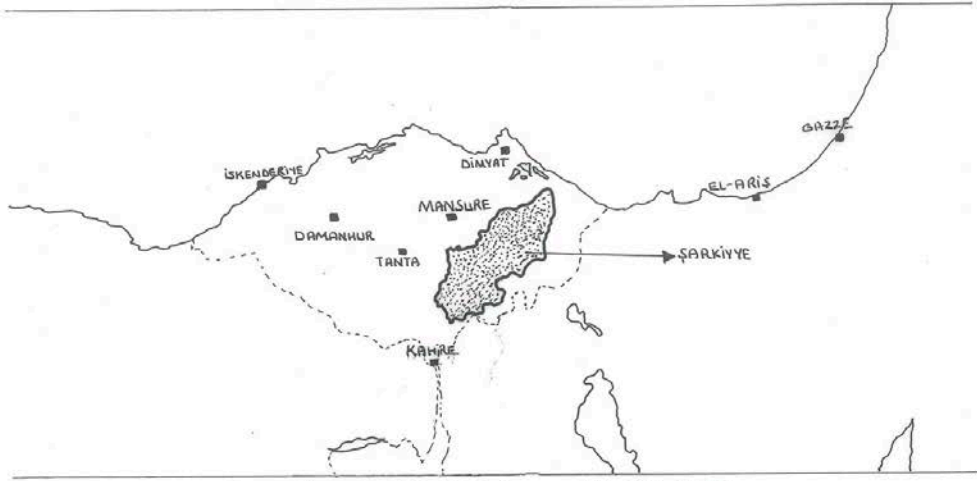
ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

1. Abdülkerim Rafık, **el-Arab ve el-Osmaniyyun 1516-1916**, Dimaşk, 1974
2. Abdurrahim Abdurrahman, **Tarihü'l-Arab el-Hadis ve el-Mu'asır**, Daru'l-Kitab, Kahire, 1982
3. Abdulaziz Nevvar, **tarihul-müctema'atul-islamiya**, Dar'ul-fikr yayınları Beyrut, 1973
4. Adil Abdulhafız Hamza, “**davru hayır bek fi Mercidabık**”, Tarih Dergisi, c.36, Kahire, 1989
5. Ahmed Fuad Mutevelli, **Kanun Name Mısır**, Daru'l-Hanî, Kahire, 1986
6. Ahmed İzzet, **Tarihü'l-Arabu'l-Hadis**, Darü'nnaħda, Beyrut, 1970
7. George Zeydan, **Tarihü'l-Âdabü'l-Arabi**, c3, el-Hilal Yayınları, Kahire 1911
8. Hayreddin ez-Zirikli, “**el-Âlem**”, 15.bs, Daru'l-İlmî, Beyrut, 2002
9. İbrahim Muhammed İbrahim, **elmüctemau'l-masri fi'l-Asri'l-Osmani**, Mısır Milli Kütüphanesi Yayınları, Kahire, 2001
10. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988
11. Leyla Abdüllatif, **el-İdâre fi Mısır fi'l-Ahdi'l-Osmani**, Kahire Üniversitesi Yayınları, Kahire, 1978
12. Muhmmmed Ahmed Dehman, **elarak beynel-LOsmaniyyun vel-mmalik**, Darü'l-fikr, Beyrut, 1986
13. Mahmmud Rizk Selim, **Salâtinu'l-Memalik**, c22, Adeb Yayınları, Kahire, 1965
14. Muhammed Enis, **ed-Devletü'l-Osmaniyye ve el-Maşriku'l-Arabi**, Mısır-Engulu Yayınları, Kahire, 1985
15. Muhammed Kürt Ali, **Hitatü's-Şam**, 3.bs, y.y, Dimaşk, 1983
16. Muhammed Urabî, **Tarihü'l-Arab**, Kudüs Üniversitesi Yayınları, Umman, 1998
17. Musa Muhammed Hasan, **el-Muhtâru'l-Masûn min-Âlâmi'l-Kurûm**, Daru'l-Endelüs, Cidde, 1995
18. Musa Musa Nasr, **Safahat Matviyye min Tarihî Mısır**, Mısır Milli Kütüphanesi Yayınları, Kahire, 1988
19. Ömer Rıza Kehhale, **Mu'cemü'l-müellifin**, c11, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1993
20. Salâh Ahmed Hâridî, **Devrü's-Said fi Mısri'l-Osmaniyye 1517-1798**, Daru'l-Mâarif, Kahire, 1984
21. Selahaddin Muncid, **Mu'cemü'l-müarrihin**, Daru'l-kitâbil-Cedid, Beyrut, 1978
22. Seyyid Abdülfettah Aşur, **el-Asri'l-Memlûki fi Mısır ve eş-Şam**, Daru'n-Nehdâ, Kahire, 1976

23. Seyyid Muhammed Seyyid, **Tarihu Mısri'l-Osmaniyye fik-Karni 16**, Metbuli Yayınları, Kahire, 1997
24. A. mlf., **XVI. asırda Mısır Eyaleti**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1990
25. Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, **Osmanlı Devri Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi Mercidabık (1516) ve Ridaniye (1517) Meydan Muharebeleri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1990

EKLER 1

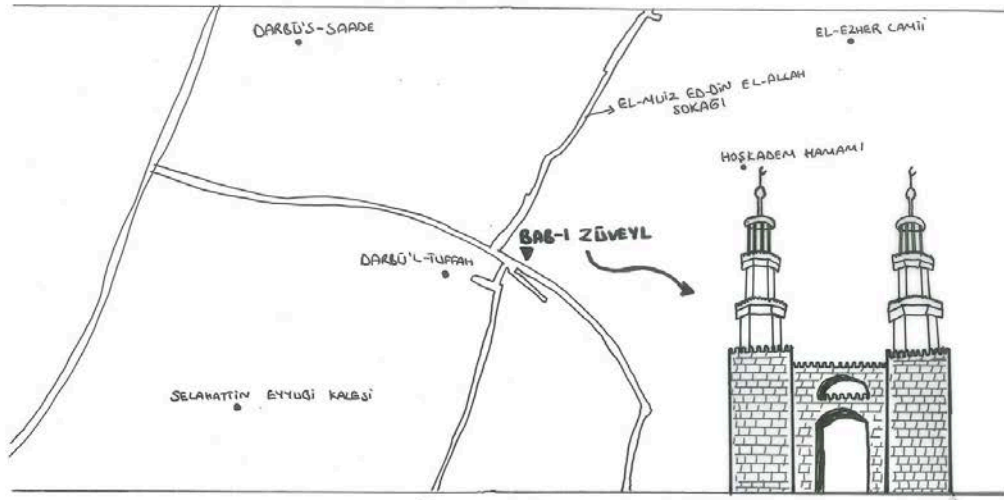
HARİTA 1.)

ABDÜDDAİM BİN BEKİR İSYANININ ÇIKTIĞI YER

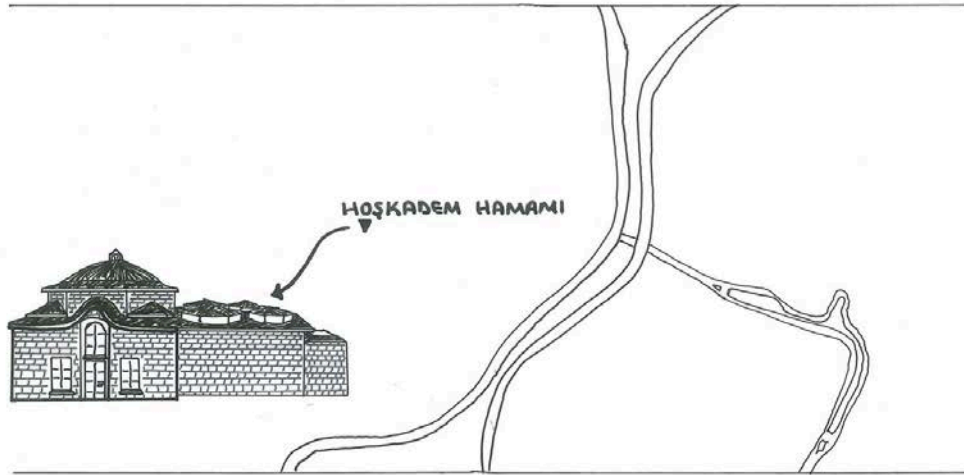
HARİTA 2.)

HASAN MERİ'NİN YAŞADIĞI YER
TİMANBAY'IN YAKALANDIĞI YER

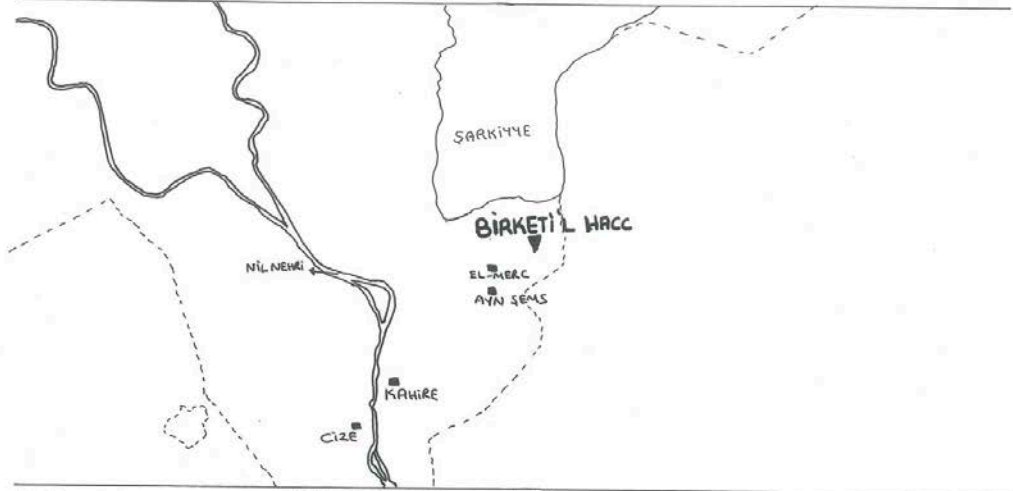
HARITA 8,

ZÜVEYL KAPISI

HARITA 9,

HOŞKADEM HAMAMI

HARİTA 6

YAVUZ SULTAN SELİM'İN MUKATTAM'DAN ÖNCE İĞRADIĞI YER

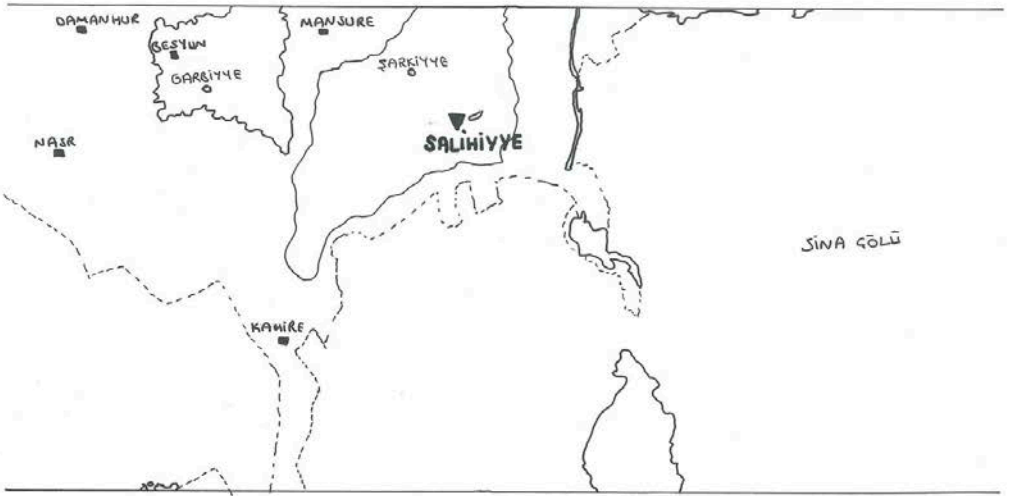
HARİTA 7

EL-MUKATTAM

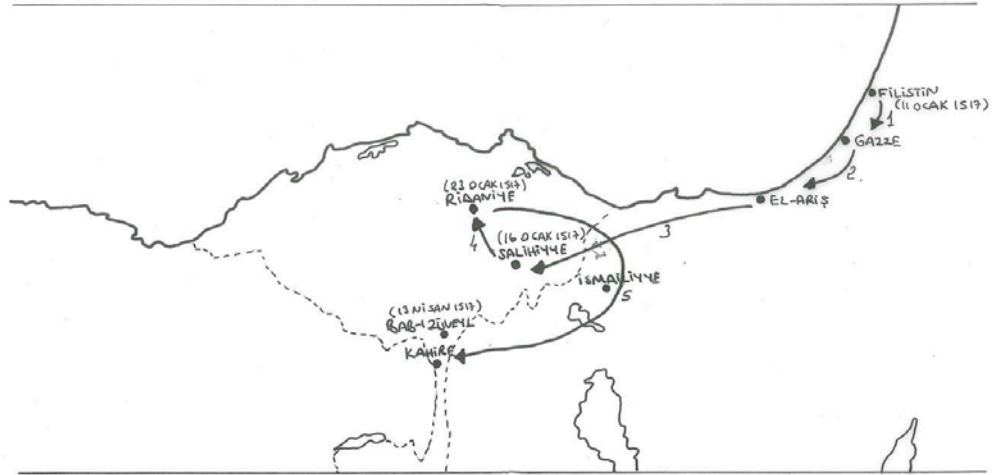
HARİTA 4

RİDANIYE

HARİTA 5

SALHIYYE

HARİTA 1

YAVUZ SULTAN SELİM'İN EL-MUKATTAM'A GİDERKEN İZLEDİĞİ SAVAŞ GÜZERGAHI

11 Ocak 1517'de Yavuz Sultan Selim Şam bölgesinden yola çıkarak Filistin üzerinden geçerek Mısır'a doğru yol aldı. El-Ariş bölgesinden geçerek Ridaniye'ye ilerledi. Tumanbay ise Kahire'den Ridaniye'ye kadar gelerek burada beklemeye başladı. Osmanlı askerlerinin çölü geçip yorulacaklarını ve bu sebepten savaşı kazanacaklarını düşündü.

Yavuz Sultan Selim 16 Ocak 1517'de Salihiyne'ye geldi. Bedeviler Salihiyne bölgesinin dört bir tarafından Osmanlı askerlerine saldırıyordu. Tumanbay Osmanlı askerlerinin başına karşılık altın vereceğini duyurmuştu.

23 Ocak 1517'de Osmanlı ordusu Ridaniye'ye vardı. Tumanbay'ın bütün askerleri Ridaniye'de toplanmıştı. İbn İyas'ın rivayetine göre Tumanbay'ın askerleri 90.000 kadardı ve 200 kadar da top ile Ridaniye'ye gelmişlerdi. Osmanlı ordusu Ridaniye'ye gelmeden Memlük askerleri bölgeye hendekler kazmıştı.

Yavuz Sultan Selim Ridaniye'de kendilerini bekleyen tuzakları farkedince savaşta yenildiğini ve Şam'a doğru yol aldığını göstererek el-Mukattam'ayöneldi. İbn İyas'ın rivayetine göre Memlükler Osmanlı askerlerinin Birket'il-Hacc'a geldiğini gördüler. Tumanbay el-Şeriyne, Nasr ve el-Bahr kapılarının kapatılması için emir verdi.

Daha sonra Osmanlı ordusu ve Memlük askerleri Kum'ül Hamem savaşına girdiler ve bu savaşta Memlükler yenildi. 13 Nisan 1517'de Tumanbay Bab'ı Züveyl'de başı kesilerek idam edildi.

EKLER 2

Şekil 5A Yavuz Sultan Selim

Şekil 5B Kansu Gavri

Şekil 5C Tumanbay Züveyl Kapısına sürüklenirken

Şekil 5D Züveyl Kapısı

Şekil 5E Züveyl Kapısı

Şekil 5F Züveyl Kapısı 131

Şekil 3A Hayır Bey Kahire Kalesi'nde iken

Şekil 3B Yeniçeriler Kahire'deki isyanı bastırırken

RİDANİYE SAVAŞI

Şekil 4A

Şekil 4B

Şekil 4C

Şekil 4D

130

Şekil 3A Hayır Bey Kahire Kalesi'nde iken

Şekil 3B Yeniçeriler Kahire'deki isyanı bastırırken

MEMLÜK ASKERLERİNİN
KIYAFETLERİ VE KULLANDIKLARI
SİLAHLAR

ŞEKİL 2A Memlük Parası

Şekil 2B

Şekil 2C

Şekil 2D

Şekil 2E

128

Şekil 1A Memlüklerin günlük kıyafetleri

Şekil 1B Memlüklerin resmi kıyafetleri

127

FIHRİST

A

Abbasi: 18, 19, 28, 39, 41, 46, 101

Abdussameded-Diyarbakri: 65

Abdüddaim bin Bekir: 61, 62, 63, 64, 65, 101, 111, 114

Abdülkerim Refik: 72

Abdülrezzak Bey: 34

Adana: 4, 6, 42, 45, 78

Afyon: 27

Ahbarü'd-Düvel ve Âsâru'l-Üvel: XVI

Ahbâru'l-barâmik: XIV

Âhiretu'l-Memâlik: XV

Ahmedâbâd: XIV

Ahmed bin Bekir: II, VI, 41, 63, 95, 105, 111

Ahmed bin Cian: 102

Ahmed bin Hersek: 5

Ahmed bin Nasr bin Haneş: 81

Ahmed bin Tulun Camî: 6

Ahmed bin Yahşi: 77, 78

AhmedFuad Mütevelli: 75, 85

Ahmed Paşa: III, VI, XV, 59, 64, 65, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 115

Akşehir: 27

Ala bin Talu: 41

Alaaddin bin el-Îmâd: 37

Alaüddevl: 3, 4, 5, 10, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21

Ali Bey: 38

Ali bin Ömer: 111

Ali bin Şehsûvar: 89
Ali Devader Bey: 40
Ali Paşa: 63
Allen Bey: 36, 39, 44
Alevi: 9
Amasya: 16
Antep: 25, 27
Arabiyye: 48
Arap: 5, 28, 30, 48, 59, 95, 96, 103
Atfihiyye: 94
Ayas Ağa: 27

B

Babü'z-Züveyl: 49, 122
Bahire: 48
Balebek: 30
Barketü'l-Hac: 42, 47
Barze: 89
Baybars bin Bekir: 63, 64
Bedaiü'z-Zuhûr fi Vekâid-Duhûr: VIII
Bedevi: II, III, 41, 52, 54, 55, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 70, 78, 79, 81, 102, 108, 110, 111, 112, 114, 122
Bedreddin es-Suudi: 104, 106
Behrese: 94
Beyrut: 80, 83, 85, 86
Biblis: 42
Bilad-ı Cebeliye: 5
Birketü'l-Habeş: 96

Bisen: 70

Bizans: 9

Bozok: 16

Budak: 94

Bulak: 45, 49

Burhaneddin İbrahim İbnEbi Şerif: 14

Bursa: 1, 6, 27

Buyetu'l-musamir: XIV

C

Cağman: 79

Canberdi el-Gazali: II, III, VI, IX, XI, XIII, XIV, XV, 25, 32, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 44, 46, 48, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 97, 114, 115

Canım el-Hamzevi: 52, 63, 64, 103, 104, 107, 108, 111, 112

Canım es-Seyfi: VI, XV, 92, 94, 95, 96, 97, 100, 102

Caribey Sofi: 2

Cebele: 30

Cem Sultan: 3, 6

Celalzade Koca Nişancı Mustafa: 75

Cerîdetul-acâyib ve Buğetut-taleb: VIII

Cidde: 40

Cize: 47, 62

Cülbenler: 30, 31, 32, 69, 74

Ç

Çakmak Bey: 1

Çaldıran: 9, 10, 15, 43, 85, 107

Çanakkale: 26, 27

Çerkez: 13, 17, 28, 30, 39, 45, 47, 48, 56, 67, 79, 94, 95, 97, 101, 102, 108

Çukurova: 6, 29

D

Davud Bey: 104

Defterdar Derviş Çelebi: 97

Dimaşk: XII, XIII, XVI, XVII, 37, 38, 67, 69, 78, 82, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91

Dimyat: 84, 105

Diyarbakır: 9, 10, 28, 29

Doğu Anadolu: 18

Doğu Akdeniz: 18, 24

Dulkadr: 3, 7, 10, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 28, 29, 30, 34, 42, 89

DulkadroğluNasiruddinMehmed Bey: 2

Durru'l-Felek: X

Dürarü'l-Habeb fi Târîh'iA'yâniHaleb: XIII, XIV

E

Ebu Ömer Medresesi: X

Ehlü'l-hal ve'l-Akd: 109, 115

el-Ariş: 28, 122

el-Bahr: 122

el-Bika: 80

Elbistan: 27

el-Buhiyre: 55, 60

el-Ceberti: XIV, 60

el-Cezire: 1

el-Erbâin: X

el-Eşref Barsbay: 1, 2

el-Ezher: 6

el-Feyzü'l-Mennan Bi-Zikrî Devletî Ali Osman: XVI
El-Gurfetul-aliye fî Teracimi'l-Hanefiyye: X
el-Himsi: II, XVI, XVII, 20, 80, 83, 87, 89
el-Îlembi Âlem Beytillahi'l-Haram: XII
el-Îshaki: II, 100, 102, 103, 112
el-Kasir: 89
el-Katara: 28
el-Kevâkibü's-sâire bi-a'yâni'l-mieti'l-âşire: XI
el-Kevâkibu's-Sâire fi Ahbâbi Mısrı'l-Kahire: XVI
el-Kirmani: XVI, 16
el-Kutbi: 35
el-Melikü'l-Eşref: 83
el-Melikü'l-mansur Sultan Ahmed Han: 105
el-Mellavani: XIV
el-Minehü'r-rahmaniyye fi Devleti'l-Osmaniyye: XVI
el-Mukaddam: 42, 43, 122
el-Mütevekkil Al-Allah Muhammed: 28, 30
el-Şeriyye: 122
el-Yemeni: XIV
Emevi: XVI
Emir Cani Bey Habib: 4
Emirü'l-Hacc: 94
Endülüs: IX
en-Nahravali: XII, 21, 32, 40, 71, 76
en-Nûrü's-safîr fi Ahbâri el-Karni'l-âşir: XIV
en-Nüzhetü ez-Zehiyye: XVI
Ereğli: 27

Ermeni: 11
Ernevdetü'l-Manuse fi AhbâriMısırî'l-Mahruse: XVI
es-Seyfi: III, 92, 94, 115
eş-Şakayıku'n-Numaniyye: XII
eş-Şuzûr ez-Zehebiyye: X
Evladü'n-nas: VIII
Evransoğlu: 42
et-Tabarî: XIII
et-Tabbâh: XV, 17, 19, 37
ez-Zahair: X
ez-Zehebi: XIII

F

Fatih Sultan Mehmed: 2, 3
Faris Bey: 107, 108
Fas: 40, 104
Ferhat Paşa: 48, 89, 90
Feyyum: 94, 95
Filistin: 26, 122
Firavun: IX
Fransız: 43
Frenk: 105

G

Garbiyye: 41, 49, 53, 55, 94, 95, 97
Gazal: 67
Gazze: 20, 28, 35, 38, 39, 40, 41, 69, 70, 78, 79, 84, 87, 90, 96
Gelibolu: 26, 27
Golon: 78

Gülek: 4, 5

Güney Anadolu: 1

Gürcü: 56

H

Hadayiku'l-Yasemin fi ZikrKâvânini'l-Hulefav'es-sâlâti'l: XII, XIII

Hadım Sinan Paşa: 27, 28, 30, 40, 42, 44, 45

Halep: XII, XIII, XIV, XV, 12, 13, 20, 21, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 32, 34, 35, 36, 42, 67, 68, 69, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 93

Hama: 29, 34, 67, 68, 83, 86

Hamid Reis: 48

Hanbeli: 11

Hanefi: 11

Harran: 78

Hasan Bey: 40

Hasan Meri: II, 49, 54, 60, 61, 93

Havadisü'z-Zaman vefeyâtü'ş-Şuyûhve'l-akrân: XVI

Hayfa: 28

Hayır Bey: II, XII, XIII, XIV, XV, 13, 20, 25, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 41, 42, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 68, 69, 71, 72, 75, 83, 83, 85, 87, 88, 90, 93, 94, 101, 102, 110, 114, 115

Hayrettin Bey: 64

Hazinedar Ali Ağa: 44, 45

Hızır Bey: 96

Hicaz: IX, 1, 30

Hilan: 28, 29

Hindistan: XIV, 73

Hoca Abdullah: 104

Hoca Abdurrahman bin el-Cemmel: 104

Hoca İbn es-Seyrefi es-Skenderi: 104

Hoca Kasım eş-Şirvani: 104

Hoşkadem: 109, 110

Hristiyan: 11

Hudaverdi: 94, 95

Humus: 29, 30, 34, 37, 86

Husameddin bin Bağdad: 95, 112

Huvarna: 12, 13

Hüseyin Bey: 26

Hüsrev Paşa: 27, 30

Hz.Muhammed (sav): 11

İ

İbnEbu's-Sürûr el-Bekri: XVI, 93, 96, 97, 112

İbn Hacer: XIII

İbn İyas: II, VIII, IX, XVI, XVII, 3, 4, 20, 25, 29, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 45, 47, 50, 52, 55, 56, 57, 59, 61, 62, 63, 64, 70, 71, 75, 76, 84, 88, 90, 93, 122

İbnKennan: 89

İbn Kesir: XIII

İbn Ömer: 45, 98, 105

İbn Suvar: 45

İbn Tulun: II, IX, X, XI, XVI, 21, 22, 33, 34, 37, 45, 64, 68, 69, 75, 78, 90

İbnü'l-Alkemi: 35

İbnü'l-Hanbeli: XIII, XIV, 14, 21, 34, 35, 40

İbnü'l-İmad: X, XIII, 71

İbnZünbül: XV, XVI, 15, 25, 31, 34, 35, 51, 59, 64, 69, 71, 74, 75, 76, 84, 97

İbrahim el- Merakibi: 101, 107

İbrahim Kestro: 106

İbrahim Muhammed: 64

İbrahim Paşa: 100, 102, 104, 112, 113, 115

İkdü'l-cüman Fi Vakayiil-ezmen: VIII

İlâmü'l-NubelâbiTârîhHalebu'ş-Şehbâ: XV

İnal es-Seyfi: VI, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 100

İran: 17, 18, 28

İrşad'ü-daris: X

İskenderiye: 30, 84, 102, 105

İsmail Bey: 89

İstanbul: 2, 3, 10, 21, 27, 53, 80, 81, 84, 88, 90, 94, 96, 97, 101, 103, 105, 106, 107, 111

İyas Paşa: 90

İynelEssilihdar: 13

İzmit: 27

İ'lâmü'l-Verâbi men vulliyenâibenmine'l-etrâkbi-Dimaşki'ş-Şam el-Kübrâ: IX, XI

K

Kadı Abdülkerim bin el-Ceyyan: 38

Kadı Burhaneddin: 1

Kadı Muhammed: 74, 109, 110, 111, 112, 115

Kadıade: 107, 108, 109

Kadıade Mehmed Bey: 106

Kadı ZahirüddinErdebili: 107

Kafkas: VIII

Kafkasya: 67

Kahire: VIII, IX, XI, XII, XIII, XVI, 2, 5, 6, 16, 19, 28, 30, 39, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 61, 62, 63, 64, 67, 69, 70, 71, 76, 80, 84, 87, 96, 97, 101, 102, 103, 105, 107, 108, 110, 111, 122

Kansu Bey: 86, 94

Kansu Gavri: II, XIV, XV, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 40, 42, 45, 48, 59, 61, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 84

Kanun en-Necâme ve el-Makdet fi Hâl el-Müşkilât: XVI

Kanuni Sultan Süleyman: II, VI, 52, 53, 68, 81, 84, 86, 87, 88, 94, 97, 100, 101, 102, 104, 107, 108, 110, 111, 112, 114, 115

Kanverdi: 30

Karabaş Mehmed Ağa: 48

Karadeniz: 3

Karagöz Paşa: 4

Karaman: 4, 7, 27, 29, 30, 42

Karamanoğlu İshak Bey: 2

Karamanoğlu Pir Ahmed Bey: 2

Karamanoğulları: 2, 4

Kara Musa: 104

Karanisa: 30, 31, 32, 69, 74

Karasi: 26

Kart Bey: 25, 29, 44

Kasım Paşa: 100

Kayıtbay: 3, 4, 16, 45, 52, 60, 67, 97, 112

Kayseri: 5, 16, 26, 27, 28

Kemah: 16, 17, 18

Kılıçlılar: 53

Kıraç Paşa: 20, 21, 86, 87

Konya: 27

Kosova: 1

Kölemen: 43

Köstendil: 35

Kudüs: 30, 78, 86

Kümü'l-Hamem: 46, 47, 49, 60, 75, 122

Küçük Sinan Paşa: 27, 29, 35, 45

Kürt: 9, 40

Kütahya: 27

II.Kayıtbay: 62, 63

M

Malatya: 1, 3, 4, 27

Maliki: 11

Maltepe: 26, 27

Manay Haseki: 5, 6

Mansure: 63

Maraş: 27

Medine: XII, 6

Mekke: XII, 6, 49, 77

Melik Nasır Ferec: 1

Melik Zahir Berkuk: 1, 2

Mellavi: XIV

Memlük: II, III, VI, VIII, IX, XI, XIII, XV, XVII, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 88, 89, 90, 93, 94, 95, 97, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 110, 111, 112, 114, 115, 122

Mercidabık: XII, 10, 23, 24, 25, 29, 32, 33, 34, 35, 37, 41, 42, 43, 44, 68, 70, 76, 77, 78, 84, 114

Mısır: II, III, VI, VIII, IX, XI, XII, XIV, XV, XVI, XVII, 1, 3, 5, 6, 8, 9, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 24, 26, 27, 28, 29, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 67, 69, 70, 75, 76, 77, 78, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 122

Mısırbey: 94

Mısır Kanunnamesi: 112, 113, 115

Mihaloğlu İskender Bey: 5, 6

Mintaş: 1

Mitgamr: 63

Moğol: IX, 23, 25, 29

Molla Arap (Müftü Alaüddin Ali): 5

Mufakehetul-Hillen fi Hâvâdisi'z-Zeman: IX, X, XI

Muhammed Bey: 104

Muhammed er-Rumi: 111

Muhammed bin İsa bin Kennan: XII, 22, 34

Muhammed Gavri: 45, 48

Muhammed Kürt Ali: 71

Murat Bey: 39

Murat Han: 23

Musa Ağa: 96

Musa bin Bereket: 95, 96

Mustafa Paşa: 42, 48, 94, 95, 96, 97, 98, 100

Musul: 10

I.Murad: 1

II.Murad: 2

N

Nablus: 30

Nasiruddinİbnü'l-Haneş: 37, 38, 77, 78, 79

Nasr: 122

Naşkul-ezher Fi Acâyibül-aktâr: VIII

Necmeddin el-Gazzi: II, XI, XII, XIII, 22, 71, 83, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 101, 111

Niğde: 27

Nil: 42, 43, 46, 47, 48, 49, 63

Nüzhetul-ümem Fi el-Acâyib ve el-Hikem: IX

O

Orta Asya: 19, 67, 74

Orta Doğu: 9, 10, 24

Osmanlı: II, III, VI, IX, XI, XIV, XV, XVI, XVII, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 15, 16, 17, 18, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 60, 62, 63, 64, 69, 70, 71, 72, 74, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 122

Ö

Özbek Bey: 4, 5

Özdumar bin Abdullah: 12, 13

P

Pir Budak Aslan: 30

Piri Mehmed Paşa: II, 9, 17, 100

Portekiz: 73, 74

R

Ramazanoğlu Mahmud Bey: 42, 44, 45

Ramazanoğulları Türkmen Beyliği: 4

Reşid: 105

Ridaniye: 19, 37, 40, 41, 43, 47, 60, 70, 75, 76, 84, 96, 114, 122

Rodos: 40, 43, 52, 105, 108

Rum: 11

Rumeli: 1, 26, 27, 29, 39, 42, 48

S

Sadi Paşa: 42

Safevi: II, III, 9, 10, 15, 16, 18, 24, 26, 28, 56, 73, 79, 85, 105, 107

Said: 30, 45, 95, 102

Salihyye: X, 28, 122

Sarız: 27

Saruhan: 25

Selimname: 75

Seyyid Muhammed: 64, 96, 97

Sıfd: 30, 67, 68, 78, 90

Sırp: 11

Sibey: 20, 25, 29, 30, 31, 33, 76

Sina: 43

Sinan Ağa: 48

Sinan Paşa: 70, 81

Sivas: 1, 29, 42

Sudum Bey: 31, 33

Sultansuyu: 27

Suriye: 1, 18, 26

Süleyman Ağa: 96

Ş

Şad Bey: 48, 49

Şahbudak: 5

Şah İsmail (İsmail Safevi): 9, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 28, 79, 85, 107, 108, 109

Şahrüh: 2

Şam: II, VI, VIII, X, XI, XII, XIII, XVII, 5, 8, 9, 12, 17, 19, 20, 30, 34, 35, 36, 37, 45, 55, 56, 60, 68, 69, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 86, 87, 89, 90, 96, 97, 114

Şarkyye: VI, 42, 46, 55, 61, 62, 63, 64, 67, 95, 96, 101, 106, 109, 110, 111

Şezeratü'z-zeheb fî ahbari men-zeheb: XIII

Şezeretü'z-Zeheb: X

Şehsuvaroğlu Ali Bey: 16, 30, 42, 44, 48

Şehzade Abdullah: 4

Şehzade Kasım: 28, 30

Şerafettin bin Miflih: 83

Şerafettin el-Berdihi: 104, 106

Şeyh Ali Çelebi: 6

Şeyh Abdünnebi: 41

Şeyh Davud: 34

Şeyh Ebussuud: 36

Şeyh İbnFarfur: 82, 83

Şeyh Timurtaş Halife: 45

Şeyhü'l-İslam: 14

Şia: 9

Şükrü Meri: 61

T

Talikat : X

Tarabay: 30

Târîhu's-SultânSelîm Hân ma'a's-Sultân el-Gavrî: XV

Tarsus: 4, 6

TaşköprülüzadeAhmed Efendi: XII

Tatar: 29

Tebriz: 10, 107

Timur: 1, 32

Timurleng: 1, 89

Tinim Bey: 111

Trablus: 30

Trablusşam: 83, 86, 90

Trabzon: 9

Tuhfetü'l-ahbâb: X

Tuhfetul-ahbâbBi-men Meleke Mısır min el-Mulûki ve en-Nûveb: XIV

Tumanbay: II, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 59, 60, 61, 69, 70, 75, 76, 77, 80, 93, 114, 122

Tunus: 6

Türk: 7, 17, 44, 75

Türkmen: 29, 30, 42

U

Uyûnul-ahbâr ve Nüzhetü'l-absâr: XVI

Uyûnü'l-eser: XIV

Ü

Ümit Burnu: 73

Üsküdar: 26, 27

V

Venedik: 43

Y

Yakup Paşa: 4

Yavuz Sultan Selim: II, VI, 8, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 68, 69, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 93, 94, 97, 101, 107, 114, 115, 122

Yemen: 59

Yeniçeri: 27, 29, 30, 43, 62, 83, 96, 102, 106, 108, 110, 111

Yenişehir: 27

Yıldırım Bayezid: 1

Yunus Paşa: 30, 34, 42, 47, 77, 90

Yusuf Paşa: 60, 61

Z

Zeynel Paşa: 27, 29

Züveyl: 97, 105, 107, 109, 111